CORNELII VALERII VLTRAIECTINI IN VNIVERSAM BENE DICENDI RATIONEM TABVLA, SVMMAM ARTIS RHETORICÆ COMPLECTENS:

Recognita, & emendatiùs excusa.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Christophori Plantini.
M. D. LXXXV.

Christoph. Ferri Perus.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIÆ Maiestatis priuilegio cautum est, ne quis CORNELII VALERII Vltraiectini, publici linguæ Latinæ in collegio trilingui Buslidiano professoris opera, quorum tituli sunt,

Grammaticarum Institutionum libri quatuor,

Tabula summam artis Rhetoricæ complectens, &c.

Tabulæ totius Dialectices, &c.

De Sphæra & primis Astronomiæ rudimentis libellus,

Physicæ, seu de naturæ philosophia institutio, &c.

ab ipso auctore hoc anno postremùm partim emendata & aucta, partim recens emissa, citra Christophori Plantini voluntatem, intra sexennium, vel coniunctim vel separatim imprimat, vel alibi impressa importet, distrahat, venaliáue habeat per omnes eius ditionis fines, sub pœna confiscationis, & graui mulcta: vt latiùs patet in litteris Bruxellæ datis III. Septembris, & XXVII. Ianuarij, Anno M. D. LXVI. stylo Brabantiæ.

Signat.

I. de VVitte.

NOBILITATE ET VIRTVTE PRÆSTANTI VIRO MAXIMILIANO A BVRGVNDIA, MARchioni *Veriensium*, *Domino Beuerorum*, *&c.* *Maris Belgici præfecto, Hollandiæ, Zelandiæ, & Vltraiectinæ ditionis gubernatori, Equiti summi Ordinis velleris aurei*, CORNELIVS VALERIVS *ab Aduatra Vltraiectinus* S. P.

ANni sunt decem & octo, cùm Rhetoricen quosdam æquales familiaritate mihi coniunctos adolescens docerem, magis adeò cognoscendi studio, percipiendique faciliùs eam artem quam illi me profiteri volebant, quàm quòd mihi ipse multum confiderem: ad quorum vtilitatem quædam bene dicendi præcepta maximè necessaria paucis comprehensa paginis in Tabula spectãda proposui. Ea Tabula cùm iam exemplis multis descripta multorum subiisset oculos: prętер illos familiares alij quidã amici mecum egerunt vt ederem. quibus cùm id constanter negarem, vrgere illi me cœperunt, atque etiam minitari mihi, futurum, vt ab aliis, id quod esset à me dictatum, ederetur: cumq. editionem flagitare non desisterent, breui tandem respondi, mea voluntate nũquam in lucem esse prodituram Tabulã, quam non ea diligentia conscripsissem, vt lectione dignam iudicarẽ. Atque ea quidem delituit in schedis ad hanc diem neglecta. Ecce autem cùm nuper Grãmaticas Institutiones emisissem, in quibus fortè mentionem Rhetoricæ Tabulæ nostræ feceram;

quòd in ea nõ indiligẽter figuras omnes & Grammaticas & Rhetoricas exposuisse, easque perspicuo complexus ordine satis commodè digessisse mihi viderer: seriò quidam etiam eruditi postulare eam non dubitarunt, & huius æris alieni me identidem admonere. Quamobrem cœpi tandem cogitare de recognoscendo scripto: quod vt maiore fieret cum studiosorũ fructu, visum est ei Tabulę formam libri dare, & huic anacephalæosin addere, quę summa totius artis capita breui quadam enumeratione comprehenderet, qualem nouem ferè abhinc annis dialecticis adiecimus. Verùm cùm illa mihi nõ nimis longa videretur, placuit eandẽ potiùs simul cum libello, paucis tantummodo mutatis, & quibusdam illinc in librum trãslatis, edere. Eram autem id temporis in docendo secutus Aristotelem, Ciceronem, Quintilianũ, aliosque veterum nonnullos, (quorum etiam verbis interdũ quàm meis vti malui) & ex recẽtioribus vnum atque alterum. collegeram quę videbãtur vtilissima; quę cùm nũc relego, non omnino displicent. & quia profutura iuuentuti quidam non contemnendi, formandæ adolescentiæ artifices iudicant, eaque postulant à me sæpe, vel flagitãt potiùs: facilè patior hoc quicquid est vtilitatis, quod præcipuè familiaribus cõparatum erat, ad alios etiam peruenire. De libertate, qua nonnunquã sumus vsi, præsertim in tropis & schematibus, fortassis admonẽdum est, me non vbique veterum ordinem tenuisse: sed interdum recentium quorundam industriam sequi maluisse, nec eas exornationes exclusisse, que non tam schemata, quàm aut argumentãdi, aut amplificãdi formæ quædam haberi possint. quod cur fecerim, suo
loco

loco rationem attuli:& certè ſupereſſe aliquid non inutile ſatius eſt, quàm deſiderari quod neceſſariũ ſtudioſis videri poſſit: & in hanc partem ſi peccaſſem, veniam faciliùs, quàm ſi lectorem præceptis vtilibus fraudaſſem, impetraturũ me putaui. Quẽ librum dum peruulgato iam, & veteribus tamen etiã vſitato more, principi alicui viro dicare decreuiſſem, ſed cui dicarem nondum ſtatuiſſem, eáque de re diutius cogitarem: commodùm venit mihi in mentem, primos ſtudiorum meorum fructus vndecim ab hinc annis oblatos fuiſſe præſtanti prudentia & eruditione viro principi Domino Pratenſi, Hollandiæ Præſidi; cuius nomine cùm Tabulæ dialecticæ primùm diuulgatæ ſint, nemini potiùs hæç Rhetoricæ præcepta dicanda videbantur, quàm ei, quem delegerat Cæſar illius Præſidis ſucceſſorem; in quem virtutes illæ conueniunt, quæ ſummo viro tribui ſolent. Quamobrem quoniam diſſerendi pręcepta, quę ad ſtudioſorum vtilitatem collegeram, Domino Pratenſi non diſplicuiſſe cognoui; ſpero hanc noſtram in artẽ dicendi Tabulam, tibi quoque, vir clariſſime, & inter illuſtres principes eminens, non ingratam fore; &, quæ tua humanitas eſt, benignè hoc quicquid eſt libelli ac libenter accepturum, noſque in tuorum clientum numero habiturum eſſe confido: nec verò tam ipſum, quod offertur, opuſculum te ſpectandũ putare, quàm artis Rhetoricæ præſtantiam: quæ breuiter hîc quidem, vt in tabella, ſed copioſè à dicendi magiſtris explicata eſt & Græcis & Latinis, atque ab ipſo etiam Cicerone, omnium oratorũ principe: quam nemo vnquã ſatis dignè laudauit. Nam ex eloquentia, quæ ingenij lumen eſt, & à natura profe- De dignitate & vtilitate eloquentiæ

Ortus artis dicendi.

profecta facultas, paucis Dei munere tributa, natũ est artificium dicendi: quod cùm ex rerum optimarũ cognitione effloruit, tum demũ verè dici potest copiosè, hoc est prudenter ornatéque loquens sapientia, quę eloquẽtię armis instructa faciliùs, omnia gubernat ac moderatur. Atque hæc dicendi vis quoniam & verbis & sententiis electissimis cõstat, & omne scripti genus illustrat; meritò omniũ audientium approbationem mouet: omnibus artium professoribus ac studiosis perutilis; & obeundis legationibus, maximè verò sacris ecclesiastarũ concionibus, & ad populum docẽdum necessaria. Sed in hac tam pręclara dicendi scientia cauendum est, ne vel inani bonis artibus elocutione, vel mẽdaciis, assentationibus, aut improbitatis & calumniæ, atq. iniuriæ defensionibus eam quę pro veritate propugnare, & ad virtutem animos inflammare, atque à vitiositate deterrere, bona suadere, ac dissuadere contraria debet, contaminemus; nec eam (vt piè Cicero monet) quę à natura ad salutem hominum, & ad cõseruationem data est, ad bonorum pestem perniciemque conuertamus. Ita fiet, vt nihil eloquentia laudabilius & præstabilius dici, nihil ad docendum populum vtilius & Ecclesiæ Dei & Reip. iure possit. Vale. Louanij, Kalendis Septembris, Anno à salute per Christum restituta, M. D. LVI.

Vtilitas.

Abusus eloquentiæ.

CORNELII VALERII VLTRAIECTINI IN VNIVERSAM BENE DICENDI rationem tabula, summam artis Rhetoricæ complectens.

De Rhetoricæ definitione, caussis, instrumento, oratione cum suis membris, & de partibus.

Cap. I.

RHETORICA *est bene dicendi ratio, seu de quaque re proposita prudenter ornatéque dicendi scientia.*

Rhetor est, *qui dicendi præcepta tradit.* Orator est, *vt Cic. ait, qui de omnibus rebus possit aptè, scienter, ornatéque dicere: qui & Græcè ab eloquẽdo ῥήτωρ, & Latinè eloquens dictus est: aliter atque nos modò Rhetorem definiuimus. Nam & Rhetoricam interdum eam intelligimus, quæ bene dicẽdi rationem docet; interdum vim illam prudenter, explicatè, abundanter, illuminatè, & rebus & verbis, numeroseq́; dicendi; id est, eloquentiam; quæ nihil aliud est, quàm copiosè loquens sapientia.* Ea dicendi facultas, *sicut artes omnes, his adiumentis perficitur; natura, arte, & exercitatione.* Natura siue ingenium *ardenti studio incitatum, ad dicendum vim affert maximam, sine qua nihil ars & præcepta prosint.* Necessaria *quoque est diligens exercitatio, vsusq́; dicendi, & eorum qui in arte dicendi præter cæteros excelluerunt, imitatio, sine qua nemo vim illam oratoriam vmquam est consecutus.*

Artis præceptis *opus est, primùm ad iudicandum*

Rhetorica nihil aliud est, quàm prudẽtia cum facultate dicendi coniuncta. Aristides pro Rhetorica in oratione Platonica prima.

Rhetor.

Orator.

De omnibus) intellige eas quæ possint ornari, vt de honestis & turpibus, iustis & iniustis, vtil. & inutil &c.

Eloquens.

Cic. in Orat. lib. 3.

Rhetorica quot modis accipiatur.

Eloquẽtia seu bene dicendi facultas comparatur natura, arte, & exercitatione, caussis efficientibus.

Imitatio eloquentium scriptorum.

Cur arte sit opus, si præcepta non faciũt eloquentem.

non solùm de scriptis eloquentium virorum, quos nobis proponimus imitandos, verumetiam de nostris commentationibus: deinde ad naturam iuuandam; quæ si non optima sit, corrigi tamen aliquantulum potest: &, vt scribit Cicero, licet ingèniis magnis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior quàm natura. Quod enim naturali tantùm fretus lumine facis, id arte multo meliùs ac certiùs efficies. Oratoris officium est, *de quauis re proposita dicere ad persuadēdum accommodatè. quod efficitur docendo, delectando, & flectendo: quorum primum necessitatis est, alterum suauitatis, tertium victoriæ. quæ faciliùs consequetur orator, si vir bonus & sit & habeatur, qui res bonas laudare, suadere, defendere; malas autem vituperare, dissuadere, oppugnare, & possit, & velit.*

Officium seu vis & facultas Oratoris.
Tria efficienda Oratori.
Docere debitū est, delectare honorariū, permouere oratori necessarium. Orator est vir bonus dicendi peritus.
Finis persuadere id quod propositū est: ad quem quidem finē vltimū bene dicendo peruenitur.
De generibus dicendi leges infrà sub capite de Elocutione.
Animos mouendi facultas propria Oratorum est.
Instrumētum Rhetoricæ, oratio Oratorum.
Sermo Philósophorum colloquium.
Quid inter Grāmaticam, Dialecticam, & Rhetoricā intersit, & inter artes dissérendi quanta sit cognatio.

Finis est *persuadere dictione, & auditorum animos flectere. Ex his enim tribus, quæ Oratori sunt efficienda, primū illi cum Dialecticis & Philosophis est commune, quod fit expositione perspicua & argumentatione, in subtili potissimùm seu attenuato dicendi genere; alterum cum Sophistis, quod fit, cùm aliis, tum etiam elocutione in mediocri ferè orationis forma: tertium proprium est, quod mouendis affectibus maximè efficitur in vehementi ac graui genere dicendi.* Instrumentum *Rhetoricæ artis oratio est illa copiosa, & ornata, atque perpetua, quæ vel in senatu, vel ad iudicem, vel ad populum haberi solet. (nam Philosophorum & Dialecticorum ferè concisa est oratio, mutuisq; interrogationibus interrupta, qualis est in disputationibus & dialogis sermo Philosophorum.) orationem emendatam & Latinam Orator à Grammatica mutuatur, quæ purum sermonem docet: à Dialectica petit argumentorum*

mentorum genera, & probandi rationes: ornatum verò & dicendi copiam suo sibi iure sumit. Huius igitur est oratio verbis ornata sententiis grauis, erudita, sensibus animorum, moribusq; hominum accommodata.

Aristot. lib. 1 Rhetor. ad Theod.

Dialecticam & Rhetoricam *veteres ita coniunxerunt, vt Dialecticam pugno, Rhetoricam palmæ similem esse dicerent: quòd illa breuis, hæc copiosa atque ornata sit; & vtriusque artifici res omnes quæcunque in quæstionem possent incidere, quæ dictione essent explicãdæ, tanquam materiam in qua versetur, subiicerēt, & communem quandam artium omnium tractationem tribuerent, breuem & subtilem dialectico, rhetori copiosam & popularem.*

Dialectica breuis & subtilis, Rhetorica copiosa & popularis, vicinæ sunt artes: quòd ambæ iisdem ferè præceptis definiẽdi, partiẽdi, & argumẽtandi vtantur & ex iisdẽ locis argumenta ducant.

Quæstionum genera duo sunt, *vnum infinitum, quod Græcè thesis appellatur, Latinè propositum, & consultatio: alterum definitum, quod hypothesis Græcè, Latinè caussa & controuersia dicitur.* Thesis *de genere vniuerso quærit, sine designatione personarum, temporum, locorum, & similium:* Hypothesis *verò de rebus singulis, notata personis, tēporibus, & locis. Thesis est, Sit-ne ducēda vxor: Hypothesis, Sit-ne philosopho, aut seni, hoc tēpore, illo loco, illis moribus, peregrina, indotata, vetula, puella, Iulia Pompeio ducenda. Rectè Cicero præcipit, vt quæstionem finitam à propriis personis ac temporibus auocemus ad infinitam, sine qua explicari illa non potest: veluti si posita sit hæc finita, Sit-ne iure Clodius interfectus: probari non potest, nisi constiterit insidiatorem omnem iure posse interfici.* Circumstantias *vocant, quibus fit quæstio finita, qualia sunt, persona, factum seu res, caussa, tempus, locus, & modus: de quibus commodiore loco dicemus.* Infinita quæstio duplex est. *vel enim ad cognitionem pertinet, cuius finis est scientia: vt, Sit-ne terra*

Materia artiũ differẽdi quæstio Cic. lib. 1. De oratore.

Quæstionum duo genera, vnum infinitum, alterum finitũ seu certum, quod ex personarum præcipuè notatione spectatur, à quarum complexu liberum est infinitum.

In Orat. & in Top. docet, omnes cõtrouersias ad vniuersi generis vim & naturam esse reuocandas.

Thesis duplex est: cognitionis, & actionis. Illius genera sunt tria: vt An sit, quid

globosa? Veráne sit vsquam amicitia? Vel ad actionem; vt, Sitne gubernanda respublica? Quibus officiis amicitia colenda sit? Superioris genera sunt tria: An sit, quid sit, quale sit, & similia. quæ traduntur à Dialecticis in tractatione thematum simplicium & copulatorum: vt, Sintne Pygmæi? Fueritne semper mũdus? idémne semper sit futurus? Quid sit: vt, Quid anima? Quale sit: vt, An cælum sit coloratum? Sitne laudabile, sit ne vtile, Philosophiæ operam dare? Alterius duo genera sunt: vnum ad persequẽdum aliquid vel declinãdum: vt, Quibus rebus amicos parare possis, adipisci gloriam, inuidiam vitare? Alterum, quod ad commodum vsumq; refertur: vt Quemadmodum sit respublica administranda, aut quemadmodum in paupertate viuendum? Caussarum seu finitarum quæstionum *genera sunt tria, demonstratiuum, deliberatiuum, & iudiciale.* Demonstratiuo *laudamus vel vituperamus personas, facta, res. Cuius finis est, vt plerique tradiderunt, honestum vel turpe. Propositam habet Orator in hoc genere delectationem.* Deliberatiuo *suademus & dissuademus, &c. Finis est, vtile vel inutile. Proposita sunt, spes, metus.*

(sit, quale sit. huius duo; vnum, quod ad persequẽdum declinandũue pertinet: alterum, quod ad commodum vsumque, vel in officiis præstandis, vel in affectibus regendis, in vita communi, in familia, in Rep. Vide Ciceronis Partit. ex quibus hæc petita sunt, & eius Top.)

(Hypothesis, seu caussa. Genera caussarũ tria sunt, quorũ singulis bini fines, vnus rei, alter auditorum. Demonstratiuum. Vide Quinct. li. 3. ca 4 & 8. Deliberatiuũ.)

Iudiciali *accusamus vel defendimus. Finis est, iustum vel iniustum. Propositam habet clementiam vel sæuitiam. Atque horum quidem generum vnumquodque, vel honestum, vel turpe, vel dubium, vel humile, vel obscurum est: quod quidem omnium primùm est in exordiendi ratione spectandum. Oratione tractantur omnia; quod* Oratoris instrumentum *appellauimus; quod alia quoque notione dicitur,* opus oratoris, *cuius partes numerãtur interdũ quatuor, Exordium, Narratio, Contentio, Peroratio. Nonnũquam sex: Exordium, Narratio, Partitio, Confirmatio, Confutatio, Perora-*

(Iudiciale. Qualitates vel conditiones caussarũ sunt quinque. Oratio est opus Oratoris industria elaboratum. Partes orationis.)

Peroratio. Nos easdem partes hoc ordine & his nominibus explicabimus; vt prima sit Exordiũ, altera Narratio, tertia Propositio; quæ si non est simplex, appellatur Partitio; quarta Contentio seu Argumentatio, quæ fit confirmando & refutando; quinta Peroratio. Exordium. Narratio. Propositio. Partitio. Contentio. Peroratio.

Exordium *præparat auditoris animum.* Narratio *rem gestam exponit.* Propositio *hinc summam caussæ complectitur: cui additur Partitio, quæ membra orationis aperit.* Contentio *caussæ disceptationem continet, confirmans nostra, & confutans contraria.* Peroratio *artificiosè finit orationem. Has partes natura monstrauit, & hunc ordinẽ seruari iubet, vt antequam de re proposita dicamus, initio concilientur animi eorum qui audiunt: deinde res demonstretur: postea controuersia cõstituatur: tum id quod intendimus, confirmetur: pòst, quæ contrà dici possunt, refellantur: extrema autem oratione, ea quæ pro nobis faciunt, amplificentur & augeantur; quæ pro aduersariis, infirmentur. Prima igitur pars ad conciliandos animos, vltima ad commouendos valet.* Cic. 1. De orat. *Confirmatio & Cõfutatio ad docendum ac probandum pertinẽt, ad quam reliquæ viam muniũt. Ex his partibus plena & perfecta componitur oratio. Et quoniam oratio omnis ex verbis & rebus constat, in quibus omne versatur oratoris officium; partes autem officij oratorij numerantur à veteribus quinque, inuentio, dispositio, elocutio, memoria, & actio, seu pronunciatio: prima propriè in rebus dicitur, in verbis tertia: secunda quamuis vtrique sit communis, cùm & verba deligenda sint, & ordine vel recto, vel verso collocanda, magis tamen ad primam refertur: reliquæ duæ sunt ferè naturæ dona, quæ magis exercitatione quàm præceptis iuuãtur.* Cic. 1 Partit. Partes officij oratorij, seu Partes Rhetorices quinque. Officia oratoris dicuntur, inuenire, disponere, &c. Partes rhetoricæ, inuentio, dispositio, & cet.

Inuentio *est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium,* Inuentio.

lium, quæ probabilem reddant orationẽ. Ea pars multarum artium cognitione perficitur. Dispositio *est rerum inuentarum in ordinem distributio, qua prudenter suis quæque locis collocantur.*

Dispositio.

Elocutio.

Elocutio *est idoneorum verborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio: seu apta rerum explicatio atque exornatio.* Memoria *est firma rerum verborumq; & ordinis perceptio, atque fida custodia.* Actio *est eorum quæ sunt inuenta, dispositа, & ornata, cum dignitate & venustate pronunciatio. His adiecerunt quidam, vt Fabius ait, sextam partem,* Iudicium, *quod Inuentioni subiecerunt: sed mihi tribus primis partibus videtur esse permistum, à quo pronunciationem quoque vel plurimum mutuari putem. Atque ex his oratorij officij partibus, & ex materia subiecta definiri potest Orator; qui quæcunque res inciderit, quæ dictione sit explicanda, prudenter, & compositè, & ornatè, & memoriter, cum quadam etiam actionis dignitate, possit dicere.*

Memoria.

Actio seu pronunciatio.

Lib iij cap iij. Iudicium inuentioni quidam subiiciebât, quòd non satis esse putarêt inuenire quid dicatur, nisi etiam expendatur & seligatur: sed hoc omnibus partibus adhibendum est. Cic. 1. de orat. quod tribus rationibus comparatur, ętate, vsu, diligentia.

De Inuentione, prima officij Oratoris parte.

Orator.

REPERIRE *primùm debet Orator quod dicat, & rei de qua dicturus est, naturam, vim, partes, cõiuncta, contraria, & cetera, quæ præscribit Dialectica methodus in explicatione simplicis quæstionis: tum orationis partes, earumq; tractationem, & quas vel adhibendas, vel omittendas putet, & quibus ex locis ducendæ sint, cognoscere. Cùm autem ei nõ tantùm efficiendum sit, vt caussæ faciat fidem; quod cùm in aliis orationis partibus, tum in contentione maximè, quo loco de re proposita disceptatur, fieri debet; verùm etiam vt conciliet, & moueat, atque etiam delectet: plures ille, quàm Dialectici tradere consueuerunt, locos adhibebit*

Vide Methodũ simplicis thematis apud dialecticos.

quasi

quasi notas, quarum admonitu materiam dicendi parabit, & quid in vnaquaque orationis parte requiratur, intelliget. Dialectica docere contenta est, & fidem facere: Rhetorica verò præter docendi munus necessarium, inuenire etiam studet, quemadmodum motum eorum animis quibus persuadere volet, adferat: eosq́; vel ad iram, aut odium, aut dolorem incitet: vel ab hisce permotionibus ad lenitatem reuocet. Duæ autem orationis partes, vt diximus, prima & postrema ad motum seu animi incitationem valent, ceteræ fidem faciunt orationi.

Loci Rhetorici, qui tamen ipsi ad generales illos Dialecticorũ omnibus artibus communes referri possint. Cic de. Inuēt.

De exordio, prima orationis parte.

EXORDIVM *est orationis initium, quo præparatur auditoris animus ad amicè, attentè, & intelligenter audiendũ.* Exordiorum *genera sunt duo: principium & insinuatio.* Principium *est, in quo statim & apertè beneuolētia, attentio, & docilitas parantur. quæ tres sunt exordij partes initio quidē orationis adhibendæ, sed in tota tamen caussa diligenter seruandæ.* Insinuatio *est, in qua callidè & latenter eadem quæ in principio efficiuntur. Sed vt intelligatur quando sint beneuoli, attenti vel dociles auditores efficiendi: qualitas & natura caussæ primùm spectanda est. Nam in singulis superiorum generum caussis alia quinque sunt obseruanda genera: honestum, turpe, dubium, humile, & obscurum.* Honestum *caussæ genus est, cùm id laudamus, suademus, defendimus, aut vituperamus, dissuademus, oppugnamus, quod omnibus ita faciendum videtur; vt cùm bonos laudamus, malos vituperamus, pacem suademus, bellum dissuademus, &c.*

Principiũ est apertum exordium.
Beneuolētia, atten. & docil. non principij magis propria sunt quàm reliquarum partium. Cic. lib. ij. de Orat.
Insinuatio callida & occultior exordiēdi ratio est, quæ quadam dissimulatione & circuitione obscurè subeat auditoris animum.
Tres exordiorum partes.
Qualitas caussæ primùm spectanda.
Honestum caussæ genus.

Turpe, *cùm aut honesta res oppugnatur, aut turpis defenditur, &c. quod interdum exercitationis caussa fieri solet.* Huc admirabile *quoque seu* paradoxon *refertur,*

Turpe.

Dubium, vt si quis Manlium Torquatum de nece filij accusatum defendat.
Humile.

refertur. Dubium est, *cùm habet in se caussa & honestatis & turpitudinis partem; veluti si quis pro patre latrone dicat.*

Humile, *cùm res vilis & contempta adfertur, vt lis de tribus capellis, de formicarum Rep.*

Obscurum.

Obscurum, *cùm inuoluta & obscura caussa est. Honesto statim auditoris animus fauet, nec admodum conciliationem requirit, nisi cùm vel defessus est alios audiendo, vel ab aduersariis persuasus videtur. Tum enim aliquo dicto aut fabula renouabimus animum, & spe breuitatis excitabimus: aut persuaso pollicebimur, nos aduersariorum argumenta confutaturos. Si turpe genus est, vtemur insinuatione, qua rei turpitudo principio orationis excusetur. Idem faciendum, si paradoxon est, seu admirabile. Si dubium est, reddemus beneuolos; eamq́; partem, quæ turpitudinem habet, ante omnia diluemus. Si humile, faciemus attentos: Si obscurum, dociles.* Exordiorum loci, *ex quibus tãquam notis & indicibus, caussa & materia dicendi sumitur, sunt personæ, res, & adiuncta personis & rebus.* Beneuolentia *conciliat auditoris animum, quæ captatur vel à personis, vel à rebus, vel ab iis quæ sunt illis adiuncta. Et à persona vel nostra, & clientis nostri, vel aduersariorum, seu accusatoris & actoris, vel auditorum.* A persona nostra; *si nostrum officium sine arrogantia commemoremus: vel si cognationis, amicitiæ, publicæ vtilitatis, aliáue quapiam honesta caussa, vel necessitate, nullo odio aut maleuolentia, aut ambitione, aut quæstu, nos ad dicendum inductos esse dicamus: vel si nostrum ingenium, & dicendi facultatem extenuemus, & impares ingeniis aduersariorum dicamus; vt magis caussæ bonitate, & æquitate ac beneuolentia auditorum, quàm nostra eloquentia freti fuisse videa-*

Quãdo vtendum insinuatione.

Exordiorum loci. Ad Heren. Quinctilianus
Beneuolẽtia.

Personæ quinque sunt, patroni rei, accusatoris, actoris, & auditorum.
A nostra persona.
Exempla petantur ex orationibus Ciceronis, vt pro Archia, Pro Rabirio, in principio Verrinarum, Pro P. Sex.

videamur. Aduersus nos dicturus ijsdem ex locis negabit nos honesta caussa inductos esse,&c. A rei persona *beneuolentiam captamus his ferè locis. primùm ab eius probitate, veluti cùm virum bonum & liberalem esse dicimus: deinde ab eius calamitate, & infirmitate vel animi, vel ætatis, vel cõditionis: veluti si propter inopiã amicorũ sit oppressus, si senex, si pauper, pupillus, mutus, cæcus, valetudinarius; si femina, vidua, &c.* A persona aduersarij nostri, *si eum vel in odium adducamus, vt si superbiam, crudelitatem, perfidiam, malitiam accusemus: vel in inuidiam, vt si nimiam potentiam, opes & copias amicorum, nobilitatem, & factionem proferamus: vel in contemptionem, si inertiam, negligentiam, luxuriam, & ignauiam aperiamus. Sed hic cauendum est, ne vltra modum progrediamur, aut maledictis certare videamur. Interdum & patronus aduersarij dabit exordium, si eius eloquentiam ac gratiam iudici suspectam fecerimus.* A iudicis vel auditorum persona, *si nos eorum vtilitati & existimationi atque auctoritati studere doceamus, eosq́; citra adulationem laudemus. In lite, iudicis laudem ad caussæ nostræ vtilitatem accommodabimus, vt* Cicero *fecit, qui veniam M. Marcello, & Q. Ligario exsuli à Cæsare petens, non æquitatem, non eruditionem, aliásue naturæ ac fortunæ dotes, sed solam Cæsaris misericordiam summis laudibus extulit.* A rebus *beneuolentia captatur, si caussam nostram laudando extollamus, & aduersariorum per contemptum deprimamus, si rem auditoribus vtilem fore affirmemus. Hoc modo attentos quoque faciemus. Attentio auditorem excitat; docilitas erudit. Vtraque sumitur ab ipsa ferè caussa,* Attentionem parabimus, *si aut de magnis ac præclaris rebus, de inusitatis, incredibilibus, grauibus, atroci-*

bus

A Persona rei. Pro Sextio, Pro Rabirio, Pro Flacco. Pro Roscio Amerino.

A persona aduersarij nostri.

Pro Cæcina.

Contra Vatinium testem.

A iudicis vel auditorum persona. Pro Quinctio Pro Sex. Roscio.

A rebus. Pro Milone. Sed beneuolentia ferè personarũ est. attẽtio autem & docilitas, rerum.

Attentio. Philip vij. in Verrem.

bus aut de necessariis, aut de vtilibus, & ad eos qui audiunt pertinentibus, nos dicturos esse pollicebimur. Sæpe etiam comparatur attentio, si rogabimus vt attentè audiant: quod Cicero frequenter facit, & comicis prologis vsitatissimum est. Docilitatem *parabimus, si breuiter & dilucidè summam rei de qua dicturi sumus, exponamus, præsertim si difficilis esse videbitur; aut si, quod officere caussæ nostræ putabimus, id ante omnia remoueamus. Vtraque pars, & attentio & docilitas, propositione sæpe & partitione parantur.*

Pro Quinctio. Pro Sex. Roscio.

Docilitas summam rei complectitur; & quẽ secuturi simus ordinem, sæpe ostendit.

Pro Cluentio.

Tres Exordiorum *esse locos antè diximus: primum à personis, alterum à rebus, tertium ab adiunctis personæ & caussæ. Non enim semper à duobus illis, sed ab his etiam sæpe ducuntur exordia, veluti à propinquitate, amicitia, tempore, loco, opinione, fama iudiciorum, exspectatione vulgi. interdum & a dubitatione, admiratione, voto, atque etiã ab inuocatione, quæ solennis erat priscis oratoribus exordiendi ratio, quam nunc Christianis concionatoribus esse vel maximè solennem oportet. Licebit & aliunde exordia ducere, velut ab aliqua sententia, ab historia, ab inopinato, & similibus.*

Ab adiunctis personæ & caussæ.

Idcirco autem sic interdum licet exordiri, ne oratio meditata esse videatur, pro Cælio, pro Deiotaro, pro Lege Manilia. In Verrem 2. pro Rabirio, pro Sex. Roscio, pro Sylla. Quinct. li. iiij.

Nihil à Christianis cõcionatorib. nisi inuocato numine gerendum est.

Ad conciliandos animos *plurimum valent affectus, qui sunt quædam animi cõmotiones, quibus mentes humanæ concitantur vel ad commiserationem, amorem, fauorem; vel ad iram, odium, cõtemptum, similésque perturbationes. Honesta merentur amorem, contraria odium. Misericordiam mouet calamitas, seu fortuna indigna virtute, genere, ætate. Sumuntur enim affectus maximè ab attributionibus, quæ vulgo circumstantiæ dicuntur, ætate, fortuna, loco, tempore, caussa, modo, & reliquis. Ab his etiam exordia ducuntur, vt in oratione Ciceronis pro Deiotaro, & ad Quirites*

De affectibus Arist. libro ij. Rhetoric. & Quinctil. lib. vj. cap. ij.

Mouẽdi sunt affectus si bona caussa aliter obtineri non potest, perutiles concionatoribus.

De animorũ perturbatione Cic. copiosè lib. iiij. Tusc.

rites

rites post reditum, quibus vti quoque licebit in cõsolatione, gratulatione, gratiarum actione, in lætis ac tristibus. Affectus alij sunt leniores, seu mitiores, ad naturam & mores, atque ad omnem vitæ consuetudinem accommodati, blandiùs in animos audientium illabentes, qui dicuntur ἤθη: vt, amor parentum, caritas fratrum, propinquorum, &c. quale illud Virgilij: Omnis in Ascanio cari stat cura parentis. vt fides coniugum & amicorum: vt verecundia, moderata lætitia, & formido. Alij vehementiores & concitatiores, quibus animi perturbãtur, quæ πάθη vocantur, vt impotentes motus amantium, iratorum, sæuientium, dolentium, desperantium, &c. quæ verbis atrocibus efferuntur. Idem de Mezentio: Mortua quinetiam iungebat corpora viuis. Et, Infelix puer, atque impar congressus Achilli. Et, En quid ago, rursúsne procos irrisa priores Experiar? Superiores in Comœdiis exhibentur, posteriores in tragœdiis. Affectus vt rectè moueas, vt verba & vultus animúsque consentiant, ipse moueare priùs oportet. Affectibus autem in exordio ferè mitioribus illis ad beneuolentiam conciliandam paratis vtimur, interdum etiam vehementioribus, sed iis paulatim crescentibus: quibus commodiùs, cùm opus est, vtemur in peroratione, nonnunquam etiam in contentione, vel confirmando, vel refutando. Quid in Exordiis obseruandum? Primùm diligens earum qualitatum quas vocant circumstantias, habenda ratio est: quarum aliæ personarum sunt, vt natio, patria, sexus, ætas, educatio, fortuna, studium, &c. aliæ rerum, vt caussa, locus, occasio, instrumentum, tempus, modus. Videndum est hîc, quid, apud quem, pro quo, contra quem, quo tempore, quo loco, quo rerum statu, qua vulgi fama dicendum sit. Cauendum autem, ne

Affectus duplex ex animi vi duplice existens, ira & cupiditate. Cic. in Orat.

Horatius in Arte poëtica.

Circũstantiæ in Exordio obseruandæ. Personis attributa sunt, animi, corporis, & fortunę bona: rebus verò, locus, tempus, caussa, modus

Quinct. libro iiij cap. j.

Quæ vitia in Exordio cauenda.

longiùs ſumatur exordium:ne vulgare ſit,& quod ad plures cauſſas poſſit accommodari : ne commune & tibi & aduerſario:ne commutabile, quod paucis commutatis verbis ab aduerſario poſſit vſurpari : ne apparatum & ſplendidum nimis : ne præceptis contrarium, veluti ſi docilitas paretur, cùm opus eſt beneuolentia vel attentione ; aut ſi nec beneuoli, nec attenti, nec dociles efficiantur auditores : ne ſeparatum, & à cauſſa ſit alienum : ne verbis inſolentibus, audaciùs tranſlatis ab obſoleta vetuſtate, aut poëtica licentia ſumptis, notetur. Optima ſunt Exordia *quæ ex ipſa cauſſa veluti nata videantur:pro qua modus principij conſtituendus eſt, aut breuioris, aut longioris. Commendantur etiam in primis verecunda & modeſta: reprehenduntur tumida & grandia.*

Quæ commendentur Exordia.

De Narratione.

Narratio eſt hiſtorica facti cõmemoratio, ſeu vera, ſeu veriſimilis. Narratio eſt quædam quaſi ſedes ac fundamẽtum conſtituendæ fidei. Cic in Partit. Quinctil. lib. iiij. cap. ij. Tria Narrationum genera. Parecbaſis, egreſſus vel egreſſio eſt alienæ rei, ſed ad vtilitatem cauſſæ pertinentis, extra ordinẽ procurrenstractatio. Quinctil lib. iiij cap. iij. Vbi ſit digreſſionis locus.

NARRATIO *eſt rerum geſtarum, aut vt geſtarum, vtilis ad perſuadendum id quod intenderis, commemoratio : quæ cauſſa, rebusq́ ad cauſſam pertinentibus altè repetitis, & paſſim veluti ſeminibus argumentorum ſparſis, firmamentum ac robur totius confirmationis futuræ continet. nec aliud eſſe confirmatio videtur, quàm Narrationi congruens quædam probatio ; nec aliud narratio, quàm continua probationis propoſitio, totiusq́ cauſſæ comprehenſio.* Narrationum *tria fecerũt genera:quorum* Vnum *eſt, quod modò poſui, continens vtilem quæſtionis expoſitionem, cui ſoli ſecũdus in oratione locus datus eſt.* Alterum, *digreſſio dicitur, quæ extra cauſſam aſſumitur, eſtq́ excurſio quædã fauorabilis in loco aliquo plauſibili paululum commorans, quæ fit exornationis, laudationis, criminationis, tranſitionis, aliáue cauſſa, dummodo ne ſit à re qua de agitur, aliena. Sed hæc in quæſtionis diſceptatione*

tione atque explicatione tantùm adhiberi poteſt, non etiam veræ narrationis loco. Tertium genus à ciuilibus cauſſis remotum eſt, in quo vel fabulæ, vt tragœdiarum; vel hiſtoriæ, vt rerum geſtarũ; vel argumenta, vt comœdiarum; tractantur. Sæpe tamen vtiliter perſonarum deſcriptiones ab Oratòribus adhibentur, moresq́ꝫ hominum, ingenium, & vita, vel cum laude, vel cum vituperatione commemorantur. Inſeruntur nonnunquam & locorum & temporum deſcriptiones, quæ ſunt poëtis & hiſtoricis vſitatiores. Laudatur narratio, quæ breuis, quæ dilucida, quæ veriſimilis, & quæ non iniucunda ſit: vituperatur contraria, qualis eſt apud Cic. in oratione pro lege Manilia. Breuis & iucunda libẽtiùs auditur: perſpicua faciliùs intelligitur: veriſimilis citiùs probatur. Solet ferè narrationis initio præparatio quædam adhiberi, & fini tanquam peroratio, atque ad contentionem tranſitio: quod ipſum in reliquis etiam partibus obſeruandum eſt: vt aptè inter ſe omnes atqꝫ elegãter cohæreant. Breuis erit Narratio, ſi rem non altiùs quàm vnde erit neceſſe, repetamus, ibiqꝫ deſinamus vbi opus erit: ſi nihil extra cauſſam dicatur: ſi ſummatim, non particulatim narremus. ſed modus retinendus eſt, ne vel breuitas rem ipſam obſcuret, vel plus dicatur quàm oportet. Dilucida erit ſiue perſpicua & plana; ſi verbis propriis & vſitatis, ſi temporum ordine cõſeruato, ſi nihil contortè, nihil perturbatè, nihil ambiguè dicatur. Veriſimilis ſeu probabilis erit & morata; ſi perſonis, temporibus, & locis conſentanea ſit: ſi naturæ, legi, moribus congruẽtia, ſi ad vulgi rumorem, & ad eorum qui audiũt opinionem accommodata narrentur: ſi conſiliorum rationes conſtent: ſi facti cuiuſque cauſſæ proferantur. Iucũda erit, ſi noua, inexſpectata, magna, grauia con-

Virtutes & vitia narrationis, quæ non hìc ſolùm, ſed in tota etiam oratione ſeruari cõuenit. Cic. lib. ij De Orat. & in Topic.

Ait in Orat. Narrationes credibiles, nec hiſtorico, ſed propè quotidiano ſermone explicatæ dilucidè, ſi ita cauſſæ natura & ratio loci, & temporis poſtulabit.

Exempla ſunt in oratione pro Cluentio: in Verrina ſexta pro Milone, &c.

Quæ narratio breuis.

Breuis eſt, in qua nihil redundat.

Quę dilucida.

Quæ veriſimilis.

Quæ Iucũda.

Quando vtendum sit, aut non sit narratione, id est consilij. Cic. lib. ij De oratore.

Quando narrationi digressio subiiciatur pro Cluentio.

tineat. Non vtendum est narratione, nisi cùm prodest, quod ad prudentiam dicentis pertinet; ne, cùm vel obsit, vel nihil prosit, adhibeatur: narrandumq́ue eo modo & ordine, quo expedit, tum etiam quantum opus est, & quantum satis. Narrationem interdum excipit διέξοδος *seu* παρέκβασις, *videlicet, cùm res narrata maximam in se continet atrocitatem, vel cùm vtilis esse potest ante quæstionem præparatio: sed quia non est necessaria, cauendum est ne quoquam nisi prudenter & vtiliter digrediamur; &, digressi vt commodè redeamus, videndum.*

De Propositione & Partitione.

Quid propositio.

Quid partitio.

Partitionis genera duo: vnum quod statū & caput caussæ ostendit; alterum quod partes & ordinem.

Pro Milone

Pro lege Manilia.

Vitia partitionis. Quinctil. lib. iiij. cap. vlt. extremo.

PROPOSITIO *est, qua breuiter status & summa totius caussæ comprehenditur. Hoc omnis confirmationis caput est, quod omitti numquam potest. Si propositio simplex non est, subiicitur* partitio, *quæ breuis est partium propositionis enumeratio.* Ea duplex est: *vna, quæ tantùm in genere iudiciali adhibetur, per quam aperimus quid cum aduersariis conueniat, & quid in controuersia relinquatur; hoc modo: Clytemnæstram, quæ patrem huius occiderat, ab Oreste interfectam confitemur: sed an filio mortem patris vlcisci matris cæde licuerit, id in controuersia est. Altera est; qua in omnibus caussarum generibus vti licebit, per quam quot & quibus de rebus simus dicturi, & quem secuturi in dicēdo ordinem ostendimus: vt quid, quáque de re, quóne loco dicendum sit, appareat: quæ res vel maximè docilem facit auditorem, dum quid ordine, quamq́ue earum quæ propositæ sunt, partium sequatur, præcognoscet, auidè semper exspectans: maximeq́ue eadem memoriæ lumen adfert, vtilis & necessaria non Oratori solùm, sed cuiuis etiā quacumque de re disserenti.* Sed hîc videndum est, *ne sit obscura partitio, ne lon-*

ne longa nimium, ac multiplex, ne permixta genera partibus implicentur. Tribus enim virtutibus ea maximè commendatur, breuitate, absolutione, & paucitate: nec pluribus ferè quàm tribus aut interdum quatuor membris comprehenditur. Continet docilitas *quoque distributionem quandam orationis: vt si de legibus dicturus, primùm dignitatem te commemoraturum promittas; deinde necessarium rebus humanis vsum: tum breui narratione exponas, qui sint hoc tempore mores hominum, ex qua non frustra hoc orādi munus suscepisse videaris: mox adhibeas partitionem ipsius rei propositæ, & distribuas legem in ius scriptum & non scriptum; ac scriptum Romanorum tibi placere dicas, quòd eo nihil æquius vsquam, nihil vtilius proditum litteris exstare videatur. Atque his de partitione præceptis hoc adiicendum est, vt, quo prima quæque pars ordine in partitione proposita est, eo transigatur.*

De Contentione seu Probatione caussæ.

QVARTAM *orationis partem, eamq́ præcipuam, cuius caussa illæ superiores traditæ sunt, constituimus contentionem seu probationem, quæ totius quæstionis disputationem continet.* Ea constat *confirmatione, & confutatione seu reprehensione: quarum illa ad probandum, hæc ad refellendum valet; illa argumentando caussæ facit fidem, hæc aduersariorum argumenta, quæ vel obiecta sunt, vel obiici possunt, dissoluit, eodémque vtitur inuentionis fonte, quo confirmatio. Probatur autem caussa argumentis: ea ducuntur ex locis. Loci autem dialecticorū sunt, à quibus illa mutuatur Orator, cùm docet. Verùm cùm huic efficiendum sit, non solùm vt doceat, quod propriū est dialecticorū, verùm*

Contētio seu argumentatio complectitur confirmationem & confutationem.

In cōfirmando nostra probare volumus: in reprehendendo redarguere contraria Cic. in Partit.

Quid efficiēdum Oratori.

etiam vt delectet & permoueat; illustrior est Oratorum ornatiorq́; cõfirmatio, quàm ieiuna illa Dialecticorum argumentatio, cui tamen Rhetores omne orationis robur acceptum ferunt, si quid argumentis aut probare velint, aut reprehendere. Hinc illa profecta sunt de argumentatione Rhetorum præcepta, qui tradiderunt breuissimã ratiocinationem tribus constare partibus, quæ Dialecticorum propria est, longissimam quinque, mediocrem quatuor. Quinque partes *numerant hoc ordine:* Propositionem, *id quod ad probandum assumitur: mox* rationem, *qua probatur id quod propositum est: tum* confirmationem *rationis, seu comprobationem: deinde* exornationem, *quæ locupletandæ rei gratia adhibetur: postremò* complexionem, *quæ breuiter collectis argumentationis partibus propositionem concludit. Exempli caussa, propositio sit: Optima primùm sunt discenda. Ratio, quoniam prima ætas vt docilior est, ita & tenaciùs, quæ percepit, retinet. Confirmatio, quia vacuum adhuc est ingenium curis, necdum vitiis occupatum. Exornatio; quemadmodum enim vacuæ tabulæ faciliùs quiduis inscribitur, molliq́; ceræ imprimitur, &, quo semel est imbuta recẽs seruabit odorem testa diu: sic tener animus & faciliùs optima percipit, & fideliùs retinet, &c. Complexio; optima igitur primùm ac statim sunt discenda. Quinquepartitæ ratiocinationis in dialecticis nos etiam meminimus, & eius partes ita numerauimus ex sententia Ciceronis libro 1. De inuentione, vt exornationis loco posuerimus assumptionem; quo loco illud quoque admonuimus, quod hîc repetendum est; non teneri semper illum ab arte præscriptum ordinẽ, sed persæpe mutari; nec semper quinque partes requiri, sed ex paucioribus constare posse, ipsumq́; argumentationis initium plerumque*

De syllogismo seu ratiocinatione, eiusque partibus, ex sententia auctoris Rhetoricorum ad Heren.

Quinquepartitæ ratiocinationis partes ex sententia Ciceronis ita cõstituuntur, vt prima sit propositio, cui mox adiungatur ratio, deinde assumptio, & huic addita ratio; postrema complexio seu conclusio.

plerumque ab assumptione duci; interdũ etiam à probatione; nonnunquam ita concludi, vt in vnum conducatur & propositio, & assumptio. Duplex est locorum tractatio: *Vna generalis & communis, quæ ad nullum caussæ genus respicit. quæ propria Dialecticorum est. Altera specialis, quæ loci quidam ad vnumquodque genus à Rhetoribus accommodantur. Sunt enim certa quædam in singulis caussarum generibus præcepta confirmationis tradita, velut in demonstrationibus tria bonorum genera, &c. in deliberationibus, honestum, vtile, &c. in iudiciis ad coniecturam confirmandam voluntas, facultas, &c. in definitiuo statu loci definiendi: in qualitate partes iuris, &c. ex quibus refutandi quoque ratio petenda est.* De duplici locorum tractatione. Certa sunt quædam in singulis caussarum generibus præcepta confirmandi, & contraria infirmandi.

Quibus autem modis *aduersarij confirmatio aut diluatur, aut infirmetur, aut eleuetur,* Cicero *in Rhetoricis docet his ferè verbis: Omnis argumentatio reprehenditur, si aut ex his quæ sumpta sunt, non conceditur aliquid vnum, pluráue; aut his concessis, complexio ex his cõfici negatur; aut si genus ipsum argumẽtationis vitiosum ostenditur (veluti cùm docemus falsa esse pro veris assumpta) aut si contra firmam argumentationem alia æquè firma aut firmior ponitur. Hæc ab illo pluribus explicantur lib. 1. De Inuent. &* à Cornificio *libro* II. *Rhetor. ad Herenn. & à Quinctil. lib.* V. *cap.* XIII. *Vtimur aliis etiam modis, Eleuatione, cùm aduersarij argumenta ridemus: Excusatione, vt si ætas, imprudentia, sexus adferatur: Deprecatione: Mutua criminatione: Inuersione signi contra nos allati, & huius interpretatione: Conquestione:* Digr*essione: ceteris.* Confutatio. Lib. 1 De Inuent. Firmior) eum reprehẽsionis modum, vulgus instãtiam vocat.

De Peroratione.

*P*ERORATIO *est extrema pars orationis, seu* Perorationis partes duæ: Enumeratio quæ ad memoriã spectat & affectus, qui ad animi cõmotionem.

 artifi-

artificiosus orationis exitus, qui constat ferè vel enumeratione, vel affectibus. Enumeratio est *breuis potissimorum argumentorum repetitio, qua redeat in memoriam auditori, quid per totam orationē dictum sit, totámque summatim caussam denuo cognoscat. In hac obseruandum est, vt summa quæque repetamus, & non partes partium retexamus.* Affectibus vtemur *hoc loco vehementioribus illis, ad impellendos auditorum animos, quibus moueantur vel ad amorem, in laudibus & exhortationibus: vel ad odium & indignationem in vituperationibus, dehortationibus, & accusationibus: vel ad misericordiam in defensionibus. Miseratio ad mouendam iudicum mentē reo necessaria est; indignatio accusatori. Has partes Cicero Perorationi subiecit, enumerationem, indignationem, & conquestionem: sed in partitionibus duas, enumerationem, & amplificationem, qua concitantur affectus, indignatio & conquestio. Cornificius enumerationem, commiserationem, & amplificationem, qua vehementer aliquid vel exaggeratur, vel extenuatur, quæ per locum cōmunem sumitur instigationis auditorum caussa. Seruandum hoc in epilogis præcipitur, vt breues sint, ne vel inflammatus iudex refrigescat, vel miseratione motus, aliò se animo & cogitatione conuertat; tum vt acres sint, & quasi aculeis quibusdam animos pungant.*

Lib. 1. De Inuentione. Ad Heren. libro ij. Amplificatio.

De generibus caussarum.

Pag. 12. & 13. Quæ continentur genere demonstratiuo. Historia, quæ Rhetoricæ pars habetur, estcopiosè, ornatéque, sed verè narrandi facultas. Plato in Sophiste, teste Quinctil. lib. iij. cap. iiij.

TRIA *caussarum genera, demonstrationem, deliberationem, & iudicium, suprà definiuimus; ad quæ referri potest quicquid oratione suscipitur explicandū.* Primi generis sunt *laudatio vel vituperatio personarum, factorum, & rerum: præterea gratiarum actio, expositio historica, cuius & vtilis in primis, & iucunda lectio est, gratulatio, lamentatio, commemoratio*

bene-

beneficiorum,&c. Additũ est huic didascalicum seu didacticum *genus ab iis qui latiùs hoc caussæ genus patêre volunt, vt non tantùm finitam complectatur quæstionem, sed ad infinitam etiam extendatur, & ad quamcumque rem propositam, de qua disseri via & ratione possit. Hoc genere continentur theses seu loci communes, & simplices & copulati, quorum tractationem Orator à dialectica methodo accipit. Eam rationem Cicero in lib. De officiis secutus est. Et quoniam singulorum generum fines indicauimus, statuatur & huius generis finis, cognitio. Nominatum est genus demonstratiuum ex eo, quòd quale sit aliquid, demonstret, vel, laudando, vel vituperando, vel narrando, vel docendo.* Alterum caussæ genus continet *suasionem, dissuasionem, exhortationem, dehortationem, petitionem, cõciliationem, consolationẽ, cõmendationem, &c.* Tertio generi subiiciuntur *accusatio, defensio, expostulatio, exprobratio, comminatio, purgatio, deprecatio, aliáque similia. in iudicia & deliberationes interdum demonstratio incidit, vt in orationes Cic. pro Cælio, pro Archia, pro Pompeio. Item in Pisonem, Oppianicum, Catilinam, Græcorũ vanitatem. Ac vix vlla Ciceronis atque aliorum etiam Oratorum oratio reperietur, in qua non tria illa caussarum genera aliqua ex parte liceat inuenire. Et tamen vnaquæque oratio suo generi tribui possit, vt ea quæ pro lege Manilia dicta est, quæ pro lege agraria, aliaq́; similes ad populum, vel ad Senatum, deliberatiuo: ea verò quæ pro Milone, quæ contra Verrem, atque aliæ ad indices orationes, iudiciali sint attributæ.*

Quæ referantur ad deliberationes.

Quæ ad iudicia.

Demõstratio in alia genera incidit.

De demonstratione personarum.

Lib. 1. de orat. Honesta laudantur contraria vituperantur.

*D*EMONSTRATIONIS *finem esse diximus honestatem. Cicero in hoc genere ad personarum dignitatem*

tem omnia referri scribit, quo continetur laudatio vel vituperatio personarum; *vt Augusti, Helenæ, Neronis* : factorum, *vt Scæuolæ, Coclitis, Lucretiæ* : rerum, *vt eloquentiæ, agriculturæ, pacis, belli, &c. Huc referuntur descriptiones animantium, monstrorum, regionum, vrbium, arcium, domorum, locorum, temporum, tempestatum, conuiuiorũ, pomparum, fluuiorum, fontium, plantarum.* In demonstratione personarum *exordia liberiora sunt quàm in deliberatiuo & iudiciali: nam in his natura caussarum diligenter inspecta, facilè suppeditabit exordium. In hoc genere exordia beneuolos, attentos & dociles faciunt, ac sæpe ab aliquo ducuntur affectu, velut à querela, à gratulatione, similibúsque, à studio, & officio. Nulla ferè narratio est; quæ si inciderit, breuis erit. Propositio & partitio ostendunt, quibus, & quot de rebus, & quo ordine simus dicturi.* Loci confirmationis *in hoc genere magis ad ornandum & amplificandum, quàm ad probandum adhibentur, qui perpetua quadam narratione continentur, quæ constat virtutum & bonorum, quæ ad imitationem & admirationem proponũtur, amplificatione; vitiorumq; & malorum, quæ fugienda sunt, vehementi vituperatione.* Suntque hi, *patria, parentes, bona animi, corporis, & fortunæ, vt ingenium & indoles, forma, opes, educatio, adolescentia, iuuentus, senectus, res gestæ, mors, & quæ mortem sunt consecuta.* Ac primùm *quidem, personæ laudari solent ab iis quæ vitam antecesserunt, veluti à natione, patria, parentibus, maioribus, quorũ & nobilitati respondisse, & ignobilitatem illustrasse pulcrũ est; dedecori fuisse, turpe. Hoc loco res præclarè à maioribus gestæ proferãtur.* A prodigiis *& miraculis, si qua natalem antecesserint.* Deinde ab iis *quæ in vita euenerunt, velut à nomi-*

Genus demóstratiuum personarum.

à nomine, à bonis animi, corporis, & fortunæ, vt ingenio, indole, forma, opibus. Ab educatione, *in qua spectatur ingenium puerile & indoles, docilitas, institutio, atque cura parentum & præceptorum. Bene honestéq; educatum esse, laudabile est.*

In adolescentia *spectantur mores, & laudatur studium virtutis & sapientiæ. Hic dicendum est, quo modo vitam egerit, apud quos, quibus vsus præceptoribus, quibus æqualibus, quibus studiis, quibus artibus delectatus.* In iuuentute *commemorātur, vitæ genus, condicio, fortunæ bona: laudantur facta præclarè, prudenter, iustè, fortiter, moderatè, idq; tum publicè, tum priuatim.* In senectute, *consilium & pietas.*

Plurima in vtramque partem exempla suppeditabũt historici.

Bonũ dicitur, quod vt profuturum expetimus: malum, quod vt nociturum fugimus.

In morte, *constantia & fiducia. Ex tribus bonorum generibus, vt animi ac morum, vt corporis, vt fortunæ, à quibus laudes personarum petuntur, sola* animi bona *veram merētur laudem, vt indoles, & bonitas naturæ, docilitas, celeritas ingenij, memoria, eruditio, probitas, integritas, pietas, humanitas, benignitas, moderatio, prudentia, & ceteræ virtutes. In quibus explicandis sequemur aut ætatis, aut rerum gestarum ordinem, qui maximè probatur; vt quid puer gesserit, quid adolescēs, quid iuuenis, quid vir, quid senex: qualis fuerit in patriam, in parentes, in vxorem, in liberos, in amicos, in collegas, in ciues, in peregrinos, &c. aut virtutum distributionem, in qua commemorādum est, qua fide fuerit, qua beneuolentia, qua continentia in summis opibus; qua fortitudine in rebus aduersis, qua moderatione in magistratu gerendo, qua iustitia, qua prudentia, &c. Sed hic cauendum est, ne longiùs ab historico rerum ordine recedamus.* Corporis bona, *vt forma, valetudo, vires, velocitas: &* fortunæ, *quæ sunt externa bona, vt genus, opes, honores, auctoritas, amicitiæ,*

Optanda corporis & fortunæ bona, sed animi laudāda. Vera laus virtuti debetur, sine qua nihil laudari potest.

ij. De Orat. Vide Cic. Partit. de distributione virtutũ & bonorũ. sed absolutiorē bonorum & virtutum ac vitiorum cognitionem ex Arist. Ethic. & Cic. libris De officiis accipies, quæ laudanti & vituperanti necessaria est.

Bona corporis; bona fortunæ.

citiæ, liberi, propinqui, & quæ sunt generis eiusdem, ideo laudantur vel vituperantur, non quòd habuerit quis ea, sed quòd iis rectè vel malè sit vsus. Postremò laudes sumuntur ab iis quæ post mortem exstiterunt, vt ab honoribus, à pompa funebri, à fama, à litterarum monumentis. Vituperaturus, *omnia in contrarium torquebit; referétque generis humilitatem, malam educationem, &c. docebit illum esse & naturæ & fortunæ bonis abusum, sceleratè vixisse, & impiam obiisse mortem.*

Confutatio *rariùs incidit. Si tamen occurret aliquid inter laudandum, quod reprehensione dignum sit; id vel defendendum erit, vel excusandum. vt laudaturus Dauidem Prophetam, adulterium cæde cumulatũ excusabit.* Perorationibus *vtemur breuibus; & vel ad imitationem, vel ad gratulationẽ auditores excitabimus in lætis; aut in tristibus consolabimur, miseratione̋ue permouebimus; vel turpitudinem detestabimur.*

De demonstratione factorum.

Facta sunt virtutum & vitiorũ signa.

In hoc genere eadem est quæ in superiore fuit exordiendi ratio. Narratione rariùs vtimur integra, nisi fortè nobis dicendum esset apud eos quibus historia facti non satis esset nota; sed huius loco ferè propositionem adhibemus, quæ summam rei breuiter complectitur. Ea per comparationem proponi solet, hoc ferè modo: Inter omnia fortitudinis exempla, præclarissimo illi Horatij Coclitis facinori iure dandus principatus videtur. Id splendidiùs efferendum est. Deinde subiicienda orationis partitio. Confirmationis loci *deliberatiuo generi sunt cõmunes, honestum, vtile, iucundum, possible. Ad honestum referuntur decorum, fas, æquum, gloriosum, magnum. Ad vtile, tutum & necessarium.*

Vide lib. iij. Rhetoric. Ad Heren. & lib. ij. De inuent. Deliber.) Vt enim facienda suademus: ita facta laudamus.

cessarium. Ad possibile, impossibile, facile, difficile. Honestum dicitur, *quod sua vi ac natura laudabile est, propterq; se expetendum. huic subiiciuntur virtutes, religio, pietas, veritas, beneficentia, liberalitas, clementia, prudentia, fortitudo, temperantia, modestia, pudor, & reliqua virtutum genera. Huc* legitimum *pertinet, quod est legibus sacris & profanis, ac legi naturæ consentaneũ, & exemplis bonorum commendatum.* Vtile dicitur, *quod non propter se, sed propter fructum & commodum expetitur. Vtilia maximè sunt ea quæ ad vitam tuendam, & salutis conseruationem spectant: proxima sunt, quæ ad augendam rem familiarem. Sunt vtilia quædam cum honesto coniuncta, vt gloria, dignitas, amicitia, & quæ sunt similia.* Tutum, *quod positum est in tuenda incolumitate & sua & suorum.* Necessarium, *vel quod aliter fieri non potest: vel, vt ait Cicero, sine quo salui liberiue esse non possumus. hoc deliberationem habet; illud non habet.* Iucundum, *quod honesta quadã voluptate aut animum, aut corpus, aut vtrumque delectat.* Dynaton, *quod possibile vocant, id dicitur, quod fieri vel esse natura potest. id quod non potest, ἀδύνατον,* impossibile.

Honestum à rei natura petitur, cætera ferè à circumstantijs. Ad honestum referũtur, decorũ, æquum, gloriosum, &c.

Vtile.

Tutum.

Necessarium quod vitari cõmodè non potest.

Iucundum.

Possibile.

Impossibile.

Facile *dicitur, quod vel nullo, vel non magno labore, sumptu, molestia, quàm breuissimo tempore confici potest. Hunc locum probant attributiones, tempus, occasio, modus, instrumentum, locus, & aliæ quædam (contrarium est* difficile, *quod magno quidem labore, &c. sed confici tamen potest. Spes consequendi id quod arduum videbatur, facit, ne languescat animus. Hic frequenter incidunt* loci illi communes, *quibus aliquid in alterutram partem vel attollitur, vel deprimitur, cùm in ea quæ reprehendimus, verbis acribus & sententiis vehemẽtioribus inuehimur; eáque rursum quæ placent,*

Facile.

Difficile.

Spes.

De locis communibus. Locus cõmunis est, qui rẽ laudatam vel vituperatam amplificat:

demonstrata iam argumētis caussa, tanquam in campū quendam excurrens.

Loci communes appellati sunt, vnquit Cic. eo quòd videātur multarum idem esse caussarū: & qui de vniuersa re tractare solent. Ratio colligendi locos communes.

placent, extollimus & prædicamus. veluti si quem laudes à iuris studio, locus communis erit, quantam adferat vtilitatem humanæ societati iuris cognitio. Si Coclitis fortitudinem, quàm necessaria reipub. Romanæ fuerit. Sunt hi loci non tantùm virtutum & vitiorum, sed aliarum etiam rerum: de quibus in vita communi & litterarum tractatione dici solet.* In omni *doctrinæ genere plurimum prodest præcipua complecti capita, quibus artis summa breuiter contineatur. Non caret tamen etiam vtilitate studium colligendi sententias, & memorabilia scriptorum dicta. Habent enim testimonij pondus à viris magnis proditæ sententiæ. De hac annotãdi ratione Rodolphus Agricola Epistolam scripsit; & alij nonnulli ad studiosorum vtilitatem præcepta quædam dederunt.*

Sunt autem loci: *Deus, natura, homo, animus, ratio, sermo, felicitas, artes, virtutes, vitia, affectus, œconomia, coniugium, politia, magistratus, lex, mos, bellum, pax, vita, mors, ætas, forma, valetudo, fortuna, opes, honores, pœnæ, præmia, aliiq; plurimi, ab aliis ordine collocati, quorum plerosque cùm ex Physicis nostris, tum verò ex Ethicis perfacilè studiosi colligent. Adhibētur hi quidē extra caussam; sed qui caussæ adiuncti illam reddant illustriorem. Quare cauendū est, ne videantur affectati & alieni, tanquā panni quidam ab inepto temerè assuti. Quoniam autem præter honestum quod à natura petitur, ceteri loci ferè ducūtur ab attributionibus, quas vulgò circumstantias appellari diximus; de his quoque breuiter explicemus.* Circumstantiæ *nominata sunt, propterea quod rem ipsam circumstent. Ea Latinè vocantur, quæ sunt personis & rebus attributa, quibus caussa probabilior & magis perspicua redditur: à quibus Hermogenes omnia duci*

De circumstantiis. Attributiones caussam probant.

argu-

argumēta scribit. Earum vsus ad amplificationes confert plurimum. Obseruantur non solùm in demonstratione factorum, in quibus explicandis considerari maximè debent, sed in aliis etiam caussarum generibus diligenter spectandæ sunt, ac potissimùm sex: persona, res, caussa, tempus, locus, & modus, ad quem facultas & instrumenta referri possunt. de quibus ita quæri solet: Quis, quid, vbi, quando, quomodo, quamobrem. Persona *spectatur his ferè modis, nomine, natione, patria, genere, dignitate, fortuna, corpore, institutione, moribus, victu, arte, cōdicione, habitu, vultu, incessu, oratione, affectu, &c. quæ sunt attributa personis explicata etiam à nobis in Tabulis dialecticis, sub capite De locis personarum.* Res *ita consideratur: an illa potuerit ab illo homine, illa caussa, illo loco, illo tempore, illo modo fieri. Hac enim ratione circumstantiæ omnes inter se coniunguntur.* Caussa, *vt ira, spe lucri, ebrietate, amore, misericordia, &c. factum esse.*

Personæ attributa sunt animi, corporis & fortunæ bona.

Nam locus, tēpus, caussa, & modus rei attributa sunt

Tempus, *vt die, noctu, die festo, profesto, fasto, nefasto, &c.* Locus, *vt in templo, in lupanari, in silua, &c.* Modus, *vt clam, palam, violenter, impotenter, insidiosè, imprudenter, casu, & cæt. Eôdem &* facultas *refertur &* occasio, *quæ tempori subiicitur. In exemplo quod modò posui, sic quæri potest: Quis? Horatius Cocles solus sustinuit. Quid? Totum hostium agmen. Vbi? In ponte sublicio. Quando? Bello Etrusco, hostibus in vrbem irrūpere conantibus. Quomodo, & qua occasione? Occupato primo pōtis aditu, modò singulos prouocans, modò increpans omnes, impetum hostiū retardauit, donec post tergum suum pōtem vidit abruptū. Quibus auxiliis? Incredibili sua tantū fortitudine, & indefatigabili pugna. Quamobrem? Ne totius Imperij Romani fortuna semel vno momento*

corrue-

corrueret. Confutatio *rarò incidit, quòd certa, nō ambigua laudentur.* Peroratio *breui enumeratione colligit insignia aliquot eius facinoris commoda: & affectus mouet, quos in Demonstratione personæ diximus. A contrariis locis, factorum vituperatio ducitur.*

De demonstratione rerum.

In demonstratione rerum, veluti virtutis, pacis, eloquentiæ, historiæ, &c. exordia *tractantur, vt antè docuimus. Sæpe ducuntur ab insigni aliqua laude eius rei de qua dicendum est. Nonnunquam omisso diligentiori exordio,* propositio, *quæ narrationis loco profertur, adhiberi per commēdationem solet in hanc ferè sentētiam: Nulli scriptores meliùs de rebus humanis meriti sunt, quàm ij quorum studio res gestæ superiorum sæculorū memoriæ proditæ sunt. Huic* partitio *succedit.* Confirmatio *laudes refert. Argumenta laudum sumuntur ex locis, honesto, vtili, iucundo, possibili, &c.*

Tractatio honestatis & vtilitatis.

Honestas *antiquitatem, originem, inuentores, & rei dignitatem ac præstantiam complectitur. Huc loci dialectici referuntur, caussæ efficientes, & ipsæ rerum definitiones, ex quibus laudis ratio omnis ducitur; vt, si philosophiam laudans, voces donum Dei.* Vtilitas & vsus *commoda rei profert, continetq́; locos dialecticos, effecta, fines, officia, &c. Circumstantiarum hîc quoque habenda ratio est: docebimus enim, quibus, quando, vbi, cur vtile sit. Quando* facilitas *laudanda sit, aut contrà difficultas, prudens Orator considerabit.*

Confutatio *iisdem quibus confirmatio locis vtitur, vt inhonesto, inutili, non necessario, iniucundo, periculoso, &c. & quæ ab aduersariis vel obiecta sunt, vel obiici poterant, diluit.* Peroratio *potissima colligit argumenta, & affectus mouet. Atque hæc quidem laudationi proposita sunt.* Vituperatio *verò contrariis ex*

locis

locis constat, quibus ostendendum est, rem inhonestam esse, inutilem, non necessariam, iniucundam, &c.

Ad eundem *ferè modum loca laudantur, vt regiones, flumina, fontes, vrbes, domus, agri, montes, aliáque multa: etiam bestiæ quædã, vt leo, equus, aquila, apes, aranea, &c.* Regiones *laudantur ab antiquitate & primis cultoribus, à principibus, ab amplitudine, situ, amœnitate, aëris clementia ac salubritate, à fluminibus, lacubus, mari, vrbium frequentia, celebritate, fertilitate, à frugibus, ab animalibus, à tuto itinere, à virtute bellica, humanitate, studiis, &c.* De locorum demonstratione. Laus regionũ.

Vrbes *quoque laudantur ab antiquitate, origine, conditoribus, situ, munitionibus, à cæli tẽperie & amœnitate, ab aquis, à domorum elegantia, vicorum latitudine & munditie, à variarum rerum copia, principibus, reipub. legibus & institutis, religione & scholis, à populi frequentia, ab ingeniis & studiis, à fortitudine & vrbanitate, &c.* Flumina *laudantur ab ortu, scaturigine copiosa, velocitate, colore, à piscium generibus & multitudine, ab aliis fluuiis quos recipiunt, à locis quæ alluunt, à nauium frequentia, & aliis commoditatibus.* Domus *laudantur ab amplitudine, figura, materia, à situ & prospectu, ab horto, à puteo, vel fonticulo, ab atrio, penetralibus, cubiculis, &c.* In agrorum commendatione *spectari solent hæc: amœnitas loci, fertilitas, & vbertas frugum & fructuum: varietas pomorum, arborum & herbarum genera, cultura, prædia, &c.* Montes *laudantur à magnitudine, à radicibus, à miraculis, & prodigiis, & rebus memorabilibus, à fontibus, à frugum vbertate & copia.* Dictio *seu figura dicendi generis demonstratiui libera est, virtutem prædicans & exornans: deliberatiui, grauis ac prudens: iudicialis, vehemens & concitata.* Laus vrbium. Laus flumi-num. Laus domorũ. Laus agrorũ. Laus montiũ. Dictio generis demõstratiui, delib. & iud.

De genere deliberatiuo.

Lib ij. De Orat. Lib.iij.cap x. Institut.

DELIBERATIONIS *finis est vtilitas, eaq́ cum honestate coniuncta; vel, vt Antonio apud Ciceronem & Quinctiliano placet, dignitas. Ex tribus illis statibus, de quibus infrà dicemus, an sit, quid sit, quale sit; duo ferè in deliberationes incidunt, an sit, & quale sit; vt, sint ne discendæ litteræ Græcæ. Et, sint ne honestæ, vtiles, necessariæ, &c Illud quoque spectari maximè solet, an fieri possit, & an fieri debeat, de quo deliberatur. Itemq́ an expediat, & vt expediat, an huic, hac ætate, hoc tempore, &c. Exemplis hoc genus est potissimùm illustrandum. Nam futura è præteritis certiùs colliguntur, & alienæ fortunæ successu audientium animi vel demittuntur vel eriguntur. Tractatur exordio, narratione, propositione, cæterisq́ partibus. Exordio semper aliquo vtendum est. Nec enim abrupta placere potest oratio; nec vnde libuit, incipere licet. Hîc tamen breuiora solent esse principia. In senatu & in concionibus eadem est ratio, quæ apud Iudices, conciliandæ beneuolētiæ: hanc Orator à sua persona captabit, si dixerit, se nulla cupiditate, nullo metu, nullo odio, alióue quopiam affectu adductum. In publicis consiliis docilitas est necessaria. Priuatæ consultationes non videntur egere conciliatione, quòd ei quisque conciliatus est quem consulit. Non solùm autem hîc sumuntur* exordia *ab officio personæ; verùm etiam à necessitate vel vtilitate rei, à periculi magnitudine, & ab aliis rebus. In hoc genere moderatus orationis ingressus probatur.*

An effici possit. An honestum sit. An vtile sit.

Quinctil lib. iij. cap. viij.

Narrationem *priuata quidem deliberatio non admodum requirit, sed conciones postulant. Tum demum verò narramus, cùm gestum aliquid erit ex quo nostra deliberatio nascitur. Vt pro lege Manilia narrat Cicero,*

Cicero, Bellum geri cum potentissimis Regibus; vnde nascebatur consultatio de Imperatore deligendo. Narrationis igitur loco propositione per amplificationem elata vtemur, quæ nunquam omitti potest. vt pacem suasuri, paucis proponemus, nos de pace, humanæ societatis conseruatrice, consilium daturos prodiisse, & cæt. Partitio rerum ordinem, de quibus dicturi sumus, ostendit. Confirmationis loci sunt: honestū, vtile, iucundum, possibile: ad quos, vt antè dictum est, reliqui referri possunt. Atque hi quidem in exhortando adhibentur. Dehortationes contrariis locis constant, turpi, pernicioso, molesto, difficili, periculoso, &c. Honestas sumitur ex natura & legibus, & virtutū descriptionibus, quæ pertinent ad locos dialecticos, ex definitionibus & caussis efficientibus. Huc dignitas, gloria, fama & infamia, spes bonorum & amicorum, exspectatio inimicorum, æmulatio, commiseratio, &c. referuntur, quæ plurimum in deliberando valent. Vtilitas & facilitas exaggerādæ sunt. Incommoda, & quæ difficilia videbuntur, attenuanda erunt. Spectatur autem facultas tum in viribus ingenij, corporis, & rerum externarū, veluti amicorum, opum, dignitatis, auctoritatis, &c. tum in circumstantiis temporis, loci, modi, &c. Necessarium reliquis omnibus violentiùs vrget, & ad vtilitatem à Fabio refertur, itemq; à Cicerone in Partitionibus oratoriis; vt sit necessitas vtilitas necessaria, sine qua salui liberíue esse non possúmus. Duplex enim est necessitas, vt idem Cicero scribit in secundo De inuent. libro: vna simplex & absoluta, quæ non cadit in deliberatiouem: altera cum adiunctione, siue exceptione, siue condicione, qua vel grauiorum metu faciendum aliquid proponitur; vel honestati, incolumitati, aut etiam commoditati consulendum; de qua

Necessarium in delibera-tionem cadit.

 hic lo-

hic loquimur: vt si necesse dicas esse dedere vrbem, nisi fame perire malint: necesse liberare socios, fines defendere, si dignitatem retinere, si vitam conseruare volumus. Confutatio ex locis contrariis diluit, quicquid ab aduersario possit obiici. Peroratione colligit orator quæ firmissima sunt, rerumq́; gestarum exemplis, quæ plurimum in hoc genere valere diximus, hortatur, & affectus mouet. Huius generis exempla passim obuia sunt in poëmatis & historiis, & in epistolis. Vnus Liuius multa suppeditabit. Cicero Philippica vij. suasoris & dissuasoris partes agit. Suadet bellum contra Antonium: Si pace frui volumus, inquit, bellum gerendum est: si bellum omittimus, pace nunquam fruemur. Dissuadet pacem, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. His tribus argumentis absoluta dissuasione, perorat his verbis: Nolite igitur velle quod fieri non potest; & cauete, per deos immortales, P. C. ne spe præsentis pacis, perpetuam pacem amittatis.

De genere iudiciali.

FINIS generis iudicialis, vt antè diximus, est æquitas. Partibus orationis hoc genus constat iis, quibus omnis perfecta oratio. In exordio beneuolentiam aut à nostro officio, aut ab eius pro quo dicimus commiseratione, aut ab aduersarij qui periculum innocenti facessat inuidia, aut à iudicis persona ducimus.

Attentio magnitudinem caussæ commemorat.

Docilitas perspicuitatem & breuitatem pollicetur, ac summam caussæ indicat. Narratio rem gestam exponit, multis passim suspicionibus tanquam seminibus argumentorũ sparsis; quam inde ducemus, vnde caussa nostra maximè fit verisimilis, & vsque eò prosequemur, dum id incidat quod in controuersiam adductum est.

est.

eſt. Ex narratione quæſtio, ſeu ſtatus, ſeu propoſitio ducitur, quæ cauſſæ commemorationi ſtatim ſuccedit, quod confirmationis omnis caput eſt. Confirmationis loci pro ſtatuum varietate ſunt diuerſi.

Refutatio aduerſariorum ſententiam reprehendit.

Peroratio propoſitionem & argumenta potiſſimè repetit, & affectus mouet: quibus aut ab accuſatore iudex inflammetur, & odium reo concilietur; aut à defenſore ad miſericordiam flectatur. Cùm autem in hoc genere varij ſint, vt modò dictum eſt, pro diuerſis ſtatibus loci: quid ſit ſtatus, oſtendamus. Statum ſeu conſtitutionem Rhetores vocant id, de quo controuerſia eſt, caput: ſiue ſummã cauſſæ, ac totius orationis veluti ſcopum, ad quem omnia debent argumenta dirigi. Neque verò ſolùm in iudiciis ſpectatur ſtatus; ſed in aliis etiam cauſſis animaduerti poteſt: vt in demonſtratione, ſit ne laudandum aliquid aut vituperandum. in deliberatione, ſit ne vtile, honeſtum, neceſſarium, poſſibile, facile, &c. Sed hic diligentiſſimè debet obſeruari ſtatus, id eſt, quod Orator præcipuè ſibi obtinendum, & iudex ſpectandum maximè intelligit, & velut cardo, in quo tota cauſſa vertitur: quem niſi primùm inueniat Orator, multa in argumentando aut aliena, aut inutilia, aut ipſi etiam nocitura dicturus eſt. Status triplex eſt: Coniecturalis, cùm quæritur an ſit factum: Finitiuus, cùm quid ſit factum: & Iuridicialis, cùm quale ſit quæritur, qui ſtatus qualitatis appellatur, & iuréne an iniuria ſit factum. Naſcitur ſtatus ex intentione accuſatoris, & depulſione rei: quorum ille crimen infert; hic diluit, ac propulſat, vel infitiando, vel definiendo, vel iure factum defendendo. vt, Occidiſti Aiacem Vlyſſe. non occidi. ſtatus, an occiderit? Feciſti ſacrilegium. non ſacrilegium, ſed fur-

Status ſeu cõſtitutio, eſt quæſtio, quæ ex prima cõflictione accuſationis & defenſionis naſcitur.

Cõiecturalis. An ſit factũ. An futurum. An fiat.

tum feci. Status, quid fecerit? illud coniectura, hoc finitione tractatur. Interfecisti Clodium Milo: interfeci quidem, sed iure. Status, an iure occiderit? Reperto statu, quaerenda sunt ratio & firmamentum. Ratio τὸ αἴτιον, id appellatur, quod criminis depellendi caussa reus adfert; quod nisi attulerit, nullum erit iudicium. Firmamentum est id, quod continet accusationem, & συνέχον Graecè dicitur, infirmatio rationis allata. Iam ex ratione & firmamento κρινόμενον existit, seu iudicatio, siue quae de re agitur. Exempli caussa. Intentio sit, Sacrilegus es. Depulsio, Non sacrilegus, sed fur. Status seu quaestio, Quid sit, quóue nomine appellandus? Ratio, Rem enim profanam sustuli redditurus quadruplum. Firmamentum, Sed ex aede sacrà depositam pecuniam surripuisti. Iudicatio, Sacrilegium-ne fecerit an furtum, qui profanam pecuniam ex aede sacra sustulit? Item, Intentio est, Occidisti Clodium. Depulsio; Occidi, sed iure. Status, Iure-ne id an iniuria fecerit? Ratio, Nam insidiatorem ius est occidere: Firmamentum, At hominem indemnatum occidere tibi non licuit. Iudicatio, An iure Milo insidiatorem Clodium indemnatum occiderit? Plura autem possunt ad vnicam rationem adferri firmamenta, & ad vnum firmamentum plures rationes. Sed in coniecturali statu nec ratio nec firmamentum quaeritur, sed ex intensione & depulsione iudicatio constituitur, quae eadem erit & status & quaestio. In vnaquaque oratione quamlibet longa, semper vnus aliquis ex omni argumentorum turba praecipuus syllogismus obseruandus est, in quo pars extrema, quae conclusio seu complexio dicitur, status est, vt in tabulis dialecticis ostendimus: sumptionum verò, quas vulgus praemissas appellat, ea quae manifesta est, & quaestioni fidem facit,

Ratio.

Firmamentū. Vide Partit. Cic. lib. 1. De inuent. & Cornific. ad Heren.

Iudicatio, siue qua de re agitur, Cicero in Top. siue disceptatio, in Partit. illud in quo quasi certamen est Quinctil. lib. iij. cap. vlt.

In quauis oratione vnus aliquis obseruandus est praecipuus syllogismus.

dem facit, αἴτιον seu ratio nominatur: altera quæ controuersa est, & cui probandæ ratio adhibetur, κρινόμενον Græcè, Latinè iudicatio vocatur.

De locis status coniecturalis.

STATVS *coniecturalis duo sunt loci:* Voluntas & facultas, *qui suspicionem probant, docentq́ & voluisse & potuisse eum qui accusatur, argumentis à circumstantiis personarum & rerum ductis.* Voluntas *qualitatem personæ, & caussam inducentem ad suscipiendum facinus complectitur. Huius caussæ loci duo sunt:* Impulsio & Ratiocinatio. *Ad* Impulsionem *pertinent effectus temerario impetu ad maleficium excitantes, velut ira, odium, amor, vinolentia. Vt si dicatur Clodius odisse Milonem, & ob id exstinctum voluisse: argumentum ab efficiente caussa ductum est. Hîc illa diligenter spectanda sunt, persona, natio, vita integra aut corrupta, studia, natura, affectio animi, habitus corporis, fortuna, & reliqui loci personis attributi. Ad* ratiocinationem *referuntur, quæstus, præmium, spes commodorum, honorum, &c. vel euitatio incommodorum, infamiæ, doloris, &c. Et hinc tanquam ex fine ducetur argumentum, si probemus profuturum Clodio fuisse Milonis interitum. Ex quo probabile fit, Clodium insidias posuisse. si doceamus illud quoque alij nemini id bono præterquam reo fuisse; aut alium neminem æquè perficere potuisse.*

Voluntatem & facultatem Dialectici caussam efficientem & finem appellát. Coniectura petitur à circumstantiis. Volútatis loci impulsio. Impulsio. Ratiocinatio.

Contrà defensor *negabit fuisse caussam, si poterit; sin minùs, eam vehementer extenuabit.* Deinde *iniquum esse dicet, eos ad quos emolumenti aliquid peruenire potuerit, in suspicionem maleficij vocari.* Tum *id aliis quoque bono fuisse, aut alios quoque facere po-*

Facultatis loci signa & circumstantiæ. *tuisse*. Facultatis *loci sunt, signa & rerum circumstantiæ, quibus probatur suspicio.* Signum *est veluti dictum aut factum antecedens vel consequens, vel cum ipsa re cohærens, quod nocentes sequi ferè solet; vt minæ, sica deprehensa, titubatio, trepidatio, pallor, rubor, & similia signa, quæ sæpe nocentes produnt. A signo antecedente Cicero probat Clodium insidias posuisse, non Milonem; quòd ille expeditus in equo profectus sit, hic in rheda cum vxore & liberis: & quòd hunc ille triduo periturum dixerit.* Circumstantiæ sunt, *velut locus, tempus, occasio, spatium, spes perficiendi & celandi, modus, instrumenta, vires. Status coniecturalis dicitur etiam infitialis: coniecturalis quidem ab accusatore, quòd is factum quibusdam coniecturis probet: à defensore verò infitialis, quòd is infitietur & neget.* Infitiationis *autem iidem sunt loci qui confirmationis. Hic enim defensor singula accusatoris argumenta, quoad poterit, infirmabit, & vel voluisse, vel potuisse negabit, quòd non eo sit ingenio, non ea animi impotentia, non iis viribus aut opibus. Et quoniam de signis contenditur vel confirmandis vel infirmandis, duo peculiares defensoris loci traduntur ad contrariam signorum interpretationem:* Absolutio & Inuersio.

Signa.

Circũstantiæ.

Coniecturalis vnde dictus. Vnde infitialis.

Peculiares defensoris loci.

Absolutio. Absolutio est, *per quam signum vel caussam contra nos allatam diluimus, & longè aliter atque aduersarius, interpretamur. Verbi caussa: Occidisti, quia sepeliisti. sepelij quidem, non vt factum celarem; sed vt à ferarum laniatu miserum & derelictum defenderem.*

Inuersio. Inuersio *signum inuertit, & quod contra nos est obiectum, pro nobis facere docet. vt, Sepelisti, ergo occidisti: inuertitur sic; Immo si occidissem, non sepeliissem. Communes sunt loci: à testibus, contra testes: à rumoribus, contra rumores: ab argumentis & signis,*

contra

contra argumenta,&c. de quibus Cornificius Ad Herennium lib. 2.

De Statu finitiuo.

STATVS *finitiuus dicitur, cùm de nomine facti quæritur: vt, si quis rem profanam è loco sacro furatus neget sacrilegium à se factum, quòd nihil de rebus sacris attigerit, sed furtum esse velit: accusator sacrilegium esse contendat, quòd de sacro abstulerit. Vel, si quis in domo meretricia pro mœcho comprehensus, neget se adulterium commisisse, quamuis vxorem habeat. Res via & ratione dialectica explicabitur.* Dispositio *& ordo orationis hic teneri potest. Exordiendum est, deinde narrandum factum: hinc proponendum: mox partienda oratio: tum nostra definitio confirmanda est, vt cum ipso facto congruens; & contrariæ definitionis ratio refellenda, si falsa, si turpis, si inutilis, si iniuriosa sit, &c. Postremò ad caussam vtiliter perorandum est.*

Statusfinitionis vide Cic. Partit.

Videl. sacrilegi, π. ad legem Iul. pecul.

Dispositio status finitionis.

De statu qualitatis, seu iuridiciali.

STATVS *qualitatis est, cùm factum esse constat; sed quale sit, & iuréne an iniuria factum sit, quæritur: vnde & iuris seu iuridicialis status appellatus est. Et quia de vi & natura & de genere negotij controuersia est; constitutio generalis etiam vocatur. vt si quis hominem quidem à se fateatur occisum; sed vel insidiatorem, vel furem nocturnum, vel proscriptum, &c. Sic à Milone Clodium interfectum esse constabat; sed iure interfectum insidiatorem Cicero probat. In hoc genere vehementer obijcitur ab accusatore crimen amplificatum attributionibus, loco, tempore, persona, modo, & cæteris; itemq́ verbis, sententiis & figuris: quæ defensori prudenter omnia & callidè sunt vel refutan-*

da, si possint; vel extenuanda, si non possint dilui. Partes eius sunt: *exordium, narratio, propositio cum partitione, confirmatio, confutatio, & peroratio. Confirmationis proprij sunt loci: reliquæ partes ex superioribus notæ sunt.* Confirmationi tribuuntur hi loci: *ius naturæ, & scriptum seu lex, (vel diuina vel humana, tum publica tum priuata) consuetudo, æquum bonum, iudicatum, pactum.* A natura *seu naturali iure defenditur Milo; qui vi coactus, cùm alterutrum ei faciendum esset, & aut occumbendum, aut occidendus Clodius, sibi melius esse quàm alteri maluit.* A lege: *Vim vi repellere licet, &, insidiatorem occidere ius est.* A cõsuetudine: *Licuit semper more patrio vim omnem à capite & vita propulsare.* Ab æquitate seu ęquo bono: *Quid enim gladij volunt, si his vti nullo pacto liceret? quis tutò facere iter aliquò posset, obsidentibus vias sicariis? Et, bene profectò cum latronibus ageretur, si liceat impunè grassari, nemine repugnante.* A iudicato seu præiudicio: *Sæpe iudicum sententiis liberatum fuisse accepimus, qui vi coactus necẽ latroni intulisset.* Pactum *in Miloniana non incidit. Pone cõuenisse inter creditorem & debitorem, vt si creditori intra biennium solutum non erit; ius ei sit greges debitoris abigere. Refutationis iidem sunt loci qui confirmationis.*

Ius: Natura, Lex, Cõsuetudo, Aequũ & bonũ, Iudicatum, Pactũ.

Iudicatũ exempla etiam complectitur, & illustrium virorum sententias ac testimonia.

De duplici statu qualitatis, absoluto, & assumptiuo.

Absolutus status.

Assumptiuus.

DEFENSORI *duplex status est.* Absolutus, *cùm simpliciter quod factum est defenditur; veluti cùm id quod obiicitur, iure factum esse dicimus. &* Assumptiuus, *cùm per se infirma est defensio, sed assumpta re extranea comprobatur, veluti cùm per se probari factum*

ctum nequit, sed extrinsecus accersito colore iuuatur, & extenuatur crimen.

Assumptiui *status loci sunt quatuor*: *Concessio, Relatio seu translatio criminis, Remotio, & Comparatio criminis.* Concessio *dicitur, cùm non defendit factum, sed postulat vt ignoscatur sibi reus. Concessionis duæ sunt partes: purgatio & deprecatio.* Purgatio *est, cùm reus consultò aut dolo se fecisse negat, factumq; concedens, culpam remouet. Ea diuiditur in necessitudinem, fortunam, & imprudentiã, quibus honesta aliqua facti excusatio continetur.* Necessitudo *est, cui nulla vi obsisti potest, vt, cùm se violento impetu coactum fecisse reus fatetur, veluti tempestate, inundatione, &c. In qua considerandum est, num per culpam in eam necessitudinem ventũ sit, num quo modo vis illa vitari potuerit: tum, si maximè necessitas fuerit, conueniat-ne satis idoneam eam caussam putari. Ad necessitudinem fatum quoque retulerunt.* Fortuna *seu casus est, cùm demonstratur aliqua fortunæ vis voluntati obstitisse: veluti si quis, adiecta pœna, pecuniam certo loco soluturum se promiserit, & maturè domo profectus vsque aduersis tempestatibus vsus ad diem præstitutam non venerit: hic casum & fortunam excusabit. Eadem hîc sunt consideranda, quæ de necessitudine præscripta sunt.* Imprudentia *est, cùm scisse aliquid is qui arguitur, negatur; vt si venatoris hasta in feram missa, in hominem inciderit. In hac quæritur, vtrum potuerit scire, an non potuerit? Deinde vtrum data sit opera vt sciretur, an non? Vtrum casu nescierit, an culpa? Nam qui amore, vino, ira vincitur, suo vitio videbitur nescisse, nõ imprudentia. Sic reiicientur illa: feci iratus, ebrius, amoris impotentia, &c. Ex coniecturali constitutione quæritur, vtrũ scierit, an ignorauerit. & sta-*

Loci status assumptiui.

Concessio.

Purgatio seu excusatio.

Necessitudo.

Fortuna.

Imprudentia.

satisne imprudentia præsidij debeat esse, cùm factum esse constet. Depręcatio. *Altera concessionis pars* deprecatio est, *cùm simpliciter misericordiam is petit, quem peccasse & consultò fecisse constat. Exemplum aliquod esse potest apud* Ciceronem *in oratione pro Q. Ligario. Huius rarus vsus est in iudicio, nec adhiberi solet nisi cùm pro eo dicimus, cuius multa exstiterint præclara facinora, & qui reip. caussa interdum pericula subierit. Sed in concione populi, apud Imperatorem, vel Senatum, frequentiùs vsurpatur.*

Ratio ignoscendi *petitur ex his locis: Si plura aut maiora officia, quàm maleficia constare videbuntur: si qua virtus singularis aut nobilitas in supplice erit: si qua spes eum aliquando vsui futurum ostendetur: si ille ipse supplex, mansuetus, misericors in potestatibus probetur fuisse: si non odio, neque crudelitate, sed officio, & certo studio commotus deliquerit: si tali de caussa aliis quoque sit ignotum: si nihil periculi eo demisso relinqui videatur, nulla denique reprehensio vel suspicio mali.*

Relatio criminis. Relatio seu translatio criminis est, *cùm fecisse nos non negamus: sed coactos, aut aliorum peccatis lacessitos dicimus. vt, Promisi, sed metu permotus. Orestes matrem interfecit, sed impia patris nece coactus. Maritus vxorem in adulterio deprehensam gladio transfixit, sed rei indignitate & acerbo dolore impulsus. Imperator militem occidit, quòd in acie exclamauerit, Vincimur: Milo Clodium insidiatorem, & qui remp. vexabat. In hac specie quæritur, veréne in aliũ crimen trãsferatur: oportuerit-ne in ea re peccare in qua alius ante peccauerit; oportuerit-ne ante iudicium fieri, &c. Accusator dicet, non licuisse de indemnatis supplicium sumere: defensor peccati atrocitatem exaggerabit*

rabit eorum in quos crimen transferetur.

Remotio criminis est, *cùm a nobis non crimen, sed culpam amouemus, & peccati caussam vel in rem quampiam, veluti legem; vel in hominem, cuius iussu fatemur esse factum, conferimus. vt, Seruilius Hala Sp. Melium interfecit, sed Dictatoris iussu. Lictor insontem percussit, sed præcepto Consulis. Remotio criminis hoc à relatione differt, quòd remotione totum penitus crimen tollitur; relatione minuitur dumtaxat culpa rei, aliorum peccatis lacessiti.* Comparatio est, *cùm dicimus, necesse fuisse alterutrum facere; & quod à nobis factum est, satius fuisse fieri. veluti, si Dux, qui iniquo loco deprehensus, impedimentis relictis exercitum fuga saluum educere, quàm nulla spe victoriæ confligere maluit, accusetur maiestatis. Hîc quærendum est. fuerit-ne satius, honestius, vtilius: potuerit-ne vitari, ne in eum locum veniretur: & oportuerit-ne ipsum iniussu eorum, quorum fuit statuendi potestas, id facere, &c.* Remotio criminis. Comparatio Ex lib. ij. De inuent.

De controuersijs ex scripti interpretatione.

AD *qualitatem pertinere videntur controuersiæ ex legis aut scripti alicuius interpretatione, cùm aut scriptum sit ambiguum aut contrarium, aut discrepãs à scribentis sententia: quæ referuntur ad statum legitimum seu legalem, cuius quinque formæ sunt: Ambiguum, Scriptum & sententia, Scripta contraria, Ratiocinatio, Translatio. Præter hos legales, Quinctilianus omnes status rationales appellat.* Legales *erunt quinque, si translatio cum cæteris quatuor annumeretur; & ratiocinatio, quem syllogismum Græci vocant, retineatur. pauciores etiam erunt, si scriptum & voluntatem ad ambiguum referri posse dicatur.* Constitutio legitima, seu status legalis. Status duplex est: vnus in ratione iuris & æquitatis positus, rationalis, alter in scipto, legitimus seu legalis.

ex his

Tria sunt, inquit Cic. in Top. genera, quæ controuersiã in omni scripto facere possunt: ambiguũ, discrepãtia scripti & voluntatis, scripta contraria. Idem in Oratore omnia ad ambiguum & contrarium refert.

Ex his sine controuersia tres ab omnibus ferè sunt recepti; nimirum, ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, & scripta contraria: quos auctore Cicerone in lib. ij. De oratore, & in Partitionibus oratoriis, rectiùs ad statum qualitatis, quàm finitionis referimus, sicut & translationem; quòd hæc iuris & iniuriæ partibus, qui sunt qualitatis loci, potissimùm contineatur: quæ tamen quibusdam status esse non videtur; quòd nõ constituat, sed excludat potiùs actiones, vt aiũt. Nos eam tamen omittendam non putantes, postremam reliquis adiunximus.

Status ambigui.

Ex ambiguo nascitur controuersia, cùm scriptum duas aut plures accipit sententias, quæ vel ex verbi vel orationis ambiguitate colligitur: vt, Benedicite aquæ supra cælos Domino. Híc quæritur à quibusdam, an supra cælestes orbes aquæ sint. Quidam amico gallum legauit: post mortem eius, amicus seruum petit nomine Gallum: hæres auem se debere dicit. Lege quæ traduntur à Dialecticis de homonymia & amphibolia.

Dispositio status ambigui.

Dispositio: Exordium recitatio scripti sequetur; id deinde interpretabimur; ac docebimus, quod nos interpretamur, id perspicuum esse, & minimè absurdum, ac fieri posse honestè, rectè, lege, more, natura, bono & æquo; quod aduersarius interpretatur econtrario. Scriptum & sententia controuersiã faciunt, cùm scriptoris voluntas à scripto dissidere videtur: vel cùm pars altera scripto nititur, altera voluntate; veluti si, quod scriptum est, pugnare cũ æquitate, vel absurdi aliquid aut ambigui continere dicatur. vt, Quisquis inflixerit colaphum in dexterã maxillam, obuerte illi & sinistram; cupientiq; tunicã tibi detrahere, permitte & pallium. Et, Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem in regnum Dei ingredi. Voluntas autem & sententia scriptoris ex aliorum locorum collatione

Status scripti & voluntatis.

tione constat. Lex erat, quæ legatis ferro interemptis statuam decernebat. Seruius Sulpicius legatus ad Antonium missus, in legatione, non ferro, sed labore legationis periit. Huic Cicero illum honorem decerni volebat in Philippicis. In confirmatione scripti hunc licebit ordinem sequi. Exordio recitatio scripti subiungetur, quæ narrationis & propositionis loco fuerit. Argumenta sumentur, primùm à scriptoris collaudatione, deinde à scripti recitatione, tum à collatione, quid iudicem sequi conueniat, vtrum id quod diligenter perscriptum sit, an quod acutè excogitatum: quærendum, cur eam sententiam, quæ falsò ab aduersariis scripto attribuitur, homo diligentissimus exprimendam verbis non putarit. Postremò proferentur exempla, & res iudicatæ; atque ostendendum est, quàm periculosum sit à scripto recedere, præsertim cùm dilucidè, breuiter, commodè, & perfectè scriptum sit. Sententiam probaturus exordietur, & scriptum recitabit: deinde commodam breuitatem scriptoris laudabit, qui tantum scripserit quantum necesse fuit: id verò quod sine scripto facilè potuit intelligi, scribendum non putarit. Dicet calumniatoris esse, verba & litteras sequi, neglecta voluntate: deinde id quod scriptum est, non posse fieri lege, natura, more, aut æquo bono; quæ tamen omnia scriptorem voluisse quàm rectissimè fieri, neminem dubitare. Contrariam sententiam dicet iniquam, stultam, & cum superioribus & inferioribus collatam non constare, aut cũ iure, legibus, & natura pugnare. Postremò quæret exempla, quibus sententia magis & voluntas scriptoris quàm verba valuerunt. Circumstantiarum semper habenda ratio est. Æquitas ex caussis & effectis colligitur. Contrariorum scriptorũ, vt contrariarum legum status existit, cùm duæ sentẽtiæ, aut leges pugnare

Dispositio status scripti & sententiæ.

Pro scripto contra voluntatem.

Pro volũtate cõtra scriptũ.

Cõtrariarum legum status.

inter se videntur, aut casu aliquo colliduntur. veluti, si lex vna iubere aut permittere videatur, & altera vetare. vt, Furti conuictus quadruplum restituat. Et, Fur suspendatur. Hîc & accusator & defensor suam vterque legem habet qua se tueatur. Item, Parendum est magistratui. etiámne si quid impium pracipiat? Hìc repugnantia oritur. Reconciliabimus illa superiora, si doceamus in iure ciuili noua lege veterem abrogari, vel aliquid de ea derogari, sicut & lege speciali de generali: Scriptum quoque ius consuetudini interdum cedere. Posteriora desinent pugnare. si dicamus, humanas leges diuinis cedere, Deiq́ voluntati magis obedire nos quàm hominum, oportere. Dispositio *orationis hac erit: Exordiendum: deinde recitandum: mox videndum est num qua sit abrogatio vel derogatio: tum nostra legis expositio proferenda est; & perspecta circumstantiarum ratione, si fieri possit, pugnantes conciliandæ sunt: si non possit, altera penitus reijcienda est, vt inhonesta, iniqua, inutilis. Quod de legibus, inquit* Fab. *Quinctilianus, dico; idem accipi volo de testamentis, pactis, stipulationibus, omni deniq́ scripto; idem de voce.*

Dispositio status contrariarũ legum.

Ratiocinationis status est, cùm res qua propria lege non est comprehensa, ex aliis legibus propter similitudinem iudicatur. Sed hîc videndum est, num ea res similis sit ei de qua quaritur, an dissimilis: & qua sint eius dissimilitudinis caussa: num ex alio aliud necessariò colligatur. Qui parentem interfecerit, parricida est. quid si matrem? aut etiam quemuis propinquum? Cicero in Topicis: Quoniam vsu auctoritas fundi biennium est, sit etiam ædium. At in lege ædes non appellantur. Hoc est, quoniam fundum biennio vsu capi lege permissum est, vsu capiantur & ædes biennio.

Status ratiocinationis.

Translationis seu commutationis status est, cùm reus litem defu-

Trãslationis, seu cõmutationis status.

de fugiendo, aut tempus, aut accusatorem, aut iudices mutandos dicit: negátque debere se videlicet accusari apud hos iudices, hoc tempore, hac lege, hoc crimine, hoc modo, hoc loco, hoc accusatore, hac pœna, &c. Hic *iurisconsulti consulendi sunt, lib. xliij. Pandect. tit.* I. *& lib. viij. Codicis, tit. de exceptionibus seu præscriptionib. qui docent, quando vel respondendum ad rem sit, vel arte fugiendum iudicij periculum.* Confirmatio *petitur ex caussis, effectis, legibus, more, &c. Dispositio:* Exordiemur; *deinde narrabimus si quid erit; mox proponemus, tum excipiemus: exceptionem confirmabimus, & contraria remouebimus: postremò perorabimus. Vide Quinctil. lib. iij. cap. vi.*

Hinc Quinct. litem præscriptionis vocauit, quam exceptionem licebit appellare.

De Dispositione, secunda artis dicendi parte.

*D*ISPOSITIO *est apta rerum inuentarum collocatio, in qua vel maximè Oratoris prudẽtia spectatur.* Ea triplex est: *Prima partium Orationis: altera locorum & argumentorum: tertia argumentationum. Prima duplex est:* Vna artis, *quæ naturalis ordo seruatur; vt primo loco sit exordium, deinde narratio, tum propositio, & ita deinceps ordine ab arte præscripto reliquæ partes subiungãtur.* Altera iudicij est, *quæ nullis præceptionibus tradi potest, & ad rationem temporis accommodatur, qua nonnunquam, exigente caussa, ab artis ordine recedendum est, & vel pars aliqua orationis relinquenda, vel alia alij præponenda: vt in Miloniana caussa cõfutatio narrationi & probationi præponitur. priùs enim Cicero cõfutat, & præiudiciis reum liberat, quàm narrare incipit. Et in Oratione pro Sylla confirmationem præcedit confutatio. Et illud accusa-*

Dispositio partium Orationis duplex.

Dispositio artis.

Dispositio iudicij.

Quinct. lib. 5. cap 13.

toris, primùm confirmare, deinde refutare: contrarium rei, qui prius aduersarij tela retorquet, quàm sua profert argumenta. Nihil hîc de artificiosa poëtarum dispositione dicere institui, qui consultò naturæ ordinem relinquentes, vel à medio, vel à fine auspicari solent. Contrà historici res vt gesta sunt, exponunt, naturæ sequentes ordinem.

Dispositio locorum.

Locorum & argumentorùm dispositio, *sicut omnis rerũ collocatio, Oratoris iudicio relinquitur: ille totius caussæ natura bene perspecta, videbit vnde sit vtiliter exordiendum: de quo nihil certi præcipi potest. Illud tamen obseruandum est, in oratione Cic. pro Archia poëta, itemq́; pro M. Marcello, & pro Milone, generalem quandam studiosis imitandam exordij collocandi rationem proponi, quam tradit Hermogenes.* Narratio *temporum ordinem obseruabit: cui subiiciuntur propositio & partitio. Succedit his caussæ totius explicatio, confirmatio, & confutatio. Omnes autem probationes & argumenta ducuntur ex locis, quorum ea dispositio seruari solet, præsertim in confirmatione, vt firmissimæ probationes; quales à definitione, diuisione, caussis, effectis, aliisq́; nonnullis ducuntur; & primo & postremo loco ponantur, vt statim initio moueatur iudex, & postremùm argumentorum pondere impellatur: mediocres & infirmiores in medium agmen coniiciantur, quomodo ab Imperatore perito solet acies instrui. Atque hæc quidem in genere iudiciali potissimùm obseruari debet.* In demonstratione personæ *discrimina ætatis indicabunt ordinem, in demonstratione facti, & in deliberatione primo ferè loco erit honestas, secundo vtilitas, tertio facilitas, vel difficultas. Argumentationis hic ferè tenetur ordo atque dispositio, vt posita quæstione, propositio prima syllogismi seu ratio-*

Collocatio Exordij.

Narrationis.

Probationũ.

In iudicio

In demonst.

Collocatio argumentationum.

ratiocinationis pars collocetur; ex qua vis omnis emanat argumentationis: sequatur eius ratio, quæ id quod proposuimus, verum esse demonstrat: tum assumptio, quæ id quod est in controuersia, cum argumēto coniungit, & mox eius addatur approbatio: postremò complexio, quæ concludit argumētationem ac perficit. Vide Cic. lib. 1. De Inuentione; cuius auctoritatem nos etiam in Tabulis Dialecticis sumus secuti, in explicando syllogismo rhetorico, cuius partes ita numerauimus, propositionem, propositionis rationem, assumptionem, assumptionis rationem, & complexionem, seu conclusionem. Harum autem partium quanquam abesse interdum aliqua possit, vt quadripartita sit ratiocinatio, cùm alterius sumptionis ratio prætermittitur; tripartita, cùm vtriusque: tamen absolutissima est ea quæ constat ex omnibus. Sæpe rationes confirmantur, non rarò confirmationes desiderantur. His interdum adiicitur exornatio, seu expolitio, quæ rei honestandæ & locupletandæ caussa adhiberi solet, argumento iam confirmato.

Quinquepartita ratiocinatio.

De Elocutione, tertia parte officij oratorij, eáque præcipua.

ELOCVTIO *est orationis exornandæ ratio, seu idoneorum verborum & sententiarum ad res inuentas accommodatio; quæ facit, vt Latinè, vt planè & dilucidè, vt ornatè, vt aptè dicamus. Hæc pars Rhetoricæ maximè propria est, & plurimùm præceptis iuuatur; quippe quæ sola constet arte. Cùm enim inuētio & dispositio, quæ magis ingenio atque prudentia comparantur quàm arte, cæteris quoque disciplinis scientiísque sint communes: sola ornatè copioséq; dicendi facultas* Oratorum *propria est.* Oratio commendatur *his maximè luminibus: perspicuitate, probabilitate, splendore, in-*

Nam ab eloquendo & Orator & ars oratoria, & ipsa oratio dicuntur.

Orationis lumina & genera dicendi.

re, iucunditate, ac ſuauitate; quibus breuitatem addidit Cicero in Partitionibus. Et quod apud eundem Craſſus lib. III. *De Orat. Quinam igitur dicendi eſt modus melior, quàm vt Latinè, vt planè, vt ornatè, vt ad id quodcunque agetur, aptè cõgruenterq; dicamus? ad omnes orationes pertinet. Quatuor autem hæc aut quinque referri poſſunt ad illa tria dicendi genera quæ Græci orationis ideas ſeu characteres appellant, quaſi formas figuráſq. dicendi: de quibus multi ſcripſerunt, Hermogenes & Demetrius Phalereus, & Cicero in Oratore copiosè, & Fabius lib. xij. cap. x.* Genus *dicendi ſeu idea definitur, apta rebus & perſonis orationis forma. quæ triplex ferè traditur: humilis ſeu tenuis, mediocris ſeu temperata, & ſublimis.* Humile *dicendi genus, ſeu ſummiſſum, ſeu attenuatum dicitur, quod puro atque dilucido ſermone contentum, figuras ac ſententiarum ornamenta parciùs adhibet, verborum proprietate, & vſitata tranſlatione, acumine & lepore delectatur; reliquo ornatu, & amplificationibus & inſignioribus numeris & periodis accuratioribus abſtinet. Hoc genus in orationibus Atticum dicebatur, terſum & limatum. philoſophorum diſputationibus vſitatum, & aptum ſermoni familiari ac neceſſarium. Sed in hoc illud fugiendum eſt vitium, ne ſit aridum & exſangue orationis genus, quod exile vocatur Tenui genere Cicero vſus eſt interdum, in dialogis, in philoſophicis diſputationibus, in pleriſque epiſtolis ad familiares, ad Atticum, Brutum, & Q. fratrem, atq; etiam in aliquot Orationibus, vt pro Cæcina, pro Quinctio, pro Roſcio Comœdo: Terentius & Plautus poëtæ comici.* Me-dium *ſeu mediocre ſiue æquabile dicẽdi genus eſt, quod conſtat ex humiliore quidem quàm illud ſublime, ſed non infima tamen aut peruulgatiſſima verborum dignitate,*

Triplex Orationis genus, ſeu tres ſpecies, & quaſi figuræ dicẽdi. quarũ exempla vide libro iiij. ad Heren.

Humile in rebus tenuibus verſatur, exornari ſolet his ferè figuris, definitione, diſtributione, occupatione, præciſione, reticentia, &c.

Mediocre in mediis. Ad hoc refertur florens illud veterum ſophiſtarum, pictum & expolitum genus, quod ἀνθηρὸν Græci vocant. Cic. in Orat

gnitate, plurimum ſuauitatis habens; cui omnia dicendi conueniunt ornamenta, tropi & ſchemata verborum & ſententiarum lepida & iucunda, non illæ vehementiores figuræ dicendi, quæ ſublimi generi tribuuntur. conueniunt & ſentētiæ ſuaues atq; ornatæ, & locorum communium erudita & ſuauis explicatio. Comparatur *autē hæc ſuauitas præter alia numeris, compoſitione, & concinnitate. Ac de numeris & compoſitione ac iunctura verborū infrà dicetur.* Concinnitas *in verborum & ſententiarum ornamentis poſita eſt; maximéque relucet in illis ſchematibus, vt in Oratore Cicero docet, quibus paria paribus redduntur, cōtraria cōtrariis opponuntur, & caſus in exitu ſimiles ſunt. Vitium huius generis, fluctuans & diſſolutum appellatur, quod ſine neruis & articulis huc illuc fluctuat: humilemq; fugiēs figuram nimium aſſurgit; aut inflatum & tumidum vitans humi ſerpit. Vtitur modiocri genere Cicero in Oratione pro lege Manilia; poſt reditum ad Quirites; & in Senatu, pro M. Marcello, pro L. Cor. Balbo. In hoc genere verſantur hiſtorici, niſi quòd Liuius interdum ſublimior eſt, & Cæſar humilior.* Sublime *ſeu grande genus eſt, quod cōſtat verborū grauium & ſublimium ampla atq. ornata cōſtructione, figuris amplificatum grauibus ac vehementibus, interrogationibus, exclamationibus, proſopopœiis, apoſtrophis, articulis, repetitionibus, cōmorationibus, grandibus metaphoris & affectibus accōmodatum, & pleniſſima cōpoſitione: qualis ferè Ciceronis dictio eſt in oratione pro Rabirio, pro Milone, in Catilinam prima, in Antonium* II. *in Verrem, in Piſonem. Cuius vitium eſt turgidum & inflatum, atque verborum inſolentia horridum. Primo generi propoſitum eſt docere, Secundo delectare, Tertio animos concitare. Ex his tribus generibus maximè ſpectatur*

Mediocri generi modica & temperata conueniunt. eiq; ſeruiunt præcipuè Repetitiones verborum, Paria paribus relata, Similiter deſinentia & cadentia, Diſſoluta, Similitudines, &c.

Sublimi generi accommodantur, Demonſtratio, Deſcriptio, Contentio, Exclamatio, Repetitio, Interrogatio, Subiectio, Cōmoratio, Frequentatio, Expolitio, Diſtributio, Proſopopœia, Gradatio, Permiſſio, Similiter deſinentia & cadentia, &c.

Sublime genus dicendi, in rebus grauibus. In hoc genere princeps orator niſi copiā ſuam cum illis duobus generibus tēperarit contemnēdus eſt, ac vix ſanus videri poteſt, ſi is non præparatis (tenui aut mediocri dicendi genere) auribus, inflammare cœperit, vt ait Cic. in Orat. Fit tamen interdum, vt etiam ſine animorū præparatione rem

ctatur eloquentia. *Is enim, inquit Cicero, eloquens est, qui humilia subtiliter, & magna grauiter, & mediocria moderate potest dicere: hoc est, vt idem scribit, qui ad id quodcunq. decebit, poterit accommodare orationem: & ita dicet, vt rebus ipsis par & aequalis sit oratio. Res igitur magnae, vt heroica & tragica, sublimitatem atque grauitatem; humiles, vt plebeia & comica, subtilitatem; mediocres mediocritatem requirunt. Atque hoc illud est, de quo multa* Cicero *scribit, aptè dicere, decorum in dicēdo obseruare: vt rebus & personis apta sit & congruēs oratio. Admonendum hîc illud videtur, cùm dicimus orationes Ciceronis alias in attenuato genere, alias in mediocri, alias in sublimi versari; id ex earum inter ipsas cōparatione dici, quae rebus ita postulātibus, alia grauiore, alia subtiliore dictione tractat: cùm nulla ferè sit oratio, in qua non omnia haec dicendi genera interdum reperiantur: vt in exordio ferè mediocre, in narratione attenuatum, in cōfirmatione & refutatione plerumq; subtile, saepe etiam graue. Sed in peroratione ferè vehemens illud genus ad excitandas grauiores animi perturbationes adhibetur. Verùm cùm nihil similitudinis taedio sit molestius, artificiosè rebusq; cōgruenter illa dicendi genera misceri solent, vt humilia subtiliter atque perspicuè, magna & mediocria pro dignitate dicantur: qua varietate mirificè recreatur animus auditoris.* Elocutionem *omnem tribus ex rebus cōstare traditum est, Elegantia, Compositione, & Dignitate.* Elegantia *facit, vt vnumquodque purè & apertè dici videatur:* Compositio, *vt distinctè:* Dignitas, *vt ornatè & ad rerum dignitatē aptè & quasi decorè. Elegantia Grāmaticorum propria est, qui curant, vt Latina & perspicua sit oratio: sine qua nulla esse potest orationis exornatio. est enim, vt Aristoteles scribit in*

tertio

inflammare incipiat Orator, atrocitate rei cōmotus, vt Cicero in Catilinam vehementius inuectus est Oratione prima.

Quis eloquēs? Is erit, qui poterit parua summisse, modica temperatè, magna grauiter dicere. Cicero in Orat. Idem.

Quot [illegible] Oratoris, tot sunt genera dicendi, subtile in probando, modicum in delectādo, vehemens in flectendo.

Quid aptè dicere.

Misceri genera dicēdi. Cic. in Orat. At haec, inquit, interdū temperāda & varianda sunt.

Quod igitur in accusatio- [illegible] lib. non reperitur genus quod in Antonio quod in Cornelio? quod in plurimis nostris defensionibus.

Elocutionem diuidunt in elegantiam, compositionem, & dignitatem. quibus efficitur, vt Latinè, vt planè, vt ornatè, vt

tertio Rhetoricorum libro, caput atque initium Elocutionis, emendatè loqui. Quoniã autem eloquentia constat ex verbis & sententiis; perspiciendum est, vt verba, quibus vtaris, vsitata sint, & significantia, & propria, ex quibus oratio pura & emendata componatur. Latinam *efficiemus orationem, si purum illum Ciceroni similibúsque scriptoribus Romanis vsitatum sermonem conseruemus: eaq; fugiamus, quæ Latinitatem vitiant, qualia sunt, Barbarismus, Barbaralexis, & Solœcismus.* Barbarismus *est verbum contra Latinæ linguæ præcepta vitiosè scriptum aut pronuntiatum: quod fit quatuor modis: adiectione, detractione, immutatione, & transpositione vel litteræ, vel syllabæ, vel tẽporis, vel toni, vel aspirationis: versaturque in orthographia & prosodia. de quo lege Donati libellum, qui cætera quoque vitia persecutus est; quibus deinde figuras grammaticas & tropos adiunxit.*

ad id quodcũ que agetur, aptè, cõgruenterq; dicatur. li. iij. De Orat. Verborum delectum originem esse eloquentiæ, Cæsarem dixisse refert Cicero in Bruto. Ratio puri dilucidique sermonis prima esse debet. Fugiẽda vitia. Barbarismus. Barbaralexis Solœcismus. Barbarismus

Barbaralexis, *Barbara & peregrina dictio, vt bladum pro frumento, recompenso pro compenso, &c. Vtrumque vitium est in verbis singulis.*

Barbaralexis.

Solœcismus *autem est in coniunctis, vitium Latinæ consecutionis, quod fit immutatione generum, casuum, numerorũ, personarum, tẽporum, qualitatis verborum, modorum, &c. Nam vt in simplicibus verbis, inquit Cicero, quod non est Latinum, sic in coniunctis quod non est consequens, vituperandum est.*

Solœcismus est oratio inconsequẽs, vt ait Comminianus, teste Sosipatro.

Perspicuam *efficiemus orationem & apertam, si verbis vsitatis & propriis eius rei qua de agimus, vtamur, & quæ perspicuitati & rectæ compositioni aduersantur, vitia fugiamus: qualia sunt* ἄκυρον & acyrologia, *quæ non vtitur propria verbi significatione: vt, sperare, pro timere: & promittere, pro minari. Virg. promisi vltorẽ. & contrà, minari pro polliceri. Horat. II. Serm. satyra iij. Atqui vultus erat multa & præclara minantis.*

Quę sit oratio perspicua.

Quæ vitia. Obscuri species, Acyron nõ proprium.

 Amphi-

Amphibolia. Ellipsis. Brachylogia. Macrologia.

Amphibolia, *quæ sensum dubiũ facit, & multis modis fieri potest*. Ellipsis, *defectus; quã inter figuras grammaticas explicabimus*. Brachylogia, *breuior quã oporteat, & cõcisa nimis oratio. Contrarium vitiũ est* Macrologia. *Sed meritò laudatur breuitas integra, quæ inter virtutes orationis annumeratur, cũ dilucidè multa paucis cõplectimur. Hoc malè imitãtes sequitur obscuritas, vt Quinct. ait lib. vij. c. iij.* Hyperbaton *est ordinis perturbatio, &* Synchysis *cõfusio, cùm omni ex parte verborũ ordo perturbatur. Virg. Treis notus abreptas in saxa latẽtia torquet, Saxa vocãt Itali mediis quæ in fluctibus aras. Verborũ in his versibus ordo est: Notus torquet tres, scilicet naues, abreptas in saxa, quæ saxa latentia in mediis fluctibus* Itali *vocant aras. Horat. Namq. pila lippis inimicũ & ludere crudis. Ordo est, Ludere pila est inimicũ lippis & crudis.* Ἀνοικονόμητον *malè collocatũ, cùm nihil rectè & suo loco dispositũ est. Et vt cætera pergã enumerare vitia & cõpositionis & dignitatis, quæ referuntur omnia ad capita tria, Barbarũ, Obscurũ, & Inornatũ, cùm de duobus dictũ sit, nunc de postremo dicendũ est.* Inornatum *vocatur, cùm sua verbis abest dignitas, atq. elegantia seu ornatus. Eius genera sunt hæc:* Pleonasmus, *quo superuacuis oneratur verbis oratio; vt, Ore locuta est.* Perissologia, *superuacua locutio, qua sine rerũ põdere adiicitur aliqua sentẽtia. Eadem, vel certè maximè cognata videtur esse* Macrologia, *lõgior quàm oporteat sermo: vt apud Liuiũ, Retro domum, vnde venerãt, abierunt.* Tautologia, *eiusdẽ verbi aut sermonis iteratio, vt Egometipse, &c.* Periergia, *superuacaneus labor, & mala ac stulta copiæ consectatio.* Tapinosis, *qua rei dignitas verbi humilitate deprimitur; vt, verruca montis, pro cacumine mõtis, à M. Varrone posita, teste Gellio. Virgil.*

Hyperbaton. Transgressio. Synchysis.

Ἀνοικονόμητον.

Compositionis & dignitatis vitia referuntur ad tria capita, Barbarũ, obscurum, & inornatũ.

Inornatum constat verbis superuacaneis indignis, ineptè grãdibus vel humilibus, & malè collocatis.

Pleonasmus. Perissologia. Macrologia.

Tautologia. Periergia. Tapinosis.

gil. In gurgite vasto, pro in mari. Μείωσις, oratio tenuior magnis rebus accommodata. Contraria μειώσει est πομφολογία, cùm res tenues oratione tumidiore efferuntur. Asiatismus, est inane rebus orationis genus. Cacemphaton siue Cacophaton, siue Aeschrologia dicitur, cũ in obscenũ intellectũ detorquetur sermo. vt, Arrige aures Pãphile. Vel cũ iũctura durè cohæret. Virgil. Numerũ cum nauibus æquat. O fortunatam natam. O Tite tute Tati. Cacozelia peruersa æmulatio: vt si quis iudicio carens id consectetur cui par esse non possit: vel imperitè, quod vitiosum est, tanquã si elegans sit, aliquid imitetur boni specie deceptus. Aschematiston, id est, malè vel ineptè figuratũ: figuris carens. Huic non dissimilis est Homœologia, cũ tota est vnius coloris oratio, nulla varietate aut suauitate fastidiũ leuans. Contrariũ vitiũ ποικιλογία, nimiũ depicta, & in qua nihil rectũ aut propriũ sit, oratio; qualis est fermè sermo Appuleij, & eius imitatorũ. Soraismos, inepta quædã sermonis coaceruatio ex variis idiomatibus apud Græcos, & apud nos ex verbis Barbaris & Latinis, propriis & impropriis, obsoletis & nouis, figuris poëticis & oratoriis. Hæc vitia tradita sunt, aliaq́; nonnulla vt cognita faciliùs euitentur. Compositio est verborum apta & concinna suauiterq́; numerosa constructio, qua lenis & æquabilis suisq́; modulis perpolita fluat oratio. Eius tres sunt partes; iunctura seu cõiunctio, ordo, & numerus. Hac cõpositione quanquã oratores vtantur potissimùm, negligentiùs verò cæteri scriptores, præsertim in epistolis et sermone familiari, ac disputationibus philosophicis; cõmunis tamẽ omniũ est apta verborũ constructio, qua leniter ingrediatur, ac nusquã offendat oratio: In qua præcipitur, vt caueatur primũ crebra vocalium cõcursio: deinde eiusdẽ litteræ, aut syllabæ, aut di-

μείωσις. Pomphologia. Asiatismus. Cacophaton, seu Aeschrologia. Cacozelia. Aschematiston. Homœologia. ποικιλογία. σωραϊσμός. Compositio complectitur iuncturam, ordinem & numerum. Compositio cõmunis bonis scriptoribus ad cõcinnitatẽ & suauitatem orationis apta: quam si quis neglexerit, etiam si verbis selectis ac bene Latinis, sed malè collocatis vtatur, barbarus videbitur. Iunctura.

ctionis vel initio, vel in fine frequentatio: & insuauis ac sibilãs litteræ S geminatio: pluriũ vel longarũ vel breuiũ syllabarũ, vel monosyllabarũ cõtinuatio: postremò incõcinna verborũ traiectio, & ordo perturbatus. Præcipitur & illud cauendum, ne decrescat oratio, ne grauiori leuius aliquid subiiciatur. Augeri enim & insurgere debẽt sentẽtiæ. Traditur hoc quoq;, vt ne turbetur naturalis rerũ ordo, vt viros ac fœminas, diẽ ac noctem, ortum & occasum dicas potiùs, quàm retrorsum. De vocalium cõcursione, quando nõ semper ea vitari potest, id admonẽdum est, non solũ vt aurium consulamus iudiciũ, quod primũ est, verũ etiã quas Cicero vocales sæpiùs, quas rariùs cõiungere soleat, obseruemus. Raro coniunxit, a & e, a & i, o & e, o & i, a & v, a & a, quæ insuauem sonum efficiunt, vastum & hiantem. Paulo sæpius ille cõiunxit e & a, i & a, e & o, i & o, v & a, quæ sonãt suauiùs. Spectatur & in singulis litteris cum vocalibus tum cõsonantibus vel amplitudo soni, vel tenuitas, vel asperitas. Ex vocalibus a et o, clarissimè & plenissimè sonant; e & v, tenuiter; i omnium tenuissimè. Ex consonantibus amplè sonant b, m, p; asperè r & x, atque etiã f: clarè l & n, cùm vel subiicitur l his litteris, c, f, g, p; vel in fine ponitur, & n, in fine & in initio: leniter l præcedens vocales, tenuiter geminatũ & n in medio, & t, d, s, z. Cætera media cẽsentur. Cõpositio Rhetorica facit, vt leni cursu, faciliq; lapsu profluat oratio, quibusdam quasi vinculis extremas potissimùm membrorum partes numeris adstringẽs. Hæc duabus in rebus posita est, periodis & numeris. Periodus est oratio, quæ plenam aliquã & aptè cohærentibus inter se partibus perfectam, numerisq; congruẽtibus adstrictam sententiam suo ambitu complectitur, velut ex antecedente & consequente conclusam argumentationem; hoc modo: Si

quantum

Ordo. Fab. lib. ix. cap. iiij.

De vocalium concursione, quę refertur ad iuncturã.

Compositio rhetorica periodos & numeros complectitur.

Periodus.

quantum in agro locisq́ desertis audacia potest; tãtum in foro atq. in iudiciis imprudentia valeret: non minùs in caussa cederet Au. Cæcinna Sex. Ebutij impudentiæ, quã tum in vi facienda cessit audacia. Periodi *partes præcipuæ sunt cõmata seu incisa, & cola seu mẽbra.* Comma *pars est orationis nondum quicquam absolutè significans, ex duobus aut pluribus verbis constans: quale est, Et si vereor iudices.* Colon *perfectè quidem aliquid significat, sed iustam non absoluit periodum; & suspendit magis, quàm perficit sententiam: hoc modo: Et si vereor iudices, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientẽ timere. Quemadmodum autẽ colon interdum si breue sit, cõma nominatur; itemq́ contrà, si comma lõgum sit, coli nomẽ accipit: ita si colon, periodi pars non sit, sed ipsum per se perfectã sententiam reddat, periodus appellabitur, seu monocolos, seu simplex.* Colon duplex *cõstitui potest, vnũ perfectũ, quo perficitur antecedẽs; & duobus punctis paribus notatur: alterũ imperfectũ seu medium, quo nõ absoluitur antecedens; & punctis imparibus signatur, sed inferiori cõmatis nota. Cõstat ambitus ex mẽbris minimũ duobus, aliàs tribus, nonnũquam quatuor, atq. etiã interdum pluribus. Cic. in Orat. E quatuor quasi hexametrorũ instar versuum quod sit, constat ferè plena comprehensio. Et, vt scribit Demetrius Phalereus in lib. De Elocut. ex ambitibus iis quidẽ qui sunt minores, ex duobus mẽbris cõstituuntur: maximi verò ex quatuor. Sunt etiã, qui tribus mẽbris; sunt qui vno continentur, quas simplices continuationes appellamus. Periodis autẽ nõ semper omnibusq́ locis vtimur; sed, vt Quinctilianus docet, in proœmiis potissimũ, in laudibus ac vituperationibus, in locis cõmunibus, in amplificationibus, in epilogis. In medio dicẽdi genere artificiosæ plerũq. sunt et lõgiores periodi, vt etiam*

Partes periodi, ex Aquila Romano.

Comma est pars membri.

Colon pars periodi.

Cic. in Oratore scribit comprehensionẽ duobus membris esse non posse breuiorem quare sententia vno membro breuiter conclusa membrũ, non periodus, dicẽda videtur.

Quando periodis vtendũ.

etiã in exordiis Orationũ Ciceronis. In graui sunt item artificiosa, sed minùs longa, & in hoc plura membratim & cæsim, quàm in illo dicũtur. In subtili liberiores sunt ac breuiores, & membratim ac cæsim magna ex parte tractatur oratio. Vehemẽtes affectus & acriores cõtentiones crebris incisis & mẽbris efferuntur: Et narrationes aut membris aut periodis laxioribus. Sed, quod in omnibus obseruari debet, hic vitãda satietas est: ne frequẽtia periodorũ fastidiũ pariat; aut cæsa vbiq. oratio scriptoris imperitiã arguat. Quare suo quæq. loco permista pro cõditione rerũ accõmodentur. In epistolis familiarib. (nã epistolæ interdũ grauia tractãt argumẽta) in dialogis & Philosophorũ disputationibus rariores sunt periodi, frequentia cola, & cõmota, quibus sermo quoque familiaris ferè constat. Numerus *oratorius est certa quædam tẽporis in syllabis obseruatio, modulis quibusdam adstringẽs orationem. Sed hic à poëtico numero seu versu plurimũ differt. Versus enim certũ habet ordinẽ, & finita spatia: numerosa autem oratio similis est numerorũ, non planè è numeris constans, sed maximè à versu, quo nihil est in oratione soluta vitiosius, abhorrẽs.* Adhibetur *numerus potissimũ in principiis, nonnunquã & in mediis, maximè verò in clausulis.* Pe*des vno in loco ferè nõ plures tribus, nec pauciores duobus obseruantur. Mediis in partibus minùs obseruantur pedes: in his amplissimi sunt pæan primus -∪∪∪, & quartus ∪∪∪-, creticus -∪-, bacchius ∪--, dochimus ∪--∪-, Pedes à Cic. principiis orationis atq. etiã cõprehensionum & mẽbrorum ferè dãtur, spondeus --: dactylus -∪∪: anapæstus ∪∪-: creticus -∪-: pæan primus -∪∪∪: pæan quartus ∪∪∪-: amphibrachys ∪-∪: molossus ---: dochimus ∪--∪-: iãbus orationis initio, quia numerum habet humiliorẽ, non congruit; sed periodis & colis adhiberi potest.*

In tenui dicẽdi genere numeri & periodi minùs obseruantur: satis est, si non vagetur, aut nimis dissoluta sit oratio.

De numeris, vide Cicer. in Orat.

Numerus est iucũda ex pedum collocatione modulatio.

Qui pedes in mediis.

Qui pedes in principiis.

test. In clausulis ab eodem maximè probati sunt dicho-reus seu ditrochæus -◡-◡ (cui cretic⁹ optimè præponitur vel bacchius ◡ - -: vel spõdeus, incõcinnè tribrachys, non rectè dactylus, ne desinat in Sapphicũ) pæan primus & spõdeus, seu dactylus cũ bacchio -◡◡◡- -: creticus iteratus -◡- -◡-: vel creticus cum dactylo -◡- -◡◡. Communis enim cẽsetur vltima cuiusq. clausulæ syllaba. Bacchius ◡- - & creticus -◡-: choreus cũ molosso, siue creticus cum spondeo -◡- - -: spondeus & bacchius - - ◡- -: dochimus, qui constat ex bacchio & iambo, siue iãbo & cretico ◡- -◡-: dispondeus - - - -, si præcedat choreus, qui numerus grauitate plenus iudicatur. Sed cauendum est, ne nimis numerosa videatur oratio; néue deprehẽdatur affectatio; tum ne similitudine & cõtinuatione fastidiũ pariatur: quod vt euitetur, permiscendi pedes sunt, & grata vtẽdum est varietate, sed auriũ semper adhibito iudicio: & pro diuerso orationis genere vel angustæ & cõcisæ, vel collocatæ & diffusæ, numeri quoq; vel angustiores ac demissiores, vel grãdiores ac sublimiores quærẽdi sunt. Cùm enim tria sint dicẽdi genera, tenue, sublime, & mediocre; tenui conueniunt maximè iambus, choreus, tribrachys, molossus, diiambus, antispastus, qui constat ex iambo & choreo, choriãbus, dichoreus. Sublimi pæan, creticus, bacchius, palimbacchius, cõiuncti dactylus & bacchius, creticus & spõdeus siue choreus. Medio præcipui tribuuntur dactylus, spõdeus, anapæstus, scolius seu amphibrachus, cõstans è breui, longa & breui, dichoreus, antispastus, choriãbus, ionicus maior - -◡◡, & minor ◡◡- -. Cumq; pedes sint aliis alij celeriores & tardiores, nec eodẽ modo fluere debeat oratio, sed vt rebus ipsis par & æqualis sit, aliàs incitatiùs, aliàs tardiùs; & contentiones, vt Cicero docet in Oratore, cursum requirãt ac celeritatem; expositiones ac narra-

tiones

Quipedes in clausulis adhibeantur, & quidem iugati. nam singuli numerum non efficiunt.

Vltima cuiusque clausulæ syllaba censetur cõmunis, vt in Oratore Cicero docet.

Adhibendum est aurium iudicium, sed principiũ oratorũ lectione diligenter informatum.

tiones tarditatem: intelligendum est, eam non solùm in pedum breuitate vel tarditate, verùm etiã periodorum spectari. Sed hîc admonendum est, *quòd eodem libro Cicero præcipit, vt ita pedes hi inter se misceantur ac temperentur, ne delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria possit animaduerti. Vt enim nimia*

Vt curiositas ita negligentia vitanda est. *eorum negligentia, ita nimia cura & solicitudo vituperari solet.*

Inconcinnæ clausulæ. *Non bene claudũt duo pyrrhichij, iambus & pyrrhichius vel diiambus, anapæstus & spõdeus, tribrachys & molossus. Cur malè claudant duo dactyli, itemq́; dactylus & spondeus, ea caussa est, quòd illi in Asclepiadeũ desinãt, hi in Heroicũ, qui versum etiam efficiunt Adonium. Nec probãtur in clausulis plures syllabæ breues, nec satis gratus est eruditorum auribus anapæstus. Permistio verò longarum breuiumq́; syllabarum grata est, ea præsertim, in qua dominẽtur longæ: vt hîc, More maiorum: Timendũ fuisse cognouit: Esse videbatur. Obseruatum hoc quoq. est à viris eruditis, longiores periodos à Cicerone polysyllaba ferè dictione claudi, magisq́; verbo, quàm nomine, & ex nominibus adiectiuo potiùs, vt vocãt Grãmatici, quàm substantiuo.*

De dignitate Dignitas est, *quæ ornatam reddit orationẽ, & grata varietate distinctam. Constat ex verborum & sententiarum ornamentis, quibus præter vulgarem cõsuetudinem expolitur oratio; efficiturq́; iucunda, illustris, copiosa, & grauis. Hæc dicitur &* exornatio, *quam definit Fabius arte nouatam dicendi formam; quæ diui-*

Quid figura. Fab lib. ix. cap. j. *ditur in tropos & schemata, quæ propriè vocãtur figuræ. Et quoniã dignitas omnis est ex verbis, magnus verborum delectus adhibendus est. Ea sunt vel propria, vel translata, vel nouata. Propria sunt vel vsitata, vel inusitata. Vsitata porrò sunt, vel abiecta & vilia ac sordida; vel delecta ac grata doctis & splendida.* Inusitata

sunt,

ſunt, alia penitus reiecta, alia rariùs, & interdum cum laude certis in locis vſurpata. Nouata verba nō temerè vſurpabimus, niſi à veteribus accepta, nec ea niſi ſuo loco adhibenda. Tranſlata verba plurimum illuſtrant orationem, de quibus vide caput de Tropis. Exornationum autem *ſeu figurarum tres ordines conſtituuntur, quorum primus ad verborum exornationes pertinet: ſecundus ad ſententias & orationem figurandā, tertius ad amplificandam, atq. augendā. Primus complectitur ſchemata λέξεως: Secūdus & Tertius διανοίας.* Primum *Grāmatici explicant, quo* Tropi *continētur & Schemata. Ac de Tropis dicemus primùm, qui latè & variè per omnes Schematum ordines ſæpe diffunduntur.* Figurarum ordines.

Figuræ:
- *Tropi in*
  - *Verbis,*
  - *Oratione.*
- *Schemata ſeu figuræ*
  - *Verborū, ſeu λέξεως*
    - *Grammatica,*
      - *Singulorum,*
      - *Coniunctorum.*
    - *Rhetorica.*
  - *Sententiarū, διανοίας. quarum aliæ*
    - *Exornāt tantùm.*
    - *Augent etiam.*

De Tropis ſeu Modis.

TROPVS *eſt verbi vel orationis à propria ſignificatione ad ſimilē aut vicinā cum quadā venuſtate tranſlatio.* Duplex eſt Tropus; *verborū vnus, alter orationis: in illo mutatur vnius verbi in oratione ſignificatio, in hoc pluriū.* In verbis ſunt hi Tropi: *Metaphora ſeu tranſlatio, Metonymia ſeu denominatio, Metalepſis, ſeu* Tropos immutationes Latinè Cicero vocat, & modos; vnde modificata verba & inflexa dicuntur. Tropi verborum.

seu trāſſumptio; Synecdoche ſeu intellectio, Antonomaſia ſeu pronominatio; Catachreſis ſeu abuſio. His adiecerūt Onomatopœiam, *ſeu nominis confictionē, ac veluti procreationem: verùm hæc non in verborū cohærentia, quod troporū propriū eſt, ſpectatur, ſed in ſingulis verbis: nec in his mutatur ſignificatio, ſed noua rei nouum inditur nomē: vt Taratātara, clangor tubarū: bombarda, pro tormēto bellico, quod nouū & durū verbū eſt. ſed vetera & recepta ſunt hæc: grunnitus, mugitus, mugire, cornicari, patriſſare, aliaq́ multa, quæ vel per ſimilitudinē, vel per imitationē ſoni à veteribus ficta reperiuntur. non temere noua nunc fingenda ſunt, in quibus Græci Latinis longè ſunt feliciores.* Metaphora, ſeu trāſlatio dicitur, *cùm verbū à propria ſignificatione ad aliam nō propriam per ſimilitudinē transfertur: vt moleſtiam deuorare, pro perferre; videre, pro intelligere, &c. Inuēta eſt primùm* Tranſlatio *neceſſitatis cauſſa, veluti cū dicūtur vites gēmare, fructus laborare, lætæ ſegetes, luxurioſa frumēta, homo durus. Deinde adhibita eſt non tantū vbi proprium deeſſet verbū, verùm etiam vbi tranſlatū vel ſignificātius eſſet vel grauius, vt ardere cupiditate, incenſus ira. Vel ornatus & delectationis cauſſa, vt lumē orationis, procella tēporis, tempeſtas pacis, ſeges ac materia gloriæ, flos ætatis. Nihil hoc tropo in omni ſcripti genere frequentius eſt. Huc illa referri poteſt* imago ſeu rei ſimilitudo, *quæ comparādi vocibus effertur, quales ſunt, ſimilis, alter, tanquā, ſicut, velut: vt, Tauro vel leoni ſimilis: vt leo ſæuit, ſicut taurus. Minutis interrogatiunculis & quaſi punctis. In ſcholā tanquā in piſtrinū detrudi. Imagines apud oratores breuiores ſunt, apud poëtas copioſiores & frequentiores.* Metonymia *ſeu denominatio eſt, qua res vna per aliam vicinam intelligitur, veluti per*

cauſſas

Onomatopœia Nominatio dicitur lib. iiij. Ad Heren.

Metaphora, ſeu tranſlatio.

Cur inuenta ſit tranſlatio.

Trāſlationem genuit neceſſitas, inopia coacta, pòſt autē delectatio, iucunditasque celebrauit Cic. lib. iij. De Orat.

Imago.

Metonymia. Denominatio

caussas effecta: vt Bacchus, pro vino: Venus, pro libidine: Mars, pro bello. Liuius, Vario Marte pugnatũ est. Cicero, pro libris ab eo cõscriptis. Christus pro veritate, quã in lucẽ protulit. Vel per effecta caussæ efficiẽtes; vt, pallida mors, tristis senectus, cæca ira. Sic & materia pro re cõfecta, vt ferrũ, pro gladio: aurum, argentũ, æs, pro pecunia. Vel per id quod cõtinet res quæ cõtinetur: vt Roma, pro Romanis. Cælo gratissimus amnis, pro cælitibus. Spumantem pateram, pro vino. Itemq; contra: vt, Vina coronãt, id est, pateras. Hunc tibi comedẽdum propino. De sene gustare, id est, de pecunia senis, apud poëtas. Vel per ducem milites: vt, Cæsus Annibal. Vel per signa res signatæ: vt, fasces & secures, pro imperio consulari: toga, pro pace. Vel denique subiecta per adiuncta: vt scelus, pro homine scelesto. Metalepsis *seu transsumptio, vt Quinctil. vertit, figura poëtica est & rara, cùm gradatim itur ad id quod significatur, & ex effectu caussa intelligitur: vt, Speluncis abdidit atris. Hìc ex nigrore tenebrosæ, & ex tenebris profundæ intelligũtur. Et, Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas: per aristas spicæ, per spicas messis, per messem æstas, per æstates anni intelligũtur.* Synecdoche *seu intellectio, cũ vel totũ ex parte, vel partẽ ex toto significamus: vt, Mucro, pro gladio: tectũ pro domo: ridiculum caput, pro homine. Liuius, Romanus prælio victor, pro Romanis victoribus. Cicero, Nos populo imposuimus, & oratores visi sumus, cũ de se tantũ loqueretur. Greges armentorũ, pro magno grege. Et in sacris litteris, Græci pro Ethnicis, ac paganis. Fontemq; ignemq; ferebãt, id est, partẽ aquæ fontanæ, & ignis. Vel ex specie genus, apud poetas: vt, Iracũdior Hadria, pro quouis mari: Auster, pro vẽto. Deniq. cũ aliud ex alio quoquo modo intelligitur; vt Virgineam soluit zonã, pro virginitatem*

Aristoteles Metonymiam & Catachresin atque etiam Allegoriam translationes vocat, vt ait Cic in Orat. sed abuti videtur Metaphoræ nomine, cùm ab hac illæ plurimũ distent, in quibus persimilitudinem verbum à propria significatione ad aliam non transfertur.

Metalepsis ad Metonymiã referri posset. Nam effectus hic longiùs caussam significat, ibi breuiùs.

Virg. Ecl. 1.

Synecdoche.

violauit. vixerũt, pro mortui sunt. Fuimus Troës, fuit Ilium, & ingẽs gloria Dardanidum, id est, periit. Huc referatur Antonomasia seu pronominatio, cùm aliquid pro nomine ponitur, veluti proprium pro communi: vt, Sardanapalus, pro molli: Curius pro homine frugi: Cato, pro graui & sapiẽte. Epicurus, pro voluptario: Aristides, pro iusto: Crœsus, pro fortunato: Irus, pro paupere: Thersites pro deformi: Venus, pro formosa. Sic Pœnus accipitur pro perfido. Cretẽsis pro vano & mẽdace: Cares pro vilibus militibus. Vel cõmune pro proprio; vt, Poëta, pro Homero apud Græcos, & apud nos pro Virgilio: Orator & Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerone: Seruator aut Dominus, pro Christo Iesu liberatore nostro. Vel patronymicũ loco proprij, apud poetas: vt, Pelides aut Æacides, pro Achille. Sic pro Ioue, Saturnius. Vel possessiua patria; vt Cytherea, pro Venere: Cyllenius, pro Mercurio: Andria, pro Chryside. Vel definitio, aut descriptio, aut notatio pro verbo ponitur: vt diligẽs disserẽdi ratio, pro Dialectica. Troiani belli scriptor, pro Homero: studium sapientiæ, pro philosophia. Huc retulerunt quidam Epitheta, quæ dicuntur adiectiua, (Cicero ea vocat addita ad nomen, & ad nomen adiũcta) quæ proprio nomini, vel substantiuo apponũtur; vt, diuinus Plato, mobile vulgus. de quibus id admonendũ est, ne adhibeantur otiosa in oratione soluta (quod in carmine permitti solet, vt candida nix, liquidi fontes) sed ea quæ necessaria sunt vel significãtia. Epithetõ autem, quia nihil vertat, non video quomodo tropus dici possit. Catachresis quoq. seu abusio videtur eodẽ referenda, quæ verbo simili & propinquo pro certo & proprio abutitur: vt, Parricida, pro eo qui matrem aut fratrem, aut aliquem propinquum interfecit. Vir gregis ipse caper. Et, Equum ædificant. Vires hominum breues.

Antonomasia, Pronominatio, qua proprium nomen, vel huic proprietas inhærẽs pro cõmuni ponitur. Et à Metonymia differt, quòd metonymia sit rerum, antonomasia plerunque personarum.

Epitheton.

Catachresis. Abusio.

breues. Grandis oratio. Minutus animus, pro paruo. Vir magnus, pro eo qui ingenio & magno animo ac virtute præstat. Equitare in arundine longa. Cogimur *hac vti figura deficiēte nomine. quanquā ea nonnunquam vtantur oratores de industria, vt cū pro temeritate fortitudinē, & rursus pro auaritia frugalitatē extenuādi caussa dicūt. sed in his nō verbū pro verbo, sed res pro re ponitur.* Additur Acyrologia, *quæ est verbi significatio non propria, vt sperare, pro timere. Terent. Accede ad ignem hūc, iam calesces plus satis, hoc est, ad meretricē. Sed hāc suprà inter vitia numerauimus.* Itē Antiphrasis, *verbū è cōtrario significās; vt, bellum, quòd minimè sit bonum: lucus, quòd in eo minimè luceat. Parcæ deæ, quòd nemini parcant: Et, si nanum vocemus Atlantē.* Acyrologia. Antiphrasis.

Tropi qui spectātur in tota sententia, *ponuntur à veteribus: Allegoria, Parœmia, Ænigma, Ironia, Asteismos, Diasyrmos, Charietismos, Mimesis, quibus addiderunt & Periphrasin & Hyperbolen.* Allegoria, *permutatio seu inuersio est, cùm aliud dicitur, aliud intelligendum est: siue oratio, qua aliud verbis, aliud sensu (quod tamē non sit dissimile) significatur. Terentius, Ouē lupo cōmisisti. Virg. Et iam tēpus equûm spumantia soluere colla, hoc est, carmen finire. Lupus est in fabula. Flāma fumo proxima. Mali corui malum ouum. Hæc si vulgo trita sit, & in omniū ore versetur sententia,* Parœmia *dicitur, seu* prouerbiū, *seu* adagium, *quod Erasmus definit dictum celebre, scita quapiam nouitate insigne. Admonet Quinctilianus de metaphora & allegoria id in primis esse custodiendū, vt quo ex genere cœperis trāslationis, in hoc desinas, ne cùm initium à tempestate sumpseris, incendio aut ruina finias.* Ænigma, *obscura est allegoria, & occulta rerū similitudine inuoluta sentētia; vt, Dimidium plus toto. Virg. Dic,*

Tropi orationis. Allegoria est oratio aliud dicens, aliud significans: & continuatio trāslationum. Prouerbiū seu Adagium. Lex translationis. Aenigma.

quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo, Treis pateat cæli spatium nõ ampliùs vlnas? Vbi carissimè venditur aqua? apud œnopolas. Vbi viuos homines mortui incursant boues? in pistrino: apud Plautũ. Ironia, *dissimulatio quadã est, & contrariũ verbis indicat. sic. in Verrẽ: Quid ais bone custos defensórq; prouinciæ? Virg. Scilicet is Superis labor est.* Et, *Egregiã verò laudem.* Terent. *Id populus curat scilicet. Virg. I nunc ingratis offer te irrise periclis, Tyrrhenas i sterne acies. Ironiæ numerãtur formæ quatuor: Sarcasmos, Asteismos, Diasyrmos, Chariẽtismos.* Sarcasmos, *est amarus iocus, & hostilis irrisio. Virg. En agros, & quam bello Troiane petisti Hesperiam, metire iacens. Cic. pro Cælio: Quod facerem vehemẽtiùs, nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro, fratre volui dicere, semper hic erro.* Asteismos, *vrbanus & facetus iocus longius petitus. Virg. Qui Bauiũ nõ odit, amet tua carmina Maui, (hoc est, qui* Bauium *malum poetã amat, etiã Manium illo peiorẽ amare poterit) Atq. idẽ iungat vulpes, & mulgeat hircos, (hoc est, absurdè agat.)* Diasyrmos *est irrisio, cũ ludentes, quæ ab aduersariis dicuntur, dissoluimus. Qualis est in oratione pro* Murœna *totus ille in Sulpicium locus de iure ciuili.* Charientismos, *cùm dura gratiosis verbis molliuntur. sic mitigare solemus iratos, vt Dauus herũ, cũ pistrinũ deprecaretur, Bona verba quæso, inquit. Huc illa significationis mutatio pertinet, cũ pro seruo puerũ dicimus.* Myċterismos, *cũ naso suspẽso deridemus, ac fastidimus, idq; magis gestu quàm verbis.* Mimesis, *cùm alterius gestum aut verba imitamur: vt* Phædria *apud* Terentiũ *Actus* 1. *Scena ij. verba Thaidis eludens atq. eleuans, repetit. Huc referri possunt apologi & fabulæ poëtarum, quarum interpretatio Mythologia dicitur. Annumerãtur quoque tropis,*

Ironia, Dissimulatio seu Illusio.

Quatuor species Ironiæ.

Sarcasmos.

Asteismos.

Diasyrmos, cùm rei aut personæ alicuius auctoritatem eleuamus

Chariẽtismos

Myċterismos.

Mimesis.

tropis, Periphrasis & Hyperbole. Periphrasis, *vulgò circumlocutio, est longior verborũ circuitio: quæ vel necessitatis caussa adhibetur, vt aut turpia vitẽtur, quale est, Ire ad requisita naturæ, pro cacare & meiere: aut vt res cuius nullũ exstat nomẽ, significetur: vel ornatus apud poëtas; vt, Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris Incipit, & dono diuûm gratissima serpit. Quod si Periphrasis orationi vitiũ magis quã elegantiam adferat, Perissologia dicetur.* Hyperbole *siue superlatio, est oratio superans veritatẽ, alicuius augendi minuendiue caussa. Virg. Fugit ocyor Euro. Et, Vix ossibus hærẽt. Et, Geminiq; minãtur In cælum scopuli. Cic. Vomens, frustis esculentis gremiũ suum & totum tribunal impleuit. Per Emphasim dicũtur hæc, scelus, pestis, carcer, pro scelesto, pestilenti, & carcere digno: niue candidior, limace tardior, Proteo mutabilior, Cyclope immanior, Thrasone gloriosior, Catone seuerior, Timone inhumanior, milite gloriosior. Vide Erasmũ in Commẽtariis De copia. Cùm hæc recognoscerem, incidi fortè in Valẽtini Erythræi libros duos, vnum de figuris Grãmaticis, alterum De tropis, qui de vtrisq; scripsisse mihi videtur accuratissimè, dign⁹ qui studiosè legatur.*

Periphrasis, Circuitio.

Hyperbole. ementiens superiectio. Fab. Sed huius rei seruetur mensura quędam. Quãuis enim est omnis hyperbole, vltra fidem, non tamen esse debet vltra modum. mentitur quidem, sed non ita vt mendacio fallere velit. Fab. lib. viij. cap. vlt.

De schematibus seu figuris.

SCHEMA, *vel figura propriè, est quædã arte nouata dicendi ratio, & quasi gestus quidã orationis, in quo necesse nõ est, id quod in tropis fieri solet, mutare vocum significationẽ.* Schematũ genera duo sunt; *vnum verborum, seu λέξεως; alterum sententiarũ, seu διανοίας. Inter quæ hoc interest, quòd verborum cõformatio, si verba mutaris, vel ordinem nõ seruaris verborum, tollitur: sententiarũ permanet, quibuscunq. verbis vti velis. Illa in vno sæpe verbo cõtinetur: hæc totius sententiæ cõprehẽsione. Est igitur figura λέξεως, seu dictionis, cõforma-*

Differentia Schematum & troporum.

Schema duplex.

Quid inter conformationem verborũ & sententiarũ intersit. Cic lib. iij. De Orat,

tio, & quasi gestus quidam orationis, qui in verbis est, seu verborum situ. Hoc schematis genus duplex est; Grammaticum, quod à Grammaticis tradi solet; & Rhetoricum, quod à Rhetoribus.

Schema λέξεως duplex.

De figuris Grammaticis.

Grãmaticum genus duplex verborum singulorum, & coniunctorũ.

APUD Grammaticos figurarum genera duo sunt; vnum verborum singulorum, alterum coniunctorum: quorum superius Poëtis concessum est, Oratoribus negatum; quod in versu Metaplasmus dicitur, in oratione verò soluta Barbarismus. Posterius in consecutiane spectatur; quod genus Grammatici vocant locutionis & constructionis, paulúmq; à communi grammatica consecutionis siue syntaxeos ratione recedit. Metaplasmus dictus est, quòd afficiat & veluti transformet verba, contra communem loquendi seu scribendi consuetudinem, eorumq; vel litteras vel syllabas, vel tempus, necessitatis, aut etiam ornatus caussa, in carmine immutet. Cuius species numerantur hæ:

Metaplasmus.

Prosthesis. Prosthesis, appositio, est litteræ vel syllabæ ad caput ipsius verbi adiunctio, vt gnatus, gnarus, gnauus; tetuli pro tuli. Aphæresis. Aphæresis, detractio, est litteræ vel syllabæ de initio dictionis abiectio; vt, Ruit omnia latè, pro eruit: temnere, pro contẽnere. Sed mittere sanguinẽ, pro emittere, & mittere pro tacere & omittere, vsitata sunt. Epenthesis. Epẽthesis, est litteræ vel syllabæ in medio verbi interpositio: vt relligio, nauita, simillimus, alituũ, Mauors, cinctutus. Syncope. Syncope imminutio, est litteræ vel syllabæ è medio dictionis reiectio: vt, repostũ: accestis, pro accessistis: exstinxti, pro exstinxisti. Sed nosti pro nouisti, redij pro rediui, & quæ similia sunt, etiã in oratione soluta frequẽtantur. Vsitatiùs etiã dicitur triumuirûm, fabrûm, sestertiûm, nũmûm; quàm, orum, auctore Cicerone in Orat. Paragoge. Paragoge, seu Proparalepsis, est, qua ad finem

finẽ aliquid adiicitur: vt dicier. pro dici. Apocope, *amputatio seu resectio, qua detrahitur vel littera vel sylla-ba: vt peculi, pro peculij. parce metu, pro metui. hic tamẽ etiã Synæresis esse potest. Mage, pro magis: Hymẽ, pro Hymenæus.* Metathesis, *trãspositio seu transmutatio, est, qua littera in verbis singulis transferũtur: vt Thymbre, pro Thymber; nisi vocatiuum esse malis à nominatiuo Thymbrus: Pistris, pro Pristis.* Antithesis *seu* ἀντίςοιχον *cõmutatio, est, cũ littera pro littera ponitur: vt, olli, pro illi: impete, pro impetu.* Synæresis, *contractio, est cõiunctio duarũ syllabarũ in vnã: vt, alueo, pro aluëo: aeripedẽ ceruam, pro aëripedẽ. Vna eâdemq́, via sanguisq́, animusq́, sequũtur, Virg. Episynalœphã Diomedes vocat,* Diæresis, *diuisio, est diphthõgi vel syllabæ vnius in duas distractio: vt aulai, pro aulæ: persolüenda, pentasyllabũ: süäsit, trisyllabũ.* Systole, *est syllabæ longæ, versus necessitate, facta contractio. Virgil. Obstupui: steteruntq́, comæ. Et, Cõnubio iungam stabili. Et, nimbosus Orion. In primo te, in altero nu, in tertio o longa corripiuntur.* Diastole, *seu Ectasis est productio syllabæ natura contractæ: vt, Exercet Diana cohors. Et, Versa puluis inscribitur hasta.* Synalœpha *est, cùm vocalis in fine dictionis à vocali proximè sequenti in metiendo versu quasi deletur: vt Carthag' Italiam contra. Cast' est quã nemo rogauit.* Ecthlipsis *est, qua M littera in fine cum sua vocali ab insequente vocali eliditur: vt, Gratum opus agricolis. Sic olim veteres litteram S elidebant: vt, Aut ouium fetus, aut vrentes culta capellas. Vita illa dignus, locóque.*

Apocope. | Metathesis. | Antithesis seu ἀντίςοιχον. | Synæresis. | Diæresis. | Correptio. Systole. | Diastole seu Ectasis, porrectio. | Synalœpha, Abiectio vocalis. | Ecthlipsis, abiectio litteræ m.

De schematibus verborum coniunctorum.

SCHEMA *Grammaticum seu figura, quæ* συντάξεως *Græcè, & consecutionis dicitur Latinè, est immutata quædam & arte nouata certis de caussis, atq;* (Schemata syntaxeos.)

vsitata bonis scriptoribus dicēdi ratio. Cui subiiciuntur hæc: *Zeugma duplex, Rhetoricum & Grammaticum.* Rhetoricū zeugma *dicitur, cùm verbum vel adiectiuum ad substantiua diuersa ita refertur, vt cum omnibus conueniat, sed non mutatū: vt, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Aut ætate forma deflorescit, aut morbo. Ouid. Non Venus & vinum sublimia pectora fregit.* Grammaticum zeugma *dicimus, cùm verbum vel adiectiuum vni tantùm rectè coniungitur propiori, sed ad alterum vel plura non nisi mutatum refertur.* Terent. *Dati annuli: locus, tempus constitutum est. Cicero: Ego illum de suo regno, ille me de nostra republica percūctatus est. Et, Non curia vires meas desiderat, non rostra, non amici, non clientes, nō hospites. Virgilius: Hîc illius arma, hîc currus fuit. Vocatur Prozeugma, cùm verbum vel adiectiuum antecedit: Mesozeugma, cū interponitur: Hypozeugma, cùm sequitur. Contraria zeugmati* Hypozeuxis, *disiunctio est, cùm singulis rebus sua subiunguntur verba: vt, Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex: Fraxineæq; trabes, cuneis & fissile lignum Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos. Et, Venit hiems, teritur Syconia bacca trapetis, Glande sues redeunt læti, dant arbuta siluæ. Et varios ponit fetus autumnus, & altè Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.* Syllepsis *est duorum pluriúmue ac diuersorum substantiuorum comprehensio, quibus adiectiuum aut verbum additur, quod præstantiori vel generi vel personæ respondeat. Præstat autem genus virile femineo & neutro: numerus singularis plurali: persona prima, secunda & tertiæ: casus rectus, obliquis. Ouidius, Mulciberis capti Marsq; Venusq; dolis.* Terēt. *Neq; ego, neque tu fecimus. Cic. Si tu, & Tullia nostra valetis: Ego & suauissimus*

Zeugma Rhetoricum.

Zeugma Grāmaticum.

Prozeugma.
Mesozeugma
Hypozeugma.
Hypozeuxis zeugmati contraria; Disiunctio.

Syllepsis seu comprehensio, quā Conceptionem vocant.

mus Cicero valemus. Poëticum est illud Ouidij: Ilia cum Lauso de Numitore sati. Et Virgilij, Remo cum fratre Quirinus Iura dabunt. Sed rerum inanimarum substantiua adiectiuum plurale ferè neutrum desiderant: nisi quòd interdum, si res eiusdem sint generis, adiectiuum simile esse potest. Cicero, Regna, imperia, nobilitas, honores, diuitiæ, opes, in casu sita sunt. Prolepsis præsumptio est, cùm totũ, seu genus numero ferè multitudinis propositum, rursus in partibus intelligitur, vel consentiens cum membris, vel mutatum. illam Grãmatici locutionis Prolepsin vocant, hanc constructionis: vt milites pugnãt, alij pro patria, alij cõtra patriam. Bonorum alia sunt animi, alia corporis, alia fortunæ. Aquilæ volabãt, hæc ab ortu, illa ab occasu. Virg. Interea reges, ingenti mole Latinus Quadriiugo inuehitur curru, &c. Terent. Curemus æquam vterque partem, tu alterum, ego item alterum. S. curabo. Hoc vocant Prolepsin implicitam. Sic Virg. Quisq; suos patimur manes. Ouid. In magnis læsi rebus vterque sumus. Liu. In Mauros pro se quisq. armati discurrũt. Ellipsis est, vocabuli vel oratiunculæ ad rectam orationis consecutionem necessariæ in sensu prætermissio, bonis scriptoribus vsitata. Terẽt. Vbi ad Dianæ veneris, ito ad dexteram: subaudi ædem, vel tẽplum. Cic. Rectà venit ad me. s. via. Castra aberant bidui. s. itinere. Virgil. Hic sæuus tendebat Achilles. s. tentoria, vel pelles. Sic Cæsar, Qui sub valle tenderent. Terent. Non posteriores feram. s. partes. Ferina, suilla, bubula. s. caro. Quartana. s. febris. Accusatus repetundarum. s. pecuniarum. Varro, Denarius, quòd denos æris valebat. s. nummos. Sestertium vicies. s. centena millia. Cic. Cæsar magnas copias breui habiturus est. s. tẽpore. Et cõplectar breui, Explicabo breui. s. oratione. Differã pluribus. s. verbis.

Prolepsis. Præsumptio.

Ellipsis.

Ita aiunt, ferunt.ſ. homines. Tuum eſt.ſ. officium. Ex quo, ex illo.ſ. tēpore apud Virgilium. Natalis.ſ. dies, Memini videre.ſ. me. Bene habet.ſ. ſe. Cic. Sales in dicendo mirum quātum valēt. Mirum ni cantem. Nec enim mirum, ſi, &c. mirum.ſ. eſt. Terent. Vultu adeò venuſto, adeò modeſto, vt nihil ſuprà.ſ. eſſe poſſit. Eleganter etiam dicūtur, Ne multis, pro ne multis agam. Ne multa, quid multa?ſ. dicā. Sed hæc hactenus.ſ. dicta ſint. Terentius, Scire fidibus.ſ. canere. Cicero, In Pompeianum ſtatim cogito. Et, inde ad Taurū cogitabam.ſ ire. Occupationum mearum hoc ſignū erit, quòd epiſtola librarij manu eſt.ſ. ſcripta. Quarto Kalendas, Nonas, Idus May.ſ *ante. Sic pridie Kalēdas Maias. Virgil. Abde domo.ſ. in. Et, Italiam venit,ſ. in vel ad: quod poëtæ permiſſum eſt.* Cicero, *Vereor ne ſatis diligenter in Senatu actum ſit de litteris meis, pro ne non ſatis. Terent. Negat quis, nego; pro ſi negat.*

Apoſiopeſis, Reticentia. ſeu Præciſio.

Apoſiopeſis, *ſeu reticētia & præciſio, eſt, qua per iram & indignationem, vel pudorē, vel metum pars aliqua orationis veluti præciditur. Virgil. Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus. quos ego.ſ puniam. Idem* Nouimus *& qui te tranſuerſa tuentibus hircis. Terentius, Quid ais omnium?* Et, *Iam ſi verbum vllum poſthac. Et, Quem ego ſi ſenſero, ſed quid opus eſt verbis? Fit interdum quædam præciſio per tranſitionem. Virg. Nec requieuit enim, donec* Calchante *miniſtro. Sed quid ego hæc autem? Deeſt, donec* Calchante *miniſtro, quod voluit perfecit.*

Litotes.

Litotes, λιτότης *vocatur, cùm minus dicitur, & plus intelligitur: vt, Non ſum adeò inhumanus. Virgil. Munera nec ſperno, id eſt, libenter accipio.*

Aſyndeton. Diſſolutum. ſeu Diſſolutio.

Aſyndeton, *ſiue Dialyton, eſt, cùm ſententia nullis coniunctionum vinculis alligatur.* Cicero: *Abiit, exceſſit, erupit, euaſit. Virgil. Ferte citi flammas, date*

tela,

tela, impellite remos. Rhetores articulum vocant, vt infrà dicemus. Polysyndetō *est, cùm oratio cōiunctionibus abundat. Virg. Athamasq́, Thoasq́, Pelidesq́ Neoptolemus, primusq́ Machaon.* Figura *est poëtis quam oratoribus vsitatior.* Schesis onomaton, *cùm singulis nominibus singula epitheta coniunguntur. Virg, Marsa manus, Peligna cohors, festina virûm vis.* Epitheton *est, quod proprio nomini aut ornădi, aut vituperandi, aut indicandi, aut etiam significătiùs exprimendi caussa attributum est: vt, Alma Ceres, turpis egestas. Epitheta apud Oratores otiosa vituperantur, quæ tamen in carmine tolerantur.* Epimone, *cùm versus idem vel sententia sæpiùs inseritur, qualis est ille Virgilianus: Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.* Paradiastole *est, quâ res quæ similes esse videntur, disiunguntur, & quantum distent ostenditur, addito vnicuiq. rei proprio vocabulo. Virg. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ. Non te frugalē appellabo, cùm sis auarus: nō liberalem, cùm sis prodigus: non fortem, cùm sis temerarius: non sapientem, cùm sis astutus.* Pleonasmus *est, cùm superuacuis verbis, exaggerationis caussa vel extenuationis, oneratur oratio. (nam cùm sine caussa adhibetur, vitium est, quod suprà indicauimus.) Terent.* Hisce *oculis egomet vidi.* Cicero, *Accipies igitur hoc paruum munusculum. Minutis interrogatiunculis. Terent. Nonne oportuit præscisse me antè. Et, Tū hoc alterū, id verò est, quod ego puto palmarium, me reperisse. Et, Si est vt velit, pro, si velit. Virg. Voce vòcans Hecaten. Et, Retrò sublapsa referri. Et, Multa quoq. & bello passus: hîc redūdat &,* Parelcon *est, cū vel ornatus vel carminis caussa verbum syllabæ adiectione extēditur, Terēt. Sosia adesdū.* Et, *Ehodum ad me,*

Polysyndetō. Coniunctio.

Schesis onomaton.

Epitheton.

Epimone.

Paradiastole.

Pleonasmus.

Parelcō, Productio seu Adiectio.

ad me. Et, Hoc tu facito dũ animo cogites. in Adelph.

Epanalepsis. Epanalepsis *est eiusdẽ verbi, vel idẽ valẽtis, post quadam interposita repetitio. Cicero, Caue enim existimes Brute (quanquã nõ est necesse ea me ad te, quæ tibi nota sunt, scribere) caue putes, &c. Idẽ: Confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare nõ possumus, quin tantus interitus in morte fit, vt ne minima quidem suspicio sensus relinquatur: hoc igitur probè stabilito & fixo, illud excutiendum est.*

Hendiadys vulgò vocatur, Græcè ἓν διὰ δύο, seu ἓν διὰ δυοῖν. Figura poëtica est. Hendiadys *est, cùm substantiuum versus caussa in adiectiuum soluitur, vel in vnum duo contrahuntur. Virg. Pateris libamus & auro, id est, pateris aureis. Et, Ipsumq́; vocemus In prædã partemq́; Iouem: pro, in partem prædæ. Et, Molemq́; & montes insuper altos: id est, molem altorum montium.*

Irmos. Εἱρμὸς Irmus, *est series seu connexio orationis, eodem quasi filo ad clausulam vsq. deducta, per eiusdem casus continuationem. Virgilius lib. vj. Principio cælum ac terras camposq́; liquentes, Lucentemq́; globum lunæ, Titaniáq́; astra Spiritus intus alit.*

Enallage duplex. Enallage, *Cõmutatio seu variatio, quæ vel partes orationis inter se, vel partium accidentia seu attributa inter se cõmutantur. Est enim duplex: Vna appellatur* ἀντιμερία, *quæ partium est: posterior* ἑτέρωσις, *quæ accidentium est cõmutatio. Superioris exẽpla sunt: Scire tuũ. pro tua scientia, apud Persium. Terentius, Ego verò ac lubens, pro lubenter. Virg. Sole recens orto. Liuius, Belluæ recens captæ. Plaut. recens natus. nomen recens vsitatum pro aduerbio recẽter, quod est inusitatum. Toruum tuetur, poëticè, pro toruè. Et, Qui Curios simulant, & Bacchanalia viuunt, pro Bacchatim, seu potiùs more celebrantium Bacchanalia. Crastinus, pro postero die, apud Virg. Hesternus, pro pridiano, apud Terentium. Horrentia Martis arma, pro horrenda. Et, bellantur, pro bellant,*

Recens natus dicitur, quia recenter, est inusitatum.

bellant, apud Virgilium. Cicero, *Conficior lacrymis: quod vtinam minùs vitæ cupidus fuissem: pro, vtinam antè fuissem. Eleganter cùm, pro quo die, vel quo tẽpore ponitur. Cicero, Utinam illum diem videam, cùm tibi agam gratias, quòd me viuere coegisti. Vix annus intercesserat, cùm iste, &c. Virgilius, Antè leues ergo pascentur in æthere cerui, pro priùs. Et, Veneris contra sic filius orsus, pro inuicem. Sallustius, Hiemem atq. æstatem iuxtà pati, pro æquè. Posterioris exempla potissimùm spectantur in cõmutatione casuum, generum, numerorum, personarum, modorum, ac temporum.* Enallage casuum, *Antiptosis dicitur, cùm casus pro casu ponitur. Virgilius, Proice tela manu, sanguis meus, pro mi. Lucanus: tutúmque putauit Iam bonus esse socer. Ouidius, Acceptum refero versibus esse nocens. Virg. Placitóne etiã pugnabis amori? pro cum amore. Terentius, Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit! Sallust. Vterq. graues inimicitias cum illo exercebãt. Horat. Macte virtute esto. Virgil. Hæret pede pes, pro pedi.* Genus *cum genere cõmutatur. Virgilius, Dulcis satis humor.* Numerus *pro numero ponitur. Sallust. Interea seruitia repudiabat, cuius rei ad eum magnæ copiæ concurrebant, pro quorum. Terentius, Adeón' homines immutarier ex amore, vt non agnoscas eundem esse. pro eosdem. Sallust. Maxima pars vulnerati. Virgilius, Pars in frusta secant. Et, Pars stringunt gladios. Ouidius, Pars volucres factæ. Et Vtraq. formosæ Paridi potuere videri. Virgil. Turba ruunt. Hanc figuram Synthesin vocant, vsurpatam poetis & historicis, raro oratoribus, quæ sensus magis resq́; significata, quàm vocabulum inspicitur. Nam collectiua nomina multitudinẽ significant: qualia sunt, populus, gens, exercitus, ciuitas, &c. Huc pertinẽt: Anser fœta, &, Cen-*

Heterosis casuum. Antiptosis.

Enallage generum. ἀλλοίωσις.

Heterosis numerorum.

Synthesis.

&, Centauro inuehitur magna .s. naui. Terent. In Eunuchum suam .s. fabulã, vel comœdiam. Referenda huc quoq. videtur Synecdoche, *figura Græcorum propria, cùm pars in accusandi casu iungitur adiectiuo vel verbo: siue, cùm id quod partis est, toti attribuitur. Virg. Omnia Mercurio similis, vocemq; coloremq;, &c. Et, Expleri mentem nequit. Et, At cætera Graius. Horat. Miles iam fractus membra labore. Liuius: Vt verò Hannibal ipse dum murum incautus subit, aduersum femur tragula grauiter ictus cecidit. Aufferendi casus Latinis vsitatior est. Martialis: Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læsus. Et, Ore tener, latus pectore, crine glaber.*

Synecdoche

Enallage personæ.

Enallage personæ. *Terent. Si quis me quæret rufus, prastò est, desine. pro prastò sum. nam de se loquitur. Licebit huc figuram eam referre quam Grãmatici nominant* Euocationem *siue* Auocationem, *qua reuocari volunt nominatiuum tertiæ personæ ad primam aut secundam, vt sit vtrumque vel primæ vel secundæ personæ, ratione pronominis aut expressi aut intellecti. Tradunt enim illi nomina omnia tertiæ esse personæ, & figuram appellari, cùm nomen verbo primæ vel secundæ personæ iungitur: eamq; explicitam dici, cùm exprimitur pronomen; implicitam, cùm reticetur. Virg. Ille ego qui quondam, &c. Arma virumq; cano. Et, coràm quem quæritis adsum Troius Æneas.*

Euocatio.

Enallage modi.

Enallage modi. *Virgil. Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras, pro impulisset. Et, Si fetura gregem suppleuerit, aureus esto, pro eris. Terent. Omnes inuidere mihi, & mordere clanculũ, ego autẽ flocci pendere. infinitiuus modus est pro imperfecto indicatiui vsurpatus Poëtis &* Historicis, *nonnunquã etiam Oratoribus.*

Enallage temporis.

Enallage temporis. *Terent. Tu si hic sis, aliter sentias;*

tias; pro esses & sentires. Virgil. Vulnus alit venis, pro alebat. Et, Fumat, pro fumauit. Et, Progeniē, sed enim Troiano à sanguine duci Audierat, pro ducendum esse. Liuius: Si tales animos in prælio habebitis, vicimus, pro vincemus. Hyperbaton, *est ordinis grammatici perturbatio seu immutatio; cuius formæ sunt: Anastrophe, Tmesis, Hysterologia, Hysteron proteron, Hypallage, Parenthesis, Synchysis.* Anastrophe, *est verborum inuersus ordo Virgilius, Italiam contra. Et, Spemq́ metumq́ inter dubij. Horat. Quem penes arbitrium est. Cicero: Cuius cum patre magna mihi fuit familiaritas. Quorum è numero. Cuius in labris. Cæsar, Diu cū esset pugnatum.* Tmesis, *seu diacope sectio, est vocabuli cōpositi per vnum aut plura interiecta, diuisio. Virgilius: Qualis Hyperboreo septē subiecta trioni. Terent. Quæ meo cumq. animo lubitum est facere. Et, Thais maximo te orabat opere. Et, Per pol quàm paucos reperias fideles, pro perpaucos. Cicero, Est enim munus eius non ingenij solùm, sed laterum etiam ac virium.* Hysterologia *est, cùm præpositio non cum eo casu quē requirit, sed cum verbo tamquam cum eo composita cōiungitur. Virg. Tyriam qui adueneris vrbem, pro ad vrbem.*

Hyperbaton.

Anastrophe. Peruersio, seu Inuersio.

Tmesis, seu diacope. Diuulsio, seu Sectio.

Hystorologia.

Hysteron proteron, *siue Prothysteron, est inuersus sententiæ ordo, quo id quod secundo loco fit, priori ponitur. Virgilius, Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit. Et, Area tum primū magno est æquāda cylindro, Et vertenda manu. Differt à superiori Prothysterō: quòd in illa vocabulorum, in hoc autē sensuum & rerum ipsarū est cōmutatio.* Hypallage *est, cùm oratio mutato rerū ordine effertur. Virgilius, Ibāt obscuri sola sub nocte: pro soli sub obscura nocte. Dare classibus austros, pro dare classes austris. De Parēthesi infrà dicetur. De Synchysi dictum est inter cōpositionis vitia.*

Hysteron proteron.

Hypallage.

De

De Schematibus Rhetoricis.

Schemata pleraque ab ipsa natura ducũtur, & vario hominum affectu, irascentium, negantiũ, affirmantium, &c.
Schema Rhetoricũ duplex.

SCHEMATA *Rhetorica sunt exornationes & lumina orationis, quibus supra quotidianũ sermonem illustratur oratio, & veluti coloribus depingitur, vt sit elegantior & iucundior. Ea ferè omnia ab ipsa natura ducuntur, & vario hominum affectu, irascentium, negantium, affirmantium, &c. Sunt horum quoq. genera duo. vt antè dictum est, vnum verborũ, alterũ sententiarum. Hæc vtiliter quidã nostra memoria viri docti in tres ordines partiti sunt: quorum primus, vt suprà indicauimus, continet ea quibus verba exornantur: secundus ea complectitur quibus ornatur oratio: tertius ea quibus augetur, & amplior efficitur. In primo sunt exornationes verborum: in secundo, orationis: in tertio, amplificationis.* Primi ordinis figuræ. Repetitio, *ἀναφορα, cùm eadem vox aliquot membrorum initio repetitur. Cicero, Nihil te nocturnum præsidium palatij, nihil vrbis vigiliæ, nihil cõcursus bonorũ omnium, &c. nihil horum ora vultúsque mouerunt? Terentius. Hoccine est humanum factum aut inceptum? Hoccine officiũ patris? Nihil hac exornatione crebriùs occurrit.* Epanalepsis, (*Conduplicationem Cic. vocat) cùm eadem vox initio & in fine ponitur. Ouid.* Pauper *amet cautè, timeat maledicere pauper.* Pater, *inquam, me lumine orbauit pater. Cognitum est, te republicã venalem habuisse, cognitum est.* Epizeuxis, *subiunctio, (quæ Palillogia quoq. dicitur) est eiusdem verbi vehemẽs geminatio. Cic. Viuis, & viuis non ad deponẽdam sed ad confirmandã audaciam. Vos vos appello fortissimi viri. Virg. Ah* Corydon Corydon. *Et, Me, me adsum qui feci, in me conuertite ferrum.* Anadiplosis, *reduplicatio, qua præcedentis versus vel commatis dictio initio sequentis iteratur. Virg. Sit Tityrus Orpheus,*

Primi ordinis figuræ. Repetitio. Anaphora, & Epanaphora.

Epanalepsis, est alia figura, cuius suprà meminimus inter figuras Grãmaticas, etiam huc referenda, pa. 81. Epizeuxis, quę & palillogia, Geminatio verborum. Sed iteratio dicitur, cùm aliquid geminatis interponitur: vt, Me, inquam, me, & cet. Anadiplosis.

Orpheus

Orpheus in siluis. Cic. *Hic tamẽ viuit, viuit? immo verò in Senatum venit. Hæc duo Cicero in partitionibus appellat geminata atq; duplicata.* Cõduplicatio (*quã Anadiplosim Aquila vocat, Martianus Capella Replicationẽ*) *est cùm quæ in superiore mẽbro postrema ponuntur, ea in posteriori prima repetuntur. Terent. Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho? hanc Demipho negat esse cognatam? Commotus non es, cùm tibi mater pedes amplexaretur? non es commotus? Adhibetur hæc figura, vbi iam incalescit oratio.* Conuersio ἀντιστροφή, (*Rutilius ἐπιφορὰν appellat*) *cùm eadẽ voce cõmata clauduntur; vt Pœnos populus Romanus iustitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit. Frumenti maximus numerus è Gallia, peditatus amplissimæ copiæ è Gallia, equites numero plurimi è Gallia.* Complexio, συμπλοκὴ, *cùm eadẽ vox repetitur & in initio & in fine membrorum. Cic. Quis eos postulauit? Appius. Quis produxit? Appius. Quem Senatus damnarit, quem populus Rom. damnarit, quem omnium existimatio damnarit, eum vos sententiis vestris absoluetis?* Copulatio, πλοκὴ, *cùm idẽ verbum quod hominis est repetitum mores significat; vt, Ad illum diem Memmius erat Memmius, id est, erat sui similis. Simia est simia, etiã si aurea gestet insignia. Talis mater erat, si modò mater erat; id est, si modò maternũ erga filiũ animum gerat.* Antistasis *est, vt ait Rufinianus, cùm idem verbum repetitur in contrario sensu; vt, Vna salus victis nullam sperare salutem. Et, Ex illo Corydon Corydon est tẽpore nobis. Cicero, Quis ignorat in eiusmodi domo, & cet. seruos non esse seruos? Atque hæc quidem ornamenta, quæ sunt explicata, repetitionem continent: quorum quædam præter venustatem etiam acrimoniam addunt orationi.*

Conduplicatio.
Conuersio.
Complexio. Symploce.
Ploce. Copulatio.
Antistasis.

Traductio. μεταβολή. Polyptoton, multitudo casuum varietate distincta.

Traductio *est, cùm idem verbum aliquoties diuerso casu cōcinnè variatum repetitur. Rutilius* πολύπτωτον *vocat. Cic. Sit denique in ciuitate ea prima res, propter quam ipsa est ciuitas omnium princeps. Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere. Pater hic tuus nunc denique est, vt alat inopiam tuam? patrem nunc appellas, quem priùs egentem auxilio tuo, vt alienum deseruisti? patris filius es ad potiundas opes? Terentius. Eius me miseret, ei nunc timeo, is nunc me retinet. Idem, In te spes Hegio sita est, tu es patronus, tu parens, ille tibi moriens nos commendauit senex. Virgilius: Litora litoribus contraria, fluctibus vndas Imprecor, arma armis, pugnent ipsique nepotes. Persius, Ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti.* Articulus ἀσύνδετον ἢ διάλυτον, *dissolutio, cùm multa sine coniunctione commata seu incisa cohærent: vt, Acrimonia, voce, vultu aduersarios perterruisti. Terent. Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, prosternerem. Veni, vidi, vici. Abijt, excessit, erupit, euasit. Hîc etiam veluti per gradus crescit oratio. Virg. Ferte citi flammas, date tela, impellite remos. Vtimur hac figura, cùm quid acriter & vehemēter dicendum est. Superiori contrarium est* Polysyndeton, *cùm oratio multis coniunctionibus copulatur. Virgil. Tectumque, laremque, Armaque, Amyclaeumque canem.* Similiter cadēs, ὁμοιόπτωτον, *cùm ijsdem casibus verba vel sententiæ finiuntur, quod fit in orationis partibus quæ casibus variantur; vt, Hominem laudas egentem virtute, abundantem felicitate.* Similiter desinens, ὁμοιοτέλευτον, *cùm dictiones vel sententiæ similiter exeunt, quod fit in reliquis orationis partibus casu carentibus; vt, Turpiter audes facere, nequiter studes dicere. Hos deduci quàm relinqui, euehi quàm deseri malui,*

Articulus. Asyndeton siue Dialyton.

Polysyndetō.

Similiter cadens.

Similiter desinens.

lui Cicero: *Qui armati Senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, rempublicam oppugnarint.* Compar, ἰσόκωλον, *cùm membra constant pari ferè numero syllabarum: vt, In prælio pater mortem oppetebat, domi filius nuptias comparabat. Nec reipublicæ consuluisti, nec amicis profuisti, nec inimicis restitisti. Sed in his tribus est cauendum, ne fastidium pariat assiduitas.* Paronomasia, *seu Prosonomasia, Agnominatio, cùm litteris paulum immutatis quadam similitudine vocem in contrariam significationem deflectimus. Terent. Inceptio est amentium, non amantium. Et, Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Arator est, non orator. Non decet hominẽ genere nobilem videri mobilem. Magistratus oneri est illi potiùs, quàm honori. Huc illa pertinent:* Oppugnari vir bonus *potest, expugnari non potest. Immorandum studiis est, non immoriendum.* Antanaclasis *superiori vicina, est eiusdẽ verbi mutata significatio: vt, Amari iucundum est, si curetur ne quid insit amari. Non exspectat mortem tuam filius, imò oro, inquit, vt meam mortem exspectet: cùm significaret, malle se mortem suam exspectari, quàm expeti ac maturari. Hypallage, Ellipsis, Aposiopesis, Onomatopœia, Antonomasia, Metonymia, Catachresis, & Allegoria, quæ ad hunc ordinem pertinent, suprà sunt explicata. Secundi ordinis figuræ.*

Compar seu membrum.

Paronomasia, Immutatio. Huc referuntur Paragrãma, & Parechesis. παρήχησις. vel eædem figuræ vel consimiles Paronomasiæ seu agnominationi.

Antanaclasis.

Secundi ordinis figuræ. Interrogatio.

Interrogatio, *qua non simpliciter quærimus sciendi caussa, sed instamus, asseueramus, indignamur, miseramur, admiramur, dubitamus interrogãdo. Græci vocãt* ἐρώτησιν. *Cicero, Quousq; tandẽ abutere, Catilina, patiẽtia nostra? Seruare potui, perdere an possim rogas?* Interrogatio vehementissima, ἐπιτροχασμὸς *dicitur, &* πῦσμα, *quæ pluribus interrogationibus & acriter vrget. Terent. Quis tu homo es? quid tibi vis? quid cum*

Epitrochasmos, Pysma.

Subiectio. *illa rei tibi est?* Subiectio, *cùm ipsi nostræ interrogationi respondemus. Cicero, Domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas. At dicet aliquis, hæc*

Exclamatio. *igitur tua disciplina? &c. ego iudices, &c.* Exclamatio *est, per quam intentiore pronuntiatione motum animi nostri testamur. Cicero, O tempora! ô mores! Hac vtimur, cùm iam inclinatis auditorũ animis velut erumpimus in hæc verba. Virgil. Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?*

Dubitatio. ἀπορία. Dubitatio *ἀπορία seu διαπόρησις, vt Aquila vocat, cùm dubitare nos, & quid dicendum faciẽdúmue sit, nescire significamus.* Cicero, *Quid primùm querar, aut vnde potissimùm exordiar, iudices? Virgilius, Eloquar, an sileam? Terentius, Vbi quæram? vbi inuestigem? quem percũcter? qua insistam via? incertus sum. Cicero: Vtrum difficilius aut maius esset negare tibi sæpius idem roganti, an efficere id quod*

Paradoxon. Inopinatum. *rogares, diu multumq́; Brute dubitaui.* Paradoxon *seu inopinatum, cùm suspensis auditorum animis inopinatũ aliquid ac minimè exspectatum subiungimus. Terentius, In me quiduis harum rerum conuenit, quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus: in illum nihil potest; nam exsuperat eius stultitia hæc omnia. Huc referri etiam potest, cùm negamus nos vel suspicari potuisse; vt, Numquam credidi fore, iudices, vt reo Scauro, ne quid in eius iudicio gratia valeret, precarer. Miror vnde tibi in suspicionem venerim.*

Adynaton. Adynaton, *quod fieri non potest. Virgilius, Non mihi si linguæ centum sint, oraq́; centum, Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas, Omnia pœnarum percurrere nomina possem. Non dici potest, quantopere me tuæ litteræ delectauerint.* Communicatio, *ἀνακοίνωσις,*

Communicatio. ἀνακοίνωσις *cùm aut ipsos aduersarios consulimus, aut cum indicibus quasi deliberamus: vt, Cedo, si vos in eo loco essetis,*

essetis, quid aliud faceretis? communem rem putate, ac vos huic præpositos. Virgil. Fuit & tibi talis Anchises genitor, Dauni miserere senectæ.

Permissio, ἐπιτροπὴ, *superiori vicina, cùm caussæ bonitate freti, quædã iudicibus aut aduersariis æstimanda relinquimus. In Actis Apostolorũ: Sitne magis hominibus obtemperandũ, quàm Deo, ipsi iudicate. Perfrica frontem, & dic te digniorem, qui Prætor fieres, quàm Catonem. Aut, cùm rem totam alterius potestati permittimus, veluti cùm nostræ caussæ ita confidimus, vt iudicibus largiamur de ea quod videtur statuẽdi facultatem: (Græci vocant* ἐπιτροπὴν, *teste Rutilio:) vt, Sed ego iam iudices summum ac legitimum quod exposui meæ caussæ ius omitto, vobis, quod æquissimum videatur, vt constituatis permitto. Non enim dubito, quin etiamsi nouum sit vobis instituendum, libenter id quod postulo propter vtilitatẽ communis consuetudinis sequamini.* Permissio *per dissimulationẽ est, cùm permittẽdo deterremus, & inuitos permittere nos ostendimus. Virg. I sequere Italiam ventis, pete regna per vndas. Terent. Effundite, emite, facite quod vobis lubet. Et, Profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet.* Licẽtia, παῤῥησία, *loquendi libertas appellatur, cùm quædam liberiùs dicuntur vel commonefaciẽdi, vel obiurgandi caussa. Miramini Quirites, quòd ab omnibus rationes vestræ deferantur, &c. id tribuite culpæ vestræ, atq. desinite mirari, &c. Sed hac figura prudẽter vtendum est, & cauendum ne molesta sit licẽtia, & auditorem offendat.* Apostrophe *seu auersio est, cùm sermonem auertimus ad absentem, vel etiam præsentem: vt Cicero fecit, à Cæsare conuertens orationẽ ad Q. Tuberonem. Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? &c. Idem, Vos enim iã ego Albani tumuli,*

Permissio. Epitrope.

Quinctil. ex Casuo citat.

Permissio per dissimulationem.

Licentia. Parrhesia.

Apostrophe.

muli,

Tertij ordinis figuræ.

musi, atq. luci, vos, inquam, imploro & obtestor, &c. O Leges Portiæ, legesq; Sēproniæ. Tertij ordinis figuræ, quo continentur amplificationis exornationes. Amplificationis figuræ sunt, quæ non ad ornandam solùm orationē, sed ad augendā etiam comparantur, & à Cicerone sententiarum exornationes vocantur, à Quinctiliano partim inter amplificationes, partim inter argumenta recensentur. Nihil enim prohibet ex ijsdē locis & amplificationum ornamenta, & probationes peti: ac ornamenta quidē dici, cùm ornandi caussa adhibētur; argumenta verò, cū probant. Oriuntur igitur hæc schemata potissimū ex locis Dialecticis: velut ex definitionis loco.

Ex ijsdē locis amplificationes & probationes peti. Cic. li. iij. De Orat.

Figuræ ex loco definitionis.

Auxesis.

Auxesis, ἄυξησις, *cùm verbo grauiore quā pro re vtimur, atrociusq; proprij loco substituimus: veluti cùm latronem dicimus, qui sit improbus: sacrilegum, qui sceleratus: veneficam, quæ mala sit: asinum, qui stolidus: mutū, qui nihil respondeat: scelus, pro errato: debacchari, pro conuiciari: inflammare pro hortari. Et cùm res altiùs tolluntur, veluti si rei dignitatem supra modum exaggeremus.*

Tapinosis, vel Miosis. Diminutio.

Tapinosis, ταπείνωσις, *vel μείωσις, diminutio, extenuatio superiori contraria: vt cùm perstrinxisse dicimus, qui vulnerauit: attigisse, qui colaphum infregit: seuerum, qui crudelis sit: affabilē, qui adulator: liberalem, qui prodigus: curiosam, quæ venefica sit: erratum, pro scelere. Sic res extenuantur, veluti cùm difficultas minuitur, vel ars cum alia collata deprimitur, vt in oratione Cic. pro Murana, ars militaris scientiæ iuris ciuilis anteponitur. Vel, cùm nimiū contemnimus hominem, vel rem vt inutilem deprimimus.*

Leptotes.

Huic subijcitur λεπτότης: *qua quippiam arrogantiæ vitādæ caussa attenuamus. Cic. Si quid est in me ingenij, iudices, quod scio quàm sit exiguū, &c.*

Emphasis. Significatio.

Emphasis *significatio est, qua significantius aliquid ex verbis intelligi-*

telligitur, siue latens, siue expressum. Virg. in Bucol. Cantando tu illum? quasi dicat, indoctus peritissimum? Et in 1. Georg Cùm iam glãdes atq. arbuta sacra Deficerent siluæ: hoc est, nõ solum profanæ, sed etiam sacræ. Synonymia, *interpretatio*, cùm multa verba idẽ significantia coniungimus. Cic. Abiit, erupit, euasit. Idem, Promitto, recipio, spondeo. Et, Quoniã semper appetentes gloriæ, atq. auidi laudis fuistis. Expolitio, ἐξεργασία, quæ eandem rem cõmutatis sentẽtiis explicat. Cic. Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? quis sensus erat armorũ tuorũ? quæ tua mẽs, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? (Potest hoc & ad Synonymiã referri, quod in Apostrophe quoq. positum leges) Tale est Lucani exordium, Bella per Æmathios, &c. Non vtendum est hac figura, nisi cùm prodest in aliqua re commorari, & diutius auditorem detinere; vnde & Cõmoratio dicitur, eademq; ἐπιμονή. Vitium autem existet, quod Periergia dicitur, si in re tenui varianda nimis curiosam operam & superuacaneam ponas. Definitio est, qua inter duo pluráue quid intersit ostenditur. Hanc definiendi rationẽ Dialectici κατὰ διαφορὰν appellant: vt, Non est fortitudo, sed temeritas, sine honesta ratione adire pericula. Non est Rex dicendus, qui non iure sed vi dominatur; qui suis, non reipublicæ commodis studet; qui non defendit, sed opprimit bonos. Ex loco diuisionis oriuntur hæc: Distributio, μερισμός, cùm rem in partes diducimus. Cic. Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium & solatium præbent. Cuius omnes corporis partes ad nequitiam sunt appositissimæ; oculi ad lasciuiam; manus ad rapinam; venter ad auiditatem, & libidinem; pes ad fugam, & cet. Lege

Synonymia. Interpretatio.

Expolitio.

Vna in re cõmoratio hæc Epimone quoque dicitur

Definitio per differentiam.

Figuræ ex diuisionis loco. Distributio.

primam locupletandæ sententiæ rationem apud Erasmum lib. 11. De copia. Dialysis, *dissolutum: vt, Iudices partim gratia, partim pecunia corrupti sunt.*

Dialysis. Dissolutum.

Epanodos.

Epanodos, *Regressio, cùm id quod erat propositum, per prolepsim in partibus iteratur; vt, Vicerunt Romani Carthaginienses mari, terra Gallos.*

Dilemma seu Complexio.

Dilemma, *seu Complexio, qua duo contraria distinguũtur subiecta ratione: vt, Cur ego illum puniam? Si probus est, non cõmeruit: Sin improbus, non emendabitur. Vel auaritia te impulit, vel inopia: non autem auaritia, cùm sis prodigus: non inopia, cùm circumfluas opibus.* Paradiastolē *suprà definiuimus disiunctionem eorum quæ vnam vim habere videntur; vt, Non sapiẽs, sed astutus; non fortis, sed confidẽs; non seuerus, sed maleuolus; non parcus, sed auarus. Premitur veritas, sed non opprimitur.* Expeditio *siue enumeratio est, per quã, pluribus rebus expositis, ac ceteris infirmatis, vna reliqua confirmatur; hoc modo: Cùm fundus iste meus fuerit, quem tu nunc inuasisti; necesse est aut vacuum occupaueris, aut vsu tuum feceris, aut hæreditarium acceperis, aut donatum, aut vi me deieceris. Vacuum autem occupare, aut vsu tuũ facere, cùm ego adessem, non potuisti: emptio nulla profertur: testamento ad te peruenire me viuo non potuit, &c. Relinquitur ergo, vt me vi de meo fundo deieceris.*

Paradiastolē (supra) inter schemata grãmatica, pag. 75.

Expeditio, siue Enumeratio.

Congeries.

Congeries συναθροισμός, *coaceruatio verborũ varia significantium. Terent. In amore hæc omnia insunt vitia, iniuriæ, suspiciones, inimicitiæ, induciæ, bellum, pax rursum, &c. Sallust. Animus audax, subdolus, varius, cuiuslibet rei simulator & dissimulator. Differt à Synonymia, quòd in Synonymia multa verba idem penè declarãt: vt, Prostrauit, afflixit, perculit. Cic. Non feram, non patiar, non sinã. in congerie multa res diuersas notant.*

Synonymia.

notant. Ad hoc genus exornationum adſcribas licebit Frequentationem, *ſeu dinumeratione͂, qua res in tota cauſſa diſperſæ coguntur vnum in locum, quo grauior aut acrior, aut criminoſior oratio ſit; vt ait Cornificius libro quarto ad Herenn. Cui cognata videtur* Continuatio, *quæ definitur eode͂ libro, denſa & contine͂s frequentatio verborum, cum abſolutione ſententiaru͂, hoc eſt, breuis quædam vno circuitu co͂cluſa argumentatio.* Increme͂tum *dicitur, cùm veluti gradibus quibuſdam peruenitur no͂ modò ad ſummu͂, ſed quoda͂modo etiam ſupra ſummum.* Cicero V. *actione in Verrem: Facinus eſt vincire ciuem Romanu͂, ſcelus verberare, propè parricidiu͂ necare, quid dica͂ in cruce͂ tollere? Pecuniam, honores, regnu͂, ipſam deniq; vitam pro patriæ caritate contempſit. In hoc etia͂ circumſtantiis rem augemus, vt Cic. vomitum Antonij: O rem non viſu modò fœdam, ſed etiam auditu! Si inter cœna͂ in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidiſſet, quis no͂ turpe duceret? in cœtu verò populi Romani, negotiu͂ publicum gerens, magiſter equitu͂, cui ructare turpe eſſet, is fruſtis eſculentis vinum redole͂tibus gremium ſuum & totu͂ tribunal impleuit. Hìc ſingulæ voces incrementum habent. Ex cauſſis:* Ætiologia *eſt, cùm propoſiti alicuius cauſſam ſtatim ſubijcimus: vt Iure Archias fructu͂ ex meis ſtudiis repetit, fuit enim mihi adiutor ad ſuſcipienda hæc ſtudia. Tere͂t. Si Simo hunc noris ſatis, non ita arbitrêre; nam bonus hic eſt vir.* Apophaſis *eſt, cùm quaſi alio interrogante nobis ipſi reſpondemus, & rationem reddimus.* Cic. *Si quis furem occiderit, iniuria occiderit: quamobre͂? quia ius co͂ſtitutum nullu͂ eſt: quid? ſi ſe telo defenderit? non iniuria: quid ita? quia conſtitutum eſt.* Dicæologia, *cùm cauſſam quam adferimus, vt æquam defendimus: vt, Qua͂quam eſt amicus, tamen amicitiæ*

[Margin notes: Frequentatio ſeu Dinumeratio. — Continuatio. — Increme͂tum. — Ex cauſſarum loco Aetiologia. — Apophaſis, quæ ratiocinatio dicitur lib. ij. Ad Heren. — Dicæologia.]

anteferenda est veritas: Amauit Pamphilus, dũ ætas tulit. Fecit iratus, iniuria affectus. Virg. Furor arma ministrat. Nõ dissimilis est huic schemati Necessitas

Necessitas.

ἀναγκαῖον, cùm necessitatẽ caussamur. Hannibal apud Liuiũ: Illis timidis & ignauis esse licet, qui receptum habent; nobis necesse est esse fortibus, quibus ad effugium nihil reliquum est. Deseruit amicum, non voluntate, sed coactus legibus. Metastasis *est, cùm caussa transfertur in locum digniorẽ, aut magis profuturum dicenti. Cicero pro Marcello: Tueri vitã Cæsar debes, si non tua caussa, at Reipublicæ.* Color, *χρῶμα, est callida & probabilis suspectæ caussæ ac rei perperam actæ defensio. Terent. Postquã ad iudices ventum est, nõ potuit cogitata proloqui, ita eum tum timidũ obstupefecit pudor.* Gradatio, *κλίμαξ, cùm gradibus quibusdam ita ab vno ad alia transimus, vt semper proximũ verbum repetatur; vt, Africano industria virtutem, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Cic. Quæ reliqua spes est libertatis, si illis & quod libet licet, & quod licet possunt, & quod possunt audent? Terent. Accepi, acceptam seruabo. Virgil. Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo Prædixit, &c. Et, Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam, &c. Huc pertinet Epiploce, quam Rutilius posuit, qua complures sententiæ inter se connexæ continentur: vt, expugnauit domum, expugnata vi domo familiam abstraxit, abstractam tormẽtis omnibus excruciauit, &c. Ex contrariis.*

Metastasis. Color. Gradatio. Epiploce. Figuræ ex contrariorũ loco.

Contẽtio seu contrarium.

Contentio *seu contrariũ, ἀντίθεσις, cùm ex contrariis amplificatur oratio. quod fit vel singulis verbis: vt, Vulgo placere, non vera, sed falsa gloria est. In fuga fœda mors, in victoria gloriosa. Vel sententiis: vt, Pellitur è medio sapientia: vi geritur res. Inimicis te placabilẽ, amicis inexorabilẽ præbes. Atq; hæc cõtentio, quæ fit sen-*

fit sententiis cõtrariis, huius ordinis propria est. Ouid. Donec eris felix, multos numerabis amicos: Tempora si fuerint nubila, solus eris. Huc illa Rhetorũ enthymemata ex contrariis cõclusa pertinent. Horat. *Cur nescire pudens praue, quàm discere malo? Contrarium appellat auctor Rhetor. ad Heren. sumptam ex aduerso probationem: vt, Quos ex collibus eiecimus, cum his in campo metuimus dimicare?* Commutatio, ἀντιμεταβολὴ, *cùm inuertitur aliqua sententia per contrariũ. Cic. De leg. Vereq; dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autẽ mutum magistratũ. Esse oportet, vt viuas; non viuere, vt edas. Poëma loquens est pictura, pictura autem tacitũ poëma. Eripis vt perdas; perdis, vt eripias. Hoc Rufinianus Metathesim appellat.* Cõmutatio. Antimetabole.

Inuersio, *qua docemus argumẽtum, quod contra nos adfertur, pro nobis facere; vt, Sepeliisti solus: igitur occidisti. Immò si occidissem, non sepeliissem.* Communicatio συνοικείωσις, *cũ duæ res cõtrariæ cõiunguntur: vt, Tam deest auaro quod habet, quã quod nõ habet. Labor est etiam ipsa voluptas. Vterq. vituperãdus est, & prodigus & auarus: quòd neuter suis rebus bene vtatur,* Correctio, ἐπανόρθωσις, *quæ tollit quod dictũ est; & pro eo, quod magis videtur idoneum, reponit.* Cic. *Quas ille leges, si modò leges nominandæ sunt, ac non faces vrbis. Crudelis homo, immò ne homo quidẽ. In Verrem, Non enim furem, sed raptorẽ; non adulterũ, sed expugnatorem pudicitiæ, &c. Idem, O clementiam populi Romani, seu potiùs patientiam miram ac singularẽ!* Punitus *est, quamquam illa non pœna, sed proditio sceleris fuit. Terẽt. Nõ tu hoc argentũ perdis, sed vitã tuam. Item, Ciues, inquã, si hoc eos appellari nomine fas est. Quinctilianus id Reprehẽsionem vocat. Huc pertinet Diaphora apud Rutiliũ, cùm verbum iteratum aliam sententiam*

Inuersio. Communicatio. Correctio. Diaphora.

tentiam significat atq. significauit primo dictum: vt, Huius ærumnæ quemuis ceterorum hominum, modò hominem, cōmouere possent. Item, In vniuersum mulierem, quid potiùs dicam aut veriùs, quàm mulierem?

Reiectio. Reiectio ἀποδίωξις, *cùm quippiam ab aduersario allatum eludimus: vt, Hac de re quid attinet dicere? Erit aliàs oportunior dicendi locus.*

Præteritio. Præteritio παράληψις, *est, cùm nos omittere simulamus quod maximè dicimus: vt, Non dico te abs sociis pecunias accepisse, &c.*

Occupatio. Occupatio, *seu præsumptio*, πρόληψις & προκατάληψις, *est, cùm id quod obiici nobis potest, antè occupamus ipsi, atque diluimus. Cic. pro Archia: Ac ne quis à nobis hoc ita dici miretur, quòd alia quadā in hoc facultas sit ingenij, &c. quæret quispiam. Virgil. Nec vos arguerim Teucri.*

Brachyepia. *Huc referri poterit* βραχυεπεία, *à Rutilio explicata, cùm Orator breuitate sententiæ præcedit auditoris exspectationem. Lysias, Quæris à me quo iure obtinere possim? quo iure Polyænus reliquit, quo iure Prætor dedit possessionē: leges me defendunt, ad te non pertinet; hi veritatem sequantur.*

Concessio. Paromologia. Concessio παρομολογία, *cùm quædam aduersaria concedimus, deinde inferimus quod aut maius sit quā superiora; aut etiam omnia quæ cōcessimus, infirmet. Cicero, Dominetur in concionibus inuidia, iaceat in iudiciis. Fueris illi aliquando amicus intimus & familiarissimus, beneficia cōtuleris. quid tum? an nō amicitia omnis isto tuo facinore dissolui potuit?*

Confessio. Confessio, *superiori vicina, cùm callidè omnia aduersario permittimus. Cic. Habes igitur Tubero, quod est accusatori maximè optandū, confitentem reum.*

Consensio. Consensio *quoq. superioribus cognata est. Cicero in Verrem, Gaudeo etiāsi quid ab eo abstulisti, & abs te nihil rectiùs factum esse dico.*

Anthypophora. Anthypophora, *oppositio, &* ἀντεισαγωγὴ, *compēsatio, qua nobis aduer-*

aduersariorũ dicta proponimus, vt illis respondeamus. Cic. Difficilis ratio belli gerẽdi, at plena fidei, plena pietatis. Virg. Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna, fuisset. Quem timui moritura? Differt ab Hypophora, *quòd hæc aduersæ partis intentio est, illa eius responsio.* Anasceue *est, qua ab aduersariis proposita eleuamus, & vt falsa reijcimus. Virg. Nunc Lyciæ sortes, nunc & Ioue missus ab ipso Interpres Diuûm fert horrida iussa per auras. Terẽt. At ego nesciebã quorsum tu ires: Paruula hinc est abrepta, eduxit mater pro sua, &c. Eadẽ in tropis annumerata Mimesis dicitur. Ex similitudine.* Hypophora. Anasceue. Figuræ ex similitudine. Comparatio.

Comparatio, *qua vel paria cũ paribus, vel minora cum maioribus, vel maiora cum minoribus conferũtur, idq́; magis ornandi, quàm argumentandi caussa. Virg. O terq́; quaterq́; beati, Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis Contigit oppetere! Cic. Serui me hercule mei si me isto pacto metuerent; domũ meam relinquendam putarẽ. Idem, Si quis me exire domo coëgisset armis, haberem actionẽ: si quis intrare prohibuisset, non haberem? Parenti non obtemperat: & audiet alienum? Videtur huc referri posse etiam ille amplificandi modus qui* Ratiocinatio *dicitur: qua res augetur cõiectura ab aliquo signo sumpta, vt apud Ouidium xiij. Metamor. quantus fuerit Polyphemus, ex eo intelligitur, quòd eius capilli non pectinibus, sed rastris pecterentur. Et apud Virg. iij. Æneidos, Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat. Et, Graditurq́; per æquor Iam mediũ, nec dum fluctus latera ardua tinxit. Ad comparationẽ pertinent* Exempla παραδείγματα, *quæ sunt item aut paria, aut maiora, aut minora; & similia, aut dissimilia, aut contraria. Adhibentur autẽ vel hortãdi caussa: vt illud Virg. Antenor potuit mediis elapsus Achiuis, Illyricos penetrare sinus. vel deterrendi, velut* Ratiocinatio. Exemplum.

An non

An non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
Exemplum à similitudine quid differat. *Ledæamq; Helenã Troianas vexit ad vrbes? Differt Exemplũ à Similitudine, quòd* Exemplum *facta commemorat vel hominum, vel cęterorum animãtium, vel etiam inanimorũ; vt, Delphini minores vagari incomitatos non sinunt: quid nos facere liberis adhuc teneris oportet? Vnaquæq; arbor alit quod genuit: & non*
Similitudo. *alet mater suo lacte liberos?* Similitudo *rem minùs cognitam, per eam quæ notior est demonstrat, hoc modo: Vt sol vnus omnibus lucet; ita vox præceptoris omnibus discipulis vna sufficit. Et, Quemadmodũ arbor excisa repullulat, euulsa verò non fruticatur: sic malũ si penitus tollas, non renascitur.* Apologus *est fabula, in*
Apologus. *qua muta animantia & inanimæ res humano more inducuntur loquẽtia: cuius exempla suppeditabit Æso-*
Parabola. *pus.* Parabola, *seu collatio, est rerũ genere dissimilium comparatio. Virg. Qualis mugitus, fugit cùm saucius aram Taurus, & incertam excussit ceruice securim.*
Imago. Imago, εἰκὼν, *cùm formæ similes conferuntur. Virg. Os humerosq; Deo similis. Et, Duo fulmina belli Scipiadæ. Vt mare ventorum vi agitatur & conturbatur, sic*
Homœon. *populus. Huic adiiciendum est* ὅμοιον, *cùm vel ex partibus aliqua similitudo colligitur. Virgil. Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat. Vel ex actione. Cic. in Verrinis, ait succinctam Scyllam lupis & canibus, similem*
Dialogismus. Sermocinatio *esse Verris & comitũ illius.* Dialogismus, *qui dicitur à quibusdam sermocinatio, cùm quis secum disputat, & quid agendum sit cogitat. Cic. Dẽmne iudicibus? mihi igitur ipsi præter periculũ & infamiam quid quæritur? In Verr. Si populo redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod? Dicitur quoque sermocinatio, cùm apta cuiq. personæ affingitur oratio. Tales sunt conciones apud Historicos,*

& ora-

& orationes apud Poëtas. Vide lib. III. Rhet. ad Heren. de Sermocinatione. Ex genere. Sententia, γνώμη, *est generale quoddã pronunciatum de moribus aut de vita cõmuni, quod aut quid fiat, aut soleat oporteátue fieri, vel expeti, vel vitari, breuiter aptéq; nõ sigillatim, sed vniuersè demonstrat: vt, Omnes sibi melius esse maiũt, quàm aliis. Obsequium amicos, veritas odium parit. Amicus certus in re incerta cernitur.* Epiphonema, *acclamatio, est sententia quæ rei narratæ iam aut probatæ additur, admirationis augẽdæ caussa. Virg. Tantæ molis erat Romanam condere gentẽ. Et, Adeò à teneris assuescere multũ est. Cic. Quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clemẽtiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio:* Noëma, νόημα, *cogitatio, allusio est ad sententiã, cùm, quæ nõ dicimus, intelligi tamen volumus: vt, Hortensius negabat se vnquã cũ matre aut sorore rediisse in gratiam. intelligitur enim illi nunquam cum matre aut sorore incidisse dissidiũ. Sententia fiet sic: Malum est inter proximos dissidium. Ouid. Fortisq; viri tulit arma disertus. Liu. I. Dec. IIII. Athenienses quidẽ, inquit, litteris verbisq; bellum aduersus Philippum gerebant: falsè notans imbellem Græcorũ loquacitatẽ. Sententia fiet hoc modo: Bellum armis, non verbis geritur. Ex signis & circumstantiis.*

Ex loco generis.

Sententia.

Epiphonema.

Noëma est personæ coniuncta sententia.

Ex signis & circũstantiis.

Signa.

Signa, *sunt antecedentia, consequentia, vel adiuncta rei, quæ tum ad amplificandum, tum ad extenuandum adhibentur. Dido apud Virg. Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit? Num lacrymas victus dedit, aut miseratus amantẽ est? Ex circumstantiis nascitur* ὑποτύπωσις *seu demonstratio, vel descriptio, qua res ita verbis exprimitur, vt penè in conspectu posita geri videatur. Hæc describendi virtus atq; sub oculos subiectio etiã* ἐνέργεια *dicitur, Latinè euidentia aut perspicuitas,*

Hypotyposis seu Demonstratio vel Descriptio.

ἐνέργεια.

cuitas. Cic. in Verrē, Ipse inflammatus scelere & furore in forum venit: ardebant oculi, toto ex ore crudelitas eminebat, exspectabāt omnes quò tandem progressurus, aut quid acturus esset: cùm repentè hominem proripi, atque in medio foro nudari ac deligari, & virgas expediri iubet. & quæ sequuntur. Idem eleganter & perspicuè describit in Miloniana profectionis apparatum Milonis & Clodij, atque illius in rheda sedentis pænulati cum vxore; huius in equo & cum delectis villa egredientis, pugnantis è loco superiore, &c. Ouidius diluuium depingit in primo Metamorph. & tempestatem in secundo, Erasmus *naufragium. Adhibetur autem non amplificandi modò & illustrādi caussa, verùm etiam ornandi, & delectandi, atque affectus mouendi. Huc enim pertinent affectus, velut:* Exclamationes; *vt illud suprà etiam positum:* O *tempora, ô mores!* Exsecrationes. *Cic. O scelus, ô portentum in vltimas terras exportandū!* Obiurgationes. *Virgil. Non ego te vidi Damonis pessime caprum Excipere insidiis?* Obtestationes, *vel obsecrationes: vt, per dextrā istam tuam ego obtestor, Per ego has lachrymas.* Optationes, *Virgil. Sic pater ipse Deûm faciat, sic altus Apollo, Incipias conferre manum.* Adhortationes; *vt, I bone quò tua te virtus vocat, i pede fausto. Horat.* Ominationes: *Virgil. Turno tēpus erit magno cùm optauerit emptum Intactum Pallanta, & cùm spolia ista diemq́; Oderit. Terent. Videre videor iam illum diem, cùm hinc egens fugiet aliquò militatum. Ad hypotyposin referuntur descriptiones personarum, rerum, locorum & tēporum, quæ videntur omnes ex Dialecticorum per accidentia definitione oriri.* Prosopographia, *qua persona vel vera vel fabulosa describitur, ab attributis corporis & animi; quomodo Plutarchus, &* Cornelius *Nepos,*

Affectus. Exclamationes. Exsecrationes. Obiurgationes. Obtestationes. Optationes. Adhortationes. Ominationes. Prosopographia. Effictio.

Nepos, & Suetonius vitam illustrium virorum descripserunt. Ad hanc referuntur insequentia tria: Characterismus, *χαρακτηρισμός, quo personæ corpus & mores effingimus; vt Chærea Terentianus senem illum importunum exprimit. Et Thrasonem, Demeam, Mitionem, aliosq́; Terent. Furentē Sibyllam Virg. lib.* VI. *Vide χρησεγισμὸν, apud Rutilium.* Ethopœia, *ἠθοποιΐα propriè dicitur expressio morum & affectuū mitiorum, quæ Græcè vocātur ἤθη, quales in Comœdiis exhibentur.* Pathopœia, *παθοποιΐα, est, quâ vehementiores & grauiores exprimuntur affectus, quorum exempla facilè cognoscuntur ex Tragœdiis. Vtiliter Emporius Rhetor de Ethopœia scribens: admonet orationem pro affectibus, ætatibus, fortuna, ceterisq́; qualitatibus esse variandam. Aliter enim, inquit, orationem vel incipit vel exsequitur iratus, aliter timens, aliter gaudēs, aliter tristis, aliter senex, aliter iuuenis, aliter vir, aliter femina. Refert in dicendo, Deus an homo sit, lasciuus an tetricus, ignauus an fortis, doctus an rusticus. Sit igitur alacris lætantis oratiô, tumens vani, breuis & concisa properantis, meretriculæ mollis & blanda, matronæ seria, senum grauis, temeraria pueri, misera humilis, longa & multa ambiens confitentis, parasiti faceta, matris anxia, incondita rustici, Oratoris ornata.* Prosopopœia, *προσωποποιΐα personæ effectio, Latinè dicitur conformatio, cùm rebus mutis sermonem tribuimus; aut vita defunctos tanquam viuos, aut absentes tanquam præsentes, inducimus loquentes. Talis est Appij Cæci persona à Cicerone in oratione pro Cælio inducta. Idem in Catilinam, Patriam inducit loquentem. Prodicus, vt scribit Xenophon, Virtutem & Voluptatem contendentes facit. Penias & Pluti personas Aristophanes fingit; Iustitiæ Chrysippus; Philosophiæ*

Characterismus. Notatio.

Ethiopœia.

Pathopœia.

Decorū personarum.

Prosopopœia. Cōformatio.

phiæ Boëthius; Lamiæ Politianus; Stultitiæ Erasmus; aliiq́ rerum aliarum. in quibus fingendis multum sibi Poetæ permittũt. Rei descriptio *est, qua res circũstantiis explicata, velut oculis subiicitur spectanda. vt si captam vrbem dixeris, omnia duobus complexus es verbis. id si aperias, apparebunt, vt* Quinctilianus *ait, effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidam sonus: aliorum fuga incerta; profanorum sacrorumq́ direptio; efferentiũ prædas, repetẽtiumq́ discursus, &c. Licet enim hæc complectatur euersio, minus est tamen totũ dicere, quàm omnia. Vide ipsum* Quinctilianum *lib.* VIII: *cap.* III.

Rei descriptio.

Topographia. Topographia, *est vera atque perspicua locorum descriptio, vt vrbis, portus, arcis, templi, villæ, regionis, montis, fontis, horti &c. velut Carthaginis & portus apud Virgil. lib.* I. *Æneid. In hac versantur Cosmographia & Geographia.*

Topothesia. Topothesia, *est ficti loci descriptio, cùm locus aliquis ponitur qui nusquam est, vt Inferorum & Elysii descriptio apud Virg. lib.* VI. *Et Caci speluncæ lib.* VIII. *Regia Solis apud Ouidium lib.* II. *Metamorph.*

Chronographia, temporis descriptio. Chronographia, *temporis descriptio, quam suprà attigimus in Troporum explicatione sub Periphrasi, quæ frequenter à poëtis ornandi & delectandi caussa adhibetur; veluti cùm nox, dies, aurora, ver, æstas, aliáque describuntur, vt lib.* IIII *Æneidos, Nox erat, & placidum carpebãt fessa soporẽ* Corpora *per terras. &c. & lib.* I. *Metamorphoseos, quatuor ætates. Ad ordinem pertinent hæc:*

Ordinis figuræ.

Transitio. Transitio, *μετάβασις, qua monemus breuiter quid dictum sit; & quid consequatur, ostendimus.* Cic. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Virg. Hactenus aruorum cultus, & sidera cæli,*

Nunc

Nunc te Bacche canam. Parenthesis, *seu Dialysis, est ordinis per interiectam aliquam declarandi caussa sententiam dissolutio. Ouid. Finem qui quaeris amori (Cedit amor rebus) res age, tutus eris. Inserta sententia si eximatur, sermo nihilominus perfectus relinquetur.* Parenthesis seu Dialysis.

Digressio, παρέκβασις, *est alicuius rei, quae tamen ad vtilitatem caussae pertineat, extra ordinem excurrens tractatio, quae cùm delectationis tantùm caussa adhibetur, vt & ornet orationem, & augeat per quandã amplificationem, tum demum inter figuras sententiarum collocari potest. Sed in hac tria sunt vitanda; primum, ne longa sit à proposito digressio; alterum, ne videatur aliena & peregrina; postremum, ne reditus ad rem durus orationem deformet. Plures fortassis orationis exornationes occurrent; sed quas hic collegimus, satis esse ad intelligendas eloquentium scriptorum virtutes arbitramur. Postremò admonẽdum illud est, ne, dum virtutes consectamur, in vitium incidamus affectatae schematum copiae. Cauendum est igitur, ne immodicè, & sine iudicio adhibeantur.* Digressio. Parecbasis. Quid in exornationibus cauendum sit.

De memoria.

MEMORIA *rerum perceptarum fida custos est, quam Fab. Quinct. eloquentiae thesaurum appellat. Ea duplex est, naturalis & artificiosa: quae sunt ita cõiuncta, vt naturalis artem conseruatricem requirat, & artificiosa naturae poscat opem. De naturali Physici docent: de artificiosa Rhetores. Memoria naturalis est vis animis insita, quae & facilè res percipiat, & fideliter contineat. Artificiosa dicitur, quae praeceptis confirmatur; constatq́ locis & imaginibus tanquam chartis & litteris. Sed mihi quidem haec ratio operosior esse videtur quàm vtilior: quòd non solùm in rebus & verbis ediscendis laborandũ sit, verùm etiam in cognoscen-* Thesaurus omnium rerũ memoria. Cicero. Naturalis memoria. Artificiosa. Quinct. lib. 11

De iuuanda & conseruanda memoria.

dis atque conseruandis locis & imaginibus rerum notis. Illud vtiliùs de memoria præcipitur, vt obseruemus quibus rebus vel lædatur, vel iuuetur memoria.

Memoriam quæ lædant.

Morbi quidam cerebrum inuadentes, certam memoriæ mortem adferunt. Officiunt quoque frigus atq. humor. Siccitas autem & calor vtrumque moderatũ prodest. Grauiter lædunt crapula, immoderatus potus atque pastus, nimius somnus, cibus ad concoquendũ difficilis, & liquidior ac iurulentus, pinguis, crudus: cepe, rhaphanus, sinapi, caseus, nuces, &c. violenta vina, inflatio, grauis ira, mæror, timor, atq. aliæ perturbationes. Iuuatur memoria gubernatione valetudinis, exer-

Quæ memoriam iuuant.

citatione moderata, & ordine. Bona corporis constitutio ac temperatio, magnum est naturæ donum. Quibus est calida & moderata cerebri temperatio, facilè percipiunt, & fideliter continent: quibus frigida, perparum capere possunt: quibus humida, facilè quidem comprehendunt, sed non diu retinent: contrà, quibus sicca, ægrè percipiunt, sed bene conseruant. Obliuiosi sunt senes, timidi, ebrij, ægroti, &c. Plurimum prodest abstinentia moderata, & victus ratio, & remissio quædam studiorum; ne sit continuus labor, ne sint intempestiua studia, ne sit animus occupatus curis, solicitudine, mærore, ti-

Memoriam maximè iuuatur natura, intelligentia, cura, exercitatione & ordine.

more, ira, & ceteris, quæ modò dixi grauiter memoriam lædere. Vtilis est ante prandium vel cœnam moderata corporis exercitatio. Nihil æquè prodest atque vsus & diligentia legendi, cogitandi, & sæpe repetendi cogitata, lecta, audita, alioue modo percepta. Atque in hac

Exercitatio memoriæ.

sola exercitatione Fabius omne memoriæ artificiũ ponit. Et Cicero memoriam vult exerceri ediscendis ad verbum quàm plurimis & nostris scriptis & alienis. Sed in ediscendo adhibenda est mentis intẽtio, nec parcendum labori. Quantum verò signatis animo sedibus,

& or-

& ordine constituto iuuetur memoria, Simonides declarauit; qui subitò euocatus è triclinio, cùm reuersus ruina oppressos interea conuiuas, atque ita obtritos, vt internosci nō potuerint, offendisset; ex ordine quo quisque accubuisset, omnes agnouit. Ad ordinē diuisio pertinet. plurimum enim & illud memoriæ prodest, si longior oratio in partes tribuatur, earūq; ordo retineatur. Ordo memoriam plurimum iuuat.

De Actione.

ACTIO *est apta orationis pronunciatio, & quasi corporis quædam eloquentia, vt eam Cicero vocat: quæ sono vocis seu pronunciationis, & corporis motu constat. Motus autem in vultu & gestu moderandus cernitur. Omnia hæc præstat natura, sed auget diligentia. Efficiendum est, vt sit emendata pronunciatio, vt dilucida, vt ornata, non fracta atque effeminata, vt apta rebus: quæ non vno & eodem tenore decurrat, sed quæ pro rerum & personarum varietate & decore, pro diuerso affectu, pro tempore & loco vel intendatur, vel remittatur: quæ grādia grauiter, mediocria temperatè, summissa leniter, atrocia vehementer atque acriter efferat. Hoc est quod præcipitur, vt vox animo respondeat: de qua re traditum est ab Horatio in epistola De arte poëtica. Cauendus est omnis immoderatus gestus, incondita vociferatio, furiosa brachiorum iactatio. Fugienda quoque inepta quorundam cantillatio, & fracta vocis tremor. Denique vultus, & totius corporis gestus honestus sit, & modestus atque aptus, & cum oratione congruens.*

Actio, seu pronūciatio. In Oratore.

Vocem commendant claritas, firmitas, & suauitas. Vitiosa est μονοτονία. id est, vna quædam spiritus & soni intentio.

De Imitatione.

CVM *in omnibus artibus exēpla valent plurimum, tum in eloquentiæ laude paranda maximè necessaria mihi videtur* imitatiò, *qua similes aliquorum esse in dicendo studemus. Duplex statui potest imitatio; vna*

Imitatio generalis & specialis: illa rerum est, & communis omnium; hęc verborum, & elocutionis.

rerum, quæ generalis est; altera styli atq. dictionis, quæ scribendi formæ, quæ censetur optima, similitudinẽ expetit. Generalis obseruat inueniendi, collocandi, & eloquendi rationem, scriptoribus eloquentibus, nō Latinis solùm, verùm etiam Græcis, vsitatam: à quibus discendum est vnde sit exordiendum, quo modo narrandum, proponendum, diuidendum; quomodo omnia aptè sint explicanda, quando amplificandum, qua ratione tractandi loci communes, qua arte sint audientium animi vel excitandi, vel sedandi, nonnunquam iritandi, interdum placandi, sæpe conciliandi, & in quemcunque motum impellendi: qua prudentia disponendũ, quo dicendi genere quicque sit explicandum; quis qua laude præstet maximè, non Orator modò, sed quiuis etiã scriptor, cuius præcipuam illam sequamur virtutẽ. Altera imitationis ratio certos sibi deligit Oratores, quorum quo similior quisque sit, hoc melior habeatur atq. in dicendo perfectior. Quod attinet ad sermonis genus, neminem arbitror dubitare, quin optimi quique, vt in artibus omnibus, ita in paranda Latinè scribendi facultate sint imitandi. Nec illud vnquam dubium fuit, vtile esse & necessarium imitationis studium; quòd hac via potissimùm ad laudem perueniatur eloquentiæ. Prudentem nos intelligimus, non illam ridiculam quorundam & insulsam ac superstitiosam imitationem. Cùm igitur lingua Latina ex veteribus scriptoribus tota sit petenda; non iam nobis, vt Romanis fuit olim, vernacula sit; nec eam nunc, vt alia quædam parare solemus, nostro, vt dicitur, Marte possimus consequi: necesse nobis est, legendis eius linguæ auctoribus, purè & emendatè loquendi facultatem comparare. Verùm quando plures inter se dicendi genere dissimiles vna scribendi ratione referre nemo aptè potest, &, vt Seneca scribit, nusquam

Generalis imitatio.

Specialis imitatio.

nusquam est, qui vbique est: facilè id intelligitur, in exercendo stylo paucos esse proponendos, eosq́; præstantissimos. Quid enim stultius, quàm ad imitandum non optima sibi proponere? Inter optimos autem Ciceronem lectissimum esse fatentur omnes, tum ij qui felicissima Ciceronis ætate floruerunt, qua & lingua Latina, & admirabilis illa dicendi vis apud Romanos perfecta fuit; tum etiam posteri, quorum dictio nonnihil ab illo priori sæculo recedens, minùs candida visa est Latinè scientibus. Quare illud inter omnes constare iam videtur, auream illam Ciceronis ætatem esse omnibus purè & emendatè loquendi studiosis imitandam; quæ verba nobis verborumq́; coniunctionem atq. orationem suppeditabit & puram, & planam, & ornatam, atq. aptam, omnisq́; prauæ confectationis expertem, ac verè Latinam, qua laudabiliter, quacunque de re scribendum sit, vtamur. Omnium autem scriptorum vt optimum & in omnibus eminentissimum Quinctilianus summo statuit loco M.T. Ciceronem, in quo multorum ac præstantium virtutes emineant, vis Demosthenis, copia Platonis, suauitas Isocratis, & quæcunque vllo in genere laus Oratoris vnquam fuit. quem dicit omnium esse candidissimum, & ita apertum, vt amari possit; qui cui valde placebit, multum profecisse eum Fabius idem iudicat. Hunc igitur, quo nemo in omni tractandi dicendiq́; genere plura scripsit eloquentiùs, nemo sermonis proprietate & elegantia, nemo verborum collocatione meliore, nemo perspicuitate maiore, nemo ad communem vsum accommodatiùs, legemus diligenter, & virtutes eius imitabimur: atque, vt ille fecit, animum honestis & necessariis artibus, variaq́; rerum optimarum cognitione, sine qua disertus haberi nemo possit, instruemus; nō laudabimus autem, nec amplectemur, si qui for-

Plinius.

Lib. xij. cap. x.

Cicero in omnibus quæ in quoque laudantur, eminentissimus.

Lib. ij. cap. v.

Lib. x. cap. 1.

qui fortè quasi naui in egregio corpore notabuntur: nec verò defendemus aut redundantiam, & repetitionũ ac digressionum frequentiam, si quando minus opportunæ videbuntur; aut iactatiõnẽ & ostentationem, si nimiùm erit molesta; aut si quid aliud hominem fastidiosum, & Atticæ dictionis sectatorem videri cupientem possit offendere: qualia olim à Ciceronis æmulis & inimicis exagitata sunt odiosiùs, & iis maximè, qui se Græcorum Atticorum veluti germanos venditantes, Ciceronem vt Asiaticum, & redundantem reprehendebant. Quòd si quid in illo desiderabitur, quod ad necessariam orationis quasi supellectilem requiratur; id ab aliis, vt quisque Ciceroni simillimus, optimeq; Latinè locutus est, petere non verebimur. quamquam vt ille non omnia quidem dixerit, nec omnia rerum vocabula suppeditauerit: qui enim vnus potuit? quomodo tamen omnia dici possint, facilè reperiet is qui legendis Ciceronis libris operæ multum studiique consumpserit, & ex his aptam orationis structuram atque æquabilem, certúmque dicendi genus, & incorruptæ Latini sermonis integritati consentaneum, imitatione diligenti fuerit consecutus.

Naui) cuiusmodi fortassis illud est in Officiis, Ne adulari nos sinamus, pro assentationibus decipi. Et De Inuet. lib. misereatur, passiua significatione. Et pro Milone, punitus est, in actiua significatione, & si quid prætereа curiosus Lector obseruauerit.

ὑπερατ]ικίζοντες, idest, ineptè Atticos imitantes.

Inter optimos præcipuè Cicero imitandus.

FINIS.

